

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI**

**NEDİM GÜRSEL'İN HİKÂYE VE
ROMANLARINDA ORYANTALİZM**

**Hazırlayan
Yusuf EREN**

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Hilal AKÇA**

Yüksek Lisans Tezi

**Temmuz 2020
KAYSERİ**

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI**

**NEDİM GÜRSEL'İN HİKÂYE VE
ROMANLARINDA ORYANTALİZM**

(Yüksek Lisans Tezi)

**Hazırlayan
Yusuf EREN**

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Hilal AKÇA**

**Temmuz 2020
KAYSERİ**

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Yusuf EREN

İmza:

T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tez Başlığı: NEDİM GÜRSEL'İN HİKÂYE VE ROMANLARINDA ORYANTALİZM

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Giriş, b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan toplam sayfalık kısmına ilişkin/...../2020 tarihinde *Turnitin* intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı: % dur.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Giriş dahil
- 2- Ana Bölümler dahil
- 3- Sonuç dahil
- 4- Alıntılar dahil/hariç
- 5- Kapak hariç
- 6- Önsöz ve Teşekkür hariç
- 7- İçindekiler hariç
- 8- Kaynakça hariç
- 9- Özet hariç
- 10- Yedi (7) kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim./...../2020

Adı Soyadı : Yusuf EREN
Öğrenci No : 4030830048
Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı
Bilim Dalı : Yeni Türk Edebiyatı
Program Adı : Yüksek Lisans

Danışman: Adı/İmza
Dr. Öğr. Üyesi Hilal AKÇA

Öğrenci Adı/İmza
Yusuf EREN

YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI

Nedim Gürsel'in Hikâye ve Romanlarında Oryantalizm adlı Yüksek Lisans Tezi Erciyes Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesi'ne uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Yusuf EREN

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Hilal AKÇA

Türk Dili ve Edebiyatı ABD Başkanı

Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN

Dr. Öğr. Üyesi Hilal AKÇA danışmanlığında Yusuf EREN tarafından hazırlanan “Nedim Gürsel’in Hikâye ve Romanlarında Oryantalizm” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında **yüksek lisans** tezi olarak kabul edilmiştir.

...../...../.....

JÜRİ:

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Hilal AKÇA

Üye : Doç Dr. Turgut KOÇOĞLU

Üye : Doç. Dr. Şamil YEŞİLYURT

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun..... tarih ve..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

...../...../.....

Prof. Dr. Kenan GÜLLÜ

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Nedim Gürsel'in Hikâye ve Romanlarında Oryantalizm adlı bu çalışmada son dönem Türk edebiyatı yazarlarından Nedim Gürsel'in hikâye ve romanları Oryantalizm bilim alanı çerçevesinde incelenmeye çalışılmıştır. İnceleme yapılırken “oryantalist söylem”, “oryantalist bakış açısı”, “kimlik karmaşası”, “ait olamama”, “kendi toplumunu öteki olarak görme”, “değerlerine yabancılaşma” gibi Oryantalizm'in kalıplaşmış kavramlarından yararlanılmıştır. Çalışmada bu temel kavramlara, içinden çıktığı topluma bir Batılı gibi bakma, Batılı olmayan bir yeniliği gelişme saymama gibi kavramlar da eklenerek çalışmanın kapsamı genişletilmiş ve çok yönlü bir inceleme yapılması amaçlanmıştır.

Batılıların Doğu üzerinde tahakküm kurmasını amaçlayan Oryantalizm'in faaliyet alanlarından birisi de edebiyat olmuştur. Türk edebiyatında oryantalist söylem üzerine yapılan akademik çalışmaların sayıca az olduğu görülür. *Nedim Gürsel'in Hikâye ve Romanlarında Oryantalizm* isimli bu çalışma Türk edebiyatında Oryantalizm'in etkisine örnek olması açısından önemli bir boşluğu dolduracaktır. Oryantalist söylemin hikâye ve roman gibi kurmaca metinlerdeki etkisinin incelenmesine katkı sunmayı amaçlaması bu çalışmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde Oryantalizm tanımlanmıştır. Daha sonra nasıl ve hangi amaçlarla ortaya çıktığı ile ilgili bilgi sunulmuş, ortaya çıktığı andan günümüze kadar olan tarihî gelişiminden bahsedilmiştir. İlk olarak Oryantalizm'in doğuşunda etkili olan faktörler, Batılıların ilk incelemeleri ele alınmıştır. Haçlı seferleri ve Napolyon'un Mısır'a başlattığı sefer oryantalist amacın önemli dönüm noktaları olarak kabul edilmiştir. Oryantalistlerin peçe ve harem kavramlarına yönelik yaklaşımları Doğulu Kadına Oryantalist Bakış kısmında ele alınmış, Oryantalizm ve İslam Dini başlığında Batılıların İslam dinine bakış açıları verilmeye çalışılmıştır. Oryantalizm'in Türk ve Dünya Edebiyatına Yansımaları başlığı altında dünyadaki ve Türkiye'deki önemli yazarların ve düşünürlerin fikirlerine yer verilmiştir.

İkinci bölümün ilk kısmında Nedim Gürsel'in hayatı ve yazın yaşamı hakkında kısa bir bilgilendirmede bulunulmuştur. Gürsel'in eserlerini oluştururken etkilendiği kişi ve olaylardan bahsedilmiştir. Bu bölümün ikinci kısmında Oryantalizm araştırma

alanından, Edward Said'in *Şarkiyatçılık* adlı eserinde çizmiş olduğu oryantalist çerçeveden hareketle Gürsel'in hikâye ve romanları incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın sonuç kısmında Oryantalizm bağlamında Nedim Gürsel'in hikâye ve romanları ile ilgili bir sonuca varılmaya çalışılmıştır. Kaynakça kısmında ise çalışmanın hazırlanmasında katkısı olan eserlerin künyeleri verilmiştir.

Çalışmamın hazırlanmasında bana rehberlik eden hocam Dr. Öğr. Üyesi Hilal AKÇA'ya teşekkür ederim.

Yusuf EREN

Kayseri, Temmuz 2020

NEDİM GÜRSEL’İN HİKÂYE VE ROMANLARINDA ORYANTALİZM

Yusuf EREN

Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi, Temmuz 2020
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Hilal AKÇA

ÖZET

Oryantalist söylemin Nedim Gürsel’in hikâye ve romanlarına etkilerini tespit etmek amacıyla yapılan bu çalışma giriş, iki ana bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır. Giriş kısmında yazarın sanat hayatı ve oryantalist söylem hakkında bilgi verilmiştir. İlk ana bölümde Oryantalizm’le ilgili teorik bilgiler üzerinde durulmuştur. Oryantalizm’in tanımı yapılmış, kapsamı, tarihi gelişim süreci anlatılmıştır. Edward Said ve diğer önemli ilim adamlarının Oryantalizm’le ilgili görüşleri açıklanmıştır. Oryantalist söylemin ortaya çıktığı ilk zamandan bugüne kadar dünya tarihindeki siyaset, ekonomi, kültür, din, felsefe, edebiyat gibi geniş bir alanı kapsayan etkilerine değinilmiştir. İkinci ana bölümün ilk kısmında Nedim Gürsel’in sanat yaşamından bahsedilmiştir. İkinci kısımda ise Nedim Gürsel’in hikâye ve romanları Oryantalizm bilim alanından hareketle incelenmeye çalışılmıştır. Sonuç kısmında Nedim Gürsel’in hikâye ve romanları hakkında oryantalist etkiler açısından bir sonuca varılmaya çalışılmıştır.

Son dönem Türk edebiyatı yazarlarından Nedim Gürsel’in aşk, kadın, cinsellik, yalnızlık temalarını eserlerinde işlediği görülmektedir. Gürsel’in hikâye ve romanları üzerine yapılan bu araştırma oryantalist bakış açısının Türk edebiyatına etkilerine bir örnek inceleme sunması açısından bilim dünyasına önemli katkılar sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Oryantalizm, Oryantalist Söylem, Nedim Gürsel, Doğu, Batı

ORIENTALISM IN THE STORIES AND NOVELS OF NEDİM GÜRSEL**Yusuf EREN****Erciyes University Institute of Social Sciences
Master Thesis, July 2020
Advisor: Dr. Hilal AKÇA****ABSTRACT**

This study, which was carried out to determine the effects of orientalist discourse on the stories and novels of Nedim Gürsel, consists of introduction, two main parts and conclusion parts. In the introduction part, information is given about the art life of the author and orientalist discourse. In the first main section, theoretical information about Orientalism is emphasized. The definition of orientalism has been made, its scope and historical development process has been explained. The views of Edward Said and other important scholars about Orientalism were explained. From the first time of the orientalist discourse to the present, its effects covering a wide area such as politics, economy, culture, religion, philosophy and literature have been mentioned. In the first part of the second main part, the art life of Nedim Gürsel is mentioned. In the second part, the stories and novels of Nedim Gürsel are tried to be analyzed from the science of Orientalism. In the conclusion, it is tried to reach a conclusion in terms of orientalist influences about the stories and novels of Nedim Gürsel.

It is seen that Nedim Gürsel, one of the most recent Turkish literature writers, embraces the themes of love, woman, sexuality and loneliness in his works. This research on Gürsel's stories and novels contributes significantly to the scientific world in terms of providing an exemplary study on the effects of the orientalist perspective on Turkish literature.

Keywords: Orientalism, Orientalist Discourse, Nedim Gürsel, East, West

İÇİNDEKİLER

NEDİM GÜRSEL'İN HİKÂYE VE ROMANLARINDA ORYANTALİZM

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	i
İNTİHAL FORMU	ii
YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI	iii
ONAY	iv
ÖN SÖZ	v
ÖZET	vii
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. Oryantalizm Nedir?.....	4
1.2. Oryantalizm'in Tarihi	10
1.2.1. Oryantalizm'in Doğuşu.....	10
1.2.2. Haçlı Seferleri	11
1.2.3. Napolyon'un Mısır Seferi	13
1.2.4. 19. Yüzyılda Oryantalizm	15
1.2.5. 20. Yüzyılda Oryantalizm	19
1.2.6. Doğulu Kadına Oryantalist Bakış	23
1.2.7. Oryantalizm ve İslam Dini	30
1.3. Oryantalizm'in Türk ve Dünya Edebiyatına Yansımaları	37
1.3.1. Batı Felsefesinde Oryantalizm	37
1.3.2. Dünya Edebiyatında Oryantalizm	44
1.3.3. Türk Edebiyatında Oryantalizm.....	47

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. Nedim Gürsel'in Yaşamı	56
2.2. Nedim Gürsel Hikâye ve Romanlarına Oryentalist Bakış	59
2.2.1. Dinî Ögelerin Kullanımı	59
2.2.2. Cinselliğin Kullanımı	66
2.2.3. Doğulu İnsanın Anlatımı ve Kimlik Sorunu	75
2.2.4. Tarihî ve Dinî Şahsiyetlerin Anlatımı	80
SONUÇ	93
KAYNAKÇA	95
ÖZ GEÇMİŞ	105

KISALTMALAR

akt. : Aktaran

Çev. : Çeviren

s. : Sayfa

S. : Sayı

ss. : Sayfa sayısı

vb. : Ve benzeri

Y. : Yıl

Yay. : Yayınları

yy. : Yüzyıl

GİRİŞ

19. ve 20. yüzyıllarda sömürgecilik faaliyetlerinin hız kesmeden devam etmesi Oryantalizm bilim alanının bilinmesini zorunlu kılmaktadır. Felsefe, siyaset, ekonomi gibi birçok alanı kapsayan Oryantalizm edebiyatı da etkilemiştir. Özellikle kurmaca metin türlerinden roman ve hikâye bu anlamda dikkat çekmektedir. *Nedim Gürsel'in Hikâye ve Romanlarında Oryantalizm* adlı bu çalışma oryantalist bakış açısının Türk edebiyatındaki etkilerine bir örnek sunmayı amaçlamaktadır.

Nedim Gürsel 5 Nisan 1951 tarihinde Gaziantep'te doğar. Fransızca öğretmeni bir babanın oğlu olan Gürsel, küçük yaşlardan itibaren Fransız edebiyatının etkisinde kalmıştır. Bunda yatılı olarak okuduğu Galatasaray Lisesi'nin yeri de oldukça önemlidir. Yaklaşık sekiz sene yurt ile okul arasında bir yaşam süren Gürsel, okulun kendine özgü özelliklerinin de etkisiyle Fransız kültürüne büyük bir ilgi duymuştur (Seval, 2006: 32).

İlk öyküsü *Yolculuk*, Yeni Ufuklar dergisinde yayımlanır. Onun yazma faaliyetlerini destekleyen Memet Fuat Yeni Dergi'de *Cicipapa* ve *Senin Adın Yalnızlık* öykülerine yer verir. 1970'te Halkın Dostları dergisinde Gorki ve Lenin üzerine yazdığı bir yazıdan dolayı 1971 muhtırasından sonra yedi buçuk yıl hapsi istenir. Bunun üzerine Fransız hükümetinin verdiği bursu kabul ederek Paris'e gider ve Poitiers Üniversitesi'ne kaydolar. İstanbul'dan ayrıldıktan sonra hayatının büyük bir kısmını Paris'te geçirir. Bir dönem Sorbonne Üniversitesi'nde Türk edebiyatı dersleri verir (Seval, 2006: 33). Yazar *Uzun Sürmüş Bir Yaz* isimli öykü kitabıyla 1976'da Türk Dil Kurumu ödülünü almıştır.

1978 yılında *Şeyh Bedrettin Destanı Üzerine* adlı inceleme kitabı ve *Çağdaş Yazın ve Kültür* adlı eleştiri-inceleme kitabı yayımlanır. 12 Eylül 1980 darbesinden sonra, *Uzun Sürmüş Bir Yaz* devletin güvenlik kuvvetlerini tahkir ve tezyif, *Kadınlar Kitabı* ise müstehcenlik suçlarından dolayı toplatılır. 1985 yılında *Yerel Kültürden Evrensele* adlı deneme kitabını, 1986 yılında ise 2006'da sinemaya uyarlanan ve senaryosunu da

yazmış olduğu *Sevgilim İstanbul* adlı öykü kitabını yayımlar. Bu kitabı ile Fransız PEN Kulübü Özgürlük ödülünü kazanır. Aynı yıl Abdi İpekçi Dostluk ve Barış ödülünü alır. 1987 yılında *Saklambaç* öyküsüyle Haldun Taner Öykü ödülünü Turgut Uyar ve Murathan Mungan ile paylaşır. Sürgün temasının ağır bastığı iki öykü kitabı *Sorguda* 1988, *Son Tramvay* 1991, birçok tartışma yaratan ilk romanı *Boğazkesen* 1995, eleştiri yazılarının yer aldığı *Başkaldıran Edebiyat* 1997 yılında okuyucu ile buluşur. 2000 yılında *Resimli Dünya* adlı ikinci romanını, *Aragon* adlı Fransızca yazdığı inceleme kitabını ve *Yaşar Kemal-Bir Geçiş Dönemi Romancısı* isimli kitabını yayımlar. 2003 yılında 1977-1997 yılları arasında yazmış olduğu gezi yazılarını *Bir Avuç Dünya Toplu Gezi Yazıları*'nda toplar. Çocukluk yıllarını anlattığı *Sağ Salim Kavuşsak* adlı otobiyografi kitabı 2004'te, *İzler ve Gölgeler* adlı deneme kitabı 2005'te, *Yedi Dervişler* 2007'de, üçüncü romanı *Allah'ın Kızları* ise 2008 yılında yayımlanır (Bal, 2008:2-3).

Son dönem Türk edebiyatında tarihsel konuları ele alan pek çok eser yayımlanmaktadır. Nedim Gürsel de bu anlamda adından sıkça söz ettiren yazarlardandır. Kent ve kadın imgesini sıklıkla eserlerinde kullanan Gürsel, herkes tarafından bilinen fakat çok fazla ayrıntıları üzerinde durulmayan tarihî konuları yeniden yorumlama çabası içine girmektedir.

Edebiyatta 40. yılını kutlayan Gürsel için Galatasaray Üniversitesi, *Nedim Gürsel'e Armağan Pera'dan Paris'e* adlı bir kitap hazırlamıştır. Seza Yılcıoğlu tarafından hazırlanan bu derlemede yedisi Fransızca olmak üzere on iki makale bulunmaktadır. Yılcıoğlu, *Göçebeliğin Büyüsü* adlı inceleme kitabında da Gürsel hakkındaki yazıları bir araya getirmiştir. Hale Seval'in *Yeryüzünde Bir Yolcu Nedim Gürsel* isimli söyleşi türünde ve *Nedim Gürsel'i Okumak Kentler Kadınlar Yalnızlıklar* isimli inceleme / araştırma türündeki eserleri yazar hakkında bilgi edinilebilecek diğer çalışmalardır (Yılcıoğlu, 2014: 343).

Türkçeye Doğu bilimi, Şarkiyatçılık olarak çevrilen Oryantalizm en genel manasıyla ben ve öteki ayırımına dayanan Fransızca bir kavramdır. Avrupalıların kullandığı bir terim olan Oryantalizm, Doğu medeniyeti ile Batı medeniyeti arasındaki ayırma dayanmaktadır. Batı, Doğu'ya bakarak kendisine bir kimlik inşa etmeye çalışmıştır. Batılılar kendi hayal dünyalarında bir Doğu imgesi oluşturmuşlardır. Bu imge gerçeklikten uzak, tamamen Batılıların istediği biçimde şekillenmiştir. Doğu; barbar,

geri kalmış, bağınaz, yobaz, demokrasiden uzak gibi olumsuz sözcüklerle anlatılmıştır. Doğu'ya hiç gitmeyen insanlar okudukları metinlere inanarak yazarların çizdiği bir Doğu hayal etmişlerdir. Hayali Doğu, Batılılar tarafından geliştirilmeyi, demokratikleştirilmeyi, medenileştirilmeyi beklemektedir. Bu kavramlar iyi niyetli gibi görünse de sömürgeciliğin yumuşatılmış söyleminden ibarettir.

Doğu ve Batı arasındaki kültür ayırımına dayanan Oryantalizm aynı zamanda dinsel karşıtlıkları da beraberinde getirmiştir. Oryantalistlere göre Doğu Müslüman demektir ve Müslüman olan her zaman geri kalmaya mahkûmdur. Bu açıdan İslam dinine karşı ön yargılı bir yaklaşımın olduğu görülmektedir. Müslümanlıkla barbarlık, terörizm, gericilik, kan dökme, masum insanları katletme gibi kavramlar kasıtlı olarak bir arada kullanılmaktadır.

Türk edebiyatında oryantalist söylemin etkisinin Tanzimat döneminde başladığı söylenebilir (Gürbilek, 2016: 32). Toplumsal eleştiri biçiminde görülen ilk oryantalist metinler günümüzde çok ileri boyutlara taşınmıştır. Postmodernizm akımının 1980'li yıllardan sonra Türk edebiyatında etkisini artırması, yazarların özgürlük alanlarını genişletmesini sağlamıştır. Edebî gelenekleri bozmayı, edebiyatın sınırlarını zorlamayı amaçlayan bu akımın gerçeklik karşısında duyarlılığı azdır. Bu açıdan gelenekçi edebiyatın karşısında olduğu söylenebilir (Kolcu, 2016).

Oryantalizm konusunda başvurulacak ilk kitap Edward Said tarafından 1978 yılında yazılan *Şarkiyatçılık* adlı yapıttır. Said Oryantalizm konusunu bütün yönleri ile ortaya koymuş bu alandaki çalışmalara öncülük etmiştir. Thierry Hentsch'in 1988 yılında yazmış olduğu *Hayali Doğu* isimli eser başvurulabilecek diğer önemli kaynaktır. Türk edebiyatında ise Hilmi Yavuz, Meyda Yeğenoğlu, Nurdan Gürbilek, Yücel Bulut, İsmail Süphandağı, Onur Bilge Kula, Aytaç Yıldız Oryantalizm konusunda önemli çalışmalar yapmışlardır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. Oryantalizm Nedir?

Dilimize Şarkiyatçılık olarak çevrilen Oryantalizm kelimesi, orient sözcüğünden türetilmiştir. Orient'in Fransızcadaki karşılığı Doğu veya Şark demektir (Hansoy, 1984: 564). Şark olarak nitelenen bölgenin ise Asya ve Afrika kıtalarını kapsadığı bilinmektedir. Şark'tan türetilmiş Şarklı kelimesi Batılının karşısındaki kişi için kullanılmaktadır.

“Şarklı sözcüğü kalıplaşmış bir seçti; Chaucer ile Mandeville tarafından, Shakespeare, Dryden, Pope ve Byron tarafından kullanılmıştı. Coğrafya, ahlak ve kültür bakımından Asya'yı ya da Doğu'yu imliyordu. İnsan Avrupa'da bir Şark kişiliğinden, Şark atmosferinden, Şark öyküsünden, Şark zorbalığından ya da Şark üretim tarzından söz edebilir ve dedikleri anlaşılabilirdi.” (Said, 2017: 42)

Şarklı tabiri Batılı tarafından bir karşıt nesne anlamında kullanılmıştır. Doğulu bir kişi hangi başarıları elde etmiş olursa olsun bunun Batılı gözünde çok da önemli bir yeri yoktur. Çünkü kafasında kurduğu Şarklının zorlukları aşmak, başarılı olmak gibi bir hakkı olamaz.

“Bir Batılılar bir de Şarklılar vardır. Batılılar egemendir, Şarklılara da birinin egemen olması gerekir; bu, çoğu zaman, topraklarının işgal edilmesi, iç işlerinin titizlikle denetlenmesi, kişilikleri ile hazinelerinin herhangi bir Batılı gücün tasarrufuna girmesi anlamına gelir.” (Said, 2017: 46)

Bir Batılının gözünde dünya ikiye ayrılmaktadır. Bu anlamda kendisinin karşısında tanımladığı “öteki” ise Şarklılardı. Batı'nın kendisini tanımlaması için Doğuluya ihtiyacı vardı. Şarklı durağandı, hareketsizdi, incelenmesi gereken bir nesne idi.

“İlk Çağ Yunan metinlerinde yer alan ve Yunanlıların kendi varlıklarını tehdit eden Perslere karşı kullandıkları Doğulu tabiri zamanla coğrafi anlamından çıkıp ayırıcı ve ötekileştirici bir manada kültürel bir nitelik kazanmış, üstelik sadece Perslileri değil bu

coğrafyada yaşayan bütün unsurları ifade etmede kullanılmıştır. Hristiyanlığın Avrupa’da kabul görüp yerleşmesinden sonra bu ayrıma Müslümanlık da eklenmiş, mesele büyük ölçüde dinî boyut kazanmıştır.” (Çoruk, 2007: 80)

Şarkiyatçılık kavramını ortaya atan ve bilimsel bir inceleme alanı olarak benimsenmesini sağlayan kişi Edward Said’tir. Yirminci yüzyılın önemli entelektüellerinden birisi olan Edward Said 1978 yılında neşrettiği *Şarkiyatçılık* adlı eseriyle Doğu-Batı ilişkilerine yeni bir yorum getirmiştir. Said’e göre Batı bilgi-iktidar ilişkisinden hareketle, kendini tanımlamak, sömürgeci niyetlerini haklı göstermek ve bu amacını gerçekleştirmek adına hayali bir Doğu üretmiştir (Çoruk, 2007: 193).

Said *Şarkiyatçılık* isimli kitabında ara ara Michel Foucault’a atıfta bulunur ve ondan bahseder. Foucault’un Şarkiyatçılık bilim alanına katkısı büyük olmuştur. Onun temellerini attığı bilgi, söylem, iktidar ilişkisi Oryantalizm kavramının temelini oluşturmaktadır. Foucault Şarkiyatçılığı bir bilme biçimi olarak temellendirmiştir. Bilgi ile iktidar arasındaki bağlantıyı da yine o saptamıştır. Oryantalizm bu ilişkiler bağlamında düşünülecek olursa açık ya da gizli bir iktidar ilişkisini içeren politik bir süreçtir (Doğu Batı, 2002: 156).

Şarkiyatçılık alanında öncü rolleri iki Avrupa devleti, İngiltere ve Fransa üstlenir. Oryantalist kelimesini kullanan ilk ülke İngiltere olur. Bu devletler hem ekonomik hem de askerî açıdan çok iyi durumda idiler. İngiltere, Doğu’nun zenginliklerini keşfeder ve Doğu’da sömürgeler elde edebilmek için faaliyetlere başlar. Onların şarkiyatçı fikirleri zamanla diğer Avrupalı devletler tarafından da benimsenir.

“Şark araştırmalarında en önemli adımlardan ilkinin ya İngilizler ya Fransızlarca atıldığı, ardından Almanlar tarafından geliştirilip işlendiği doğrudur. Sözcüğü İslam’ı Arap yazımını, Dürziliği, Sasanileri inceleyen Silvestre Sacy, Avrupa’nın bir kuruma bağlı ilk modern Şarkiyatçısı olmakla kalmaz, aynı zamanda Champollion ile Almanya’da karşılaştırmalı dilbilimin kurucusu olan Franz Bopp’un da hocasıdır. Benzer bir öncelik, ardından da öncülük savı, William Jones ile Edward William Lane için ileri sürülebilir.” (Said, 2017: 27)

Yeryüzünün Şarkiyatçı tarafından ikiye ayrılmasının temel nedeni fikir yapılarının farklı olmasıydı. Batılı Doğuluya göre düşünmesini bilen kişiydi. “Şarkiyat, ‘Şark’ ile ‘Garp’ arasındaki ontolojik ve epistemolojik ayrıma dayanan bir düşünme biçimidir.” (Said, 2017: 12)

Doğu'ya ve Doğu uygarlığına ait değerler Batı tarafından her zaman merak konusudur. Batı dünyası Doğu ile ilgili bir algılayış biçimine ve bakış açısına sahip olmuştur. Bu algılayış ve bakış açısı Doğu ile Batı arasındaki farklılıklara göre oluşturulmuştur. Özellikle Batı, yabancı olarak gördüğü Doğu'dan farklı ve üstün olduğunu her fırsatta dile getirme imkânını elde etmeye çalışmıştır. Sonuç olarak günümüzde de devam eden Doğu-Batı ikiliği meydana gelmiştir. Başkalarının yani Doğu'nun bilgisinin aslında Batı'ya ait olduğunu ileri süren her türlü yaklaşımın oryantalist bir yaklaşım olduğu söylenebilir (Doğu Batı, 2002: 137).

Şark ile uğraşan kişi ise Şarkiyatçıdır. Şarkiyatçı sıradan bir insan değil belirli bir görüş ve bakış açısına sahip kişidir. Kısacası Şarkiyatçı belirli bir eğitimden geçerek Doğu'nun yeniden yapılandırılmasına inanan bir dünya görüşüne sahiptir. Haliyle bu eğitim ve dünya görüşü tamamen Batılının isteğine göre şekillenmiştir. Şarkiyatçı aynı zamanda Batılıların Doğu'yu sömürgeleştirmesinin ilk adımını atan öncü kuvvetti ve onun özel ajanıydı (Said, 2017: 234).

“Arberry ‘orientalist’ kelimesinin tarihi gelişimini şöyle açıklar: 1683'lü yıllarda ‘orientalist’ denilince, Doğu Yunan Kilisesi'nin bir üyesi akla gelirdi. 1691 yılında, Anthony Wood, Samuel Clark'ı seçkin bir oryantalist olarak nitelendirmiştir. Anthony Wood oryantalist kelimesini kullanırken Samuel Clark'ın bazı Doğu dillerini iyi bildiğini kastetmiştir. 1834'lere geldiğinde ise Hindistan'da Hintçe öğretimini savunanlara oryantalist, İngilizce öğretimini savunanlara ise Anglocu denildiği görülmektedir. İngiliz dili için önemli bir referans kaynağı olan The New Oxford Dictionary'de oryantalist kelimesi; ‘Doğu dillerini ve edebiyatlarını iyi bilen bir kimse’ şeklinde tarif edilmektedir.” (akt. Derin, 2017: 17)

Şarkiyatçı aynı zamanda Şark'ı bir araştırma alanı olarak gören kişilere verilen isimdir. “İster özel ister genel yönleriyle uğraşın - antropolog, sosyolog, tarihçi ya da filolog olması fark etmez - Şark hakkında yazan, ders veren ya da Şark'ı araştıran kişi Şarkiyatçıdır, yaptığı iş de Şarkiyatçılıktır.” (Said, 2017: 12) Önce dil alanında başlayan Şarkiyatçı çalışmalar zamanla genişlemiştir. “Oryantalizm başlangıçta Doğu dillerini içine alan bir saha iken sonraları daha geniş bir mana kazanmış, Doğu'nun dinlerini ve kültürlerini de içine alacak bir araştırma sahasına dönüşmüştür.” (Derin, 2017: 17) Bu da Şarkiyatçılığın gittikçe genişleyen bir alana nüfuz edebilme isteğini ortaya koymaktadır.

Oryantalizm bir anda ortaya çıkan sıradan bir anlama, farklılaştırma çabası değildir. Aksine kurumsal, sistematik bir çalışma yöntemidir. Farklı olan ciddi akademik çalışmalarla ötekileştirilmeye çalışılmıştır.

“Oryantalizm, kurumsal, siyasal, ekonomik, kültürel, söylemsel ve tarihsel olarak Batı epistemolojisinin Doğu’yu algılama, onu söylemsel olarak kendi zıttı olarak kurma, böylece de kendi benliğini hegemonik benlik olarak evrenselleştirme süreci, farklı olanın söylemsel olarak ötekileştirilmesi eylemidir.” (Doğu Batı II, 2002: 22)

Oryantalist çalışmalar, Batılıdan farklı olanı inceleme amacı taşır. Farklı olan Doğu’dur. Aslında yapılmak istenen Doğu’ya Batılının istediği şekilde anlam kazandırabilmektir. Burada mesele Doğu’nun gönderge olduğu fikrinden vazgeçmek değildir. Bu göndergeyi belli bir söylemsel üretimin bedenselleşmesi olarak yeniden kavramsallaştırmak, anlamlandırma sürecini Doğu’nun doğrululaştırılması olarak anlamaktır. Bu anlayış, metin dışılığa yapılan başvurunun altını oyarak Oryantalizm gibi bir metnin dışarısını düşünmenin imkânsızlığını gösterecektir. Çünkü bu yeniden kavramsallaştırma içinde Doğu, belli bir söylemin dışavurumu olarak görülecektir (Yeğenoğlu, 2017: 30).

Şark üzerine inceleme ve araştırmalarda bulunan Şarkiyatçının belirli bir zaman sonra gerçekleşmesini istediği bir amacı vardır. Şark üzerinde yaptığı çalışmaların esas gayesi Şark’ı kendi istediği biçimde şekillendirmektir. Şarkiyatçılık başından beri iki özelliğin aktarıcısı olmuştur: ilk olarak Avrupa için Şark’ın taşıdığı dilsel öneme dayanan, yeni oluşturulmuş bir bilimsel özbilinçtir. İkinci olarak hep aynı kalan, değişmeyen, tekbiçimli ve kökten yabancı, tuhaf bir nesne olduğu yolundaki düşünüşünü hiç değiştirmeksizin konu malzemesini bölümlere, alt bölümlere ayırma ve yeniden bölümlenme eğilimidir (Said, 2017: 108).

“Şarkiyatçılık, Şark’la - Şark hakkında saptamalar yaparak, ona ilişkin görüşleri meşrulaştırarak, onu betimleyerek, öğretmek, oraya yerleşerek, onu yöneterek - uğraşan ortak kurum olarak, kısacası Şark’a egemen olmakta, Şark’ı yeniden yapılandırmakta, Şark üzerinde yetke kurmakta kullanılan bir Batı biçemi olarak incelenebilir, çözümlenebilir.” (Said, 2017: 13)

Batılının Şark karşısındaki tutumu yeni değildir. Homeros’tan beri Batılı, Şark’a müdahale etmeden duramayan bir medeniyetin temsilcisi durumundadır. Doğu’ya olan ilginin sebebi siyasi olmakla birlikte aynı zamanda bir kültür mücadelesidir.

Şarkiyatçılık ise sadece bir siyasi hesaplaşma değildir. Şark'ı yeniden üretme isteğinin bir sonucudur. Bundan dolayı Doğu'dan ziyade Batı dünyasının ilgi alanında bulunmaktadır. Şarkiyatçılık siyasi, kültürel yapıların iç içe geçtiği bir sistem olarak da düşünülebilir (Doğu Batı, 2002: 116).

Şarkiyatçılık, sadece politik bir mesele değildir. Doğuyu ilgilendiren yazıların toplamı olarak düşünülmemelidir. Doğu'daki milletleri yok edecek bir sömürgecilik hareketi de değildir. Batı'nın saldırgan nitelikteki genişlemesini, ekonomik ve siyasi coğrafya açısından haklı kılmaya yönelik siyasi öğretisidir. Bu siyasi öğretinin bütün sosyal alanlarda etkili olmasıdır. Sadece bir mekân ayrımı değildir. Batılı oryantalistlerce ortaya atılan sürekli bir menfaat elde etme amacının gerçekleştirilmesi faaliyetidir. Doğu'yu anlama ve bu yolla ona hükmetme isteğidir. Modern kültürün önemli bir aşamasıdır. Doğuludan çok Batılı'nın alaka duyduğu bir kavramdır (Said, 2017: 21-22).

Oryantalizm Doğu'nun, özellikle İslam dünyası halklarının ve uygarlıklarının nesnel bilgisine aşkın bir erişim değildir, aksine bir ideolojik kurgular sistemidir. Doğu ve Batı, insan ürünüdür. Doğu inşa edilmiş bir kendiliktir. Ancak Oryantalizm, sırf bir imgelem ürünü değil, Doğu üzerine Batılı iktidar ve tahakkümün bir ifadesi ve aracıdır (Doğu Batı II, 2002: 231). Batı'nın Doğu'yu araştırıp ortaya koyduğu sonuçlar tamamen ideolojik bir nitelik taşımaktadır. Bu, sadece bir ideoloji değil birden fazla ideolojinin ortaya koyduğu bir sistemdir.

Doğu'yu araştırma ve onu ötekileştirme süreci kesinlikle rastgele yapılmış faaliyetlerin toplamı değildir. Bilinçli, önemli maddi yatırımların yapıldığı uzun vadeli bir amaçtır. Şarkiyatçılık kendini, Şark malzemesinin ihtisaslaşmış bir bilgi halinde derlenmesi ve düzenli olarak yayılması doğrultusunda sistemli bir biçimde örgütlemiştir. Dilbilgisi çalışmaları yapıldı, özgün metinler toplandı, bu metinler çoğaltılarak pek çok yere dağıtıldı. Hatta bilgi süreli yayınlarla insanlara aktarıldı (Said, 2017: 176).

“Şarkiyatçılık, bir yandan Şark'ı olabildiğince geniş bir biçimde tam anlamıyla kendine mal etti, öte yandan da bu bilgiyi düzenleyici şifrelerden, sınıflandırmalardan, örnek vakalardan, süreli yayınlardan, sözlüklerden, dilbilgisi kitaplarından, yorumlardan, edisyonlardan, çevirilerden geçirip süzerek Batı için evcilleştirdi; bunların tümü bir araya gelerek Şark'ın temsili bir suretini oluşturdu, Şark'ı Batı'da, Batı için maddi olarak yeniden üretti. Kısacası Şark, gözüpek seyyahların, Şark mukimlerinin kişisel, kimi zaman da tahrife uğramış

tanıklığından uzaklaşıp her tür bilim işçisinin elbirliğiyle ortaya koyduğu gayri şahsi bir tanıma dönüşecekti.” (Said, 2017: 177)

Yayımlanan eserlerin neredeyse tamamı gerçeklerden tamamen uzaklaşmış, hayal ürünü kurgu metinlerden oluşmaktaydı. Şark olduğu gibi anlatılmıyordu. Batı için hayali bir Şark meydana getirilmişti.

“Şarkiyatçılık, ‘Doğulular, Batılılardan daha aşağıdır’ demekle başlamaz, ‘Doğu’yu bir bilgi nesnesi, bir bilme, inceleme ve yönetme nesnesi olarak varsaymakla ve ileri sürmekle (‘presuppose’ ve ‘posit’ etmekle) başlar. Bu evrensellik kuran bir işaretlemedir, ‘Doğu’ diye bir yeri işaretleme. Ve bu işaret ancak Batı tarafından ama aynı anda kendi konumunu evrensel kılan (örneğin ‘kültür’ diye bir nesneyi de doğuran) bir hareket olarak yapılır. Yani epistemolojik ve ontolojik bir ayırım. Şarkiyatçılığı, düz ve basit anlamıyla ‘ırkçı bir ideoloji’ olmaktan çıkarıp, Gramsci’nin terimini kullanırsak ‘elaborated’, yani inceltilmiş, sofistike, bilimsel, felsefi, kültürel ve entelektüel normlara uygun ve o normları oluşturucu kılan bir emperyal söylem onu taşımak zorunda olmakla beraber, kendi başına söylemsel değildir; ama söylemsel olmadığı da söylenemez. Güç ile yapılabilecek bir işaretleme, damgalama; epistemolojik ve ontolojik bir şiddet.” (Doğu Batı II, 2002: 110)

Şarkiyatçılığın temeli ben ve öteki ayırımına dayanmaktadır. Bu daha geniş bir ifadeyle biz ve onlar farklılaştırmasıdır. Şark ile ilgili toplanan bütün malzemeler Batılı bir bakışla elden geçirilip yorumlanıyordu. Bu anlamda Şarkiyatçılık, uygarlıklarıyla halkları ve yerleşimleriyle birlikte Şark’ı malzeme edinmiş bir yorum okuludur (Said, 2017: 215).

“Oryantalizm, bir bilim dalı, bir söylem tarzı (discourse), bir siyasi ideoloji ya da bir dünya görüşü olarak değerlendirilebilir. Ama en geniş tanımıyla, oryantolizmin temeli ‘biz - onlar’ dualizmine dayanır. Oryantalizm, kendini Batı (occident) denilen bir siyasi - kültürel oluşuma ait hisseden birinin Doğu (Orient) olarak betimlediği bir oluşumun öğeleri hakkında konuşmasıdır. Bu bağlamda Şark nosyonunun, Avrupa’da 18. yüzyıldan itibaren geliştirilen söylemden üretilen bir yapı (construct) olduğu vurgulanmaktadır.” (Doğu Batı, 2002: 211)

Şarkiyatçılar Doğu ile ilgili bütün metinleri toplayıp bunlar üzerine kafa yormayı, bu metinleri yorumlamayı kendilerine amaç edinmişlerdir. Metinler ele alınırken ben - öteki ayırımı daima göz önünde bulundurulmuştur. Asıl gaye Doğu’nun hem toprak hem de kültür olarak şekillendirilmesinde bu metinlerden yararlanmaktır.

1.2. Oryantalizm'in Tarihi

1.2.1. Oryantalizm'in Doğuşu

Doğu ve Batı kavramları zamanla bir yer ifadesinden çok dinî, kültürel, sosyal, ekonomik bir ayırım anlamında kullanılmıştır. Doğu medeniyeti ile Batı medeniyeti arasındaki ayırımın başlangıcı Oryantalizm'in başlangıcı olarak da kabul edilebilir.

“Aralarında ozanların, romancıların, felsefecilerin, siyaset kuramcılarının, iktisatçıların, imparatorluk yöneticilerinin de olduğu kalabalık bir yazar topluluğu, Şark'a, Şark'ın insanına, törelerine, 'aklına', yazgısına vb. ilişkin kuramları, destanları, romanları, toplum betimlemelerini, siyasal kayıtları inceltirken, Doğu ile Batı arasındaki temel ayırımı başlangıç noktası saymıştır.” (Said, 2017: 12)

Avrupa'nın kendisini üstün görebilmesi için karşısında bir rakibinin olması gerekmektedir. Bu öteki, aynı zamanda aşağı ve ilkel olmalıydı. “Avrupa'nın bir kimlik olarak kendini inşa edebilmesi için, 'öteki'ne ihtiyacı olduğu öteden beri biliniyor. Bu 'öteki' 'Doğu' olarak işaretlenir: Batı'dan 'farklı', ama ondan 'aşağı', 'barbar' ve ilkel bir Doğu imgesi!” (Yavuz, 1998: 56)

“Oryantalizmin doğuşunda iki grup önemli rol oynamıştır. Oryantalist araştırmaları ilk başlatanların 12. yüzyılın başlarında Hristiyanlığı kabul eden Yahudi ve Araplar olduğu düşünülmektedir. İngilizlerle Müslümanlar arasındaki diğer bir köprü de, İslam âleminde yaşayan Yahudi - Hristiyan azınlıklarının Arapça bilen bilginleridir. Mesela Toledolu bir Yahudi olan İbrahim b. Ezra 1158 - 59 yılları arasında Londra'da bulunmuş ve İslam hakkında dersler vermiştir. Bunlar İslam âleminden aldıkları bilgileri kendi dindaşları ile paylaşmışlar, böylece ilk elden bilgileri hem Batı'nın hem de İngilizlerin hizmetine sunmuşlardır. Bu azınlıklar sayesinde farklı milletlere ait Hristiyan din adamları İslam ülkelerinde rahatça dolaşmışlardır. Ayrıca bazı Hristiyan din adamlarının İslam ile alakalı temel bilgileri Endülüs'te öğrendikleri, hatta bir kısmının Müslüman din âlimlerine öğrenci olduğu da bilinmektedir. Bu din adamları, Arapça temel eserlerin bir kısmını kendi dillerine tercüme etmişlerdir.” (Derin, 2017: 19)

Şarkiyat çalışmaları Doğu Batı ayırımından itibaren başlamış olabilir. Bunun kesin tarihi bilinmemektedir. Kilise şûrası tarafından Doğu dillerinin öğrenilmesine yönelik çalışmaların başlatılması ile Şarkiyat çalışmalarının başladığını kesin olarak kabul edebiliriz.

“Şarkiyatçılık, en kesin deyişle, akademik bir çalışma alanıdır. Hristiyan Batı'da resmi biçimiyle Şarkiyatçılığın 1312'de Vienne'de toplanan Kilise Şurasının 'Paris, Oxford,

Bologna, Avignon ve Salamanca’ üniversitelerinde ‘Arapça, Yunanca, İbranice ve Süryanice’ kürsülerinin kurulmasını kararlaştırmasıyla birlikte başladığı kabul edilir.” (Said, 2017: 59)

Şarkiyat çalışmalarına ilk başlayan devletler ise İngiltere ve Fransa olmuştur. Şarkiyatçılık yalnız onlara özgü olmasa da, öncelikle İngilizler ile Fransızlara ait bir kültürel girişimden, bir tasarıdan söz etmek demektir (Said, 2017: 13).

Fransa diğer Avrupa ülkelerine göre Şarkiyatçı çalışmalara biraz geç başlamıştır. Fransa Kralı 1. François 16. yüzyılın ilk yarısında Habsburglarla mücadele ediyordu. Bunun için Osmanlı Devleti’nin ittifakına büyük önem vermişti. 1536’da College Royal’de Doğu dillerinin okutulmasını emretti ve Doğu yazmalarının Bibliotheque Royale’de toplanması kararlaştırıldı. Bu kurum ve kitaplık, Fransa’da Şarkiyatçılığın temel kurumları olacaktır (Doğu Batı, 2002: 24).

Oryantalizm’in doğuşunda Batı’nın Doğu’yu öteki olarak nitelendirerek kendisini Doğu’ya göre inşa etmek istemesinin etkili olduğu söylenebilir. Batılının Doğu’ya karşı duyduğu merak onu bir bilgi nesnesi olarak tanıma amacını doğurmuştur. Önce Doğu araştırılıp incelenerek ne olduğu hakkında bilgiler toplanacaktır.

1.2.2. Haçlı Seferleri

12. yüzyılda Hristiyanlar tarafından kutsal kabul edilen Kudüs’ün Müslümanların eline geçmesi Batı’daki Hristiyan din adamlarını rahatsız etmiştir. Kilisenin sağladığı büyük bir güce sahip olan Hristiyan din adamları Türklerin ve Müslümanların Avrupa kıtasına doğru ilerleyişlerini durdurmak için faaliyetlere başlamışlardır.

“İslam’ın hızlı yayılışını iftira kampanyaları ile önleyemeyen Hristiyan din adamları, silahlı mücadele başlatmak için ülkelerinin krallarını çeşitli vaatlerle İslam aleyhine kışkırtmışlardır. 13. yüzyılda Haçlı savaşlarının başlamasında Papalığın ve İslam’ı araştıran Hristiyan din adamlarının teşvikleri önemli rol oynamıştır. Mesela 1095’te Papa Urban yaptığı bir konuşmada, dinleyicileri arasında bulunan etkin devlet adamlarına şunu emretmektedir: ‘Kutsal Sepulchre’a (İsa aleyhisselamın çarmıha gerildikten sonra gömüldüğü iddia edilen yer) gidin ve onu lanetli kavimden kurtarın.’

Haçlı seferlerinin getirdiği bir zorunluluk neticesinde Müslümanlar ile doğrudan temasa geçen Hristiyan din adamları ve bilginleri, İslam hakkında ilk elden doğru bilgi sahibi olmalarına rağmen, bilinçli bir şekilde yanlış bilgiler vermeye devam etmişlerdir. Birkaç

örnek verecek olursak, bu kaynaklara göre, Hz. İsa'nın doğduğu yerde aslı bulunan altın haç sökölüp aşağı atılmış ve daha sonra bir eşeğin kuyruğuna bağlanarak Kudüs sokaklarında sürüklenmiştir. Hristiyanlar tarafından kutsal sayılan resimlere ve ikonolara tükürülmüş; savunmasız Hristiyanlar soykırıma tâbi tutulmuştur.” (Derin, 2017: 25)

Haçlı seferlerinin başlamasında dini duyguların kullanılması ve dinsel propagandanın etkili bir şekilde yaygınlaştırılması birincil etkindir denilebilir. Özellikle Hristiyan din adamları tarafından insanları kandırabilmek için yayılan yanlış bilgiler, sorgulama ya da doğruluğunu araştırma gibi bir hakkı bulunmayan halk tarafından hemen kabul edilmiştir. Doğu ve özellikle Türkler büyük bir düşman olarak akıllarda yer etmiştir.

Clermont vaazının halk üzerindeki inkâr edilemez etki ve yankıları, Batı Hristiyanlığının değişik katmanlarını harekete geçiren hem dinsel hem de savaşçı coşkuyu pek güzel ortaya koymaktadır. Kudüs'te yaşayanların kurtulma gibi bir gayeleri olmamasına rağmen kilise Avrupa'da onları kurtarmaktan bahseder. Keyfi bir düşman da icat edilmiştir. Bu düşman Akdeniz'in batı ve kuzey kıyılarını kırıp geçen Sarazen akınlarıyla, onlarla dindaş olmanın dışında hiçbir ilgisi olmayan ve Anadolu'ya yeni gelen Türklerdir. O yıllardaki devlet adıyla Selçuklulardır (Hentsch, 2016: 62).

Kiliseler o yüzyılda sadece dinî bir ibadet yeri değildi. Aynı zamanda köklü birer eğitim kurumları niteliğindedir. Özellikle kendini kilisenin hizmetine adanmış rahipler tarafından hayali ve tamamen İslam'ı kötüleyen eserler meydana getirilmiştir.

“Kilise sadece Haçlı savaşlarını başlatmakla kalmamış, İslam aleyhine yürütülen faaliyetlere de ilmî açıdan destek vermiştir. Zira Batı dünyasındaki en sağlam eğitim kurumları olan kiliseler böyle bir iş için güçlü bir alt yapıya sahipti. Hristiyan rahipleri bilindiği üzere hayatlarını toplumdan uzak olarak manastırlarda geçirirler. Buralarda ibadet yanında dil öğrenimine ve kutsal kitapları tetkike de vakit ayırırlardı. Bu faaliyetler ömür boyu sürdürüldüğü için manastır ve kiliselerde büyük bir ilmî birikim ve zengin kütüphaneler oluşmaktaydı. Bu sebeple Arap dili ve İslam üzerine eğitim veren okulların açılması kilise için pek zor değildi.” (Derin, 2017: 26)

Chateaubriand, Haçlı seferlerinin bir saldırı olmadığını savunmuştur. Ona göre bu seferler Müslümanların Avrupa'ya yaptıkları akınlara Hristiyan dünyasındaki cevabıdır. Özellikle Hz. Ömer zamanında Batı'ya birçok askerî sefer düzenlenmişti. Haçlıların amacı sadece Kudüs'te bulunan kutsal mezarı Müslümanların elinden kurtarmak değildi. İslam onlara göre medeniyet karşıtı, zorba bir dindi. Hristiyanlık ise

modern insanın inancını ifade etmekteydi. Batılıların asıl merak ettikleri ise Doğulu ve Batılıların savaşında hangisinin galip geleceği idi (Said, 2017: 184).

Haçlı seferleri bir savaş olmanın ötesinde Batılılara Doğu'yu tanıma fırsatı tanıdı. Avrupa'nın dışına çıkmayan binlerce insan ilk defa Doğu insanı ile karşılaşmış ve kendisinden farklı birilerinin de olduğunu görmüştü. Doğulu insanın keşfedilmeyi bekleyen kültürü ve zenginlikleri bu kişilerin ilgisini çekmişti.

1.2.3. Napolyon'un Mısır Seferi

18. yüzyılın sonlarına doğru dünya tarihinin en önemli olayı Napolyon'un Mısır'a başlattığı sefer olmuştur. Bu yüzyıla gelene değin Oryantalizm'in uğraş alanı kendinden farklı, öteki kültürü öğrenmek olmuştur. Artık öteki olarak adlandırdığı hakkında bilgi sahibi olmuştur. Bu yüzyılın sonlarında Batı ötekine karşı uygarlaştırıcı bir misyon yüklendi. Oryantalizm Batı'nın üstünlüğünü vurgulamak, bu üstünlüğün dünyanın geri kalan bölgelerine yayılmasının gerekli olduğuna diğerlerini inandırmak için Doğu'nun farklılıklarını ortaya dökmenin, bu farklılıkları incelemenin ve Doğu'nun zenginliklerini edinebilmenin ideolojisi haline geldi. Avrupalı Şarkiyatçılık araştırma merkezlerinin ilk kapsamlı çalışmaları da bu yıllarda yayımlandı (Doğu Batı, 2002: 138).

18. yüzyıla kadar Avrupalı devletlerin Doğu üzerinde egemenlik kurmak için gerekli hazırlıkları yaptığı görülmektedir. Maddi güçleri ile artık harekete geçmenin zamanının geldiğini düşünüyorlardı. Elde etmek istedikleri ilk yer ise Mısır olmuştur. Mısır o zamana kadar dünyadaki köklü mirasa sahip sayılı yerlerden biriydi. Aynı zamanda hem tarihi hem de kültürü ile Doğu'nun zenginliğini simgelemekteydi.

Said'e göre bu yüzyılda Doğu-Batı ilişkisinde iki temel öge daha vardı. İlki Avrupa'daki, Şark'a ilişkin giderek genişleyen düzenli bilgiydi. Bu, hem sömürgelerde kurulan ilişkilerle hem de gelişen etnolojinin, karşılaştırmalı anatominin, filolojinin, tarihin kendi yararına kullandığı, yabancı olana, olağandışı olana yönelik yaygın ilgiyle pekişen bir bilgiydi. Ayrıca bu düzenli bilgiye romancılar, ozanlar, çevirmenler ve yetenekli gezginlerce üretilen koca bir yazın bütünü de eklendi. Şark-Avrupa ilişkilerindeki temel özellik ise Avrupa'nın her zaman güçlü konumda olmasıydı (Said, 2017: 49).

Özellikle 18. yüzyıldan sonra Batılı devletlerin İslam ülkelerini işgal etmeye başlamasıyla, sömürgeciliği hedefleyen oryantalist araştırmalarda büyük bir artış görülmüştür. Sömürgeci devletler sadece askerî zaferle yetinmemişlerdir. Girdikleri ülkelerde kültürel zaferler elde etmenin de yoluna bakmışlardır. Sömürgeleştirdikleri ülkelere o bölgenin dillerini ve kültürlerini bilen bilginler götürdüler. Böylece sömürgeci devletler oralandaki hâkimiyetlerini sağlamlaştırmaya çalışmışlardır. İslam ülkelerinin zaaf noktaları araştırıldı. Mezhep ayrılığı kışkırtılarak mezhep çatışmaları, etnik savaşlar desteklendi. Tarikatların insanlar üzerindeki etkisi azaltılmaya çalışıldı. Onlar üzerine kapsamlı araştırmalar yapıldı. Çünkü tarikatlar sömürgecilerin önünde bir engel olarak görülüyordu (Derin, 2017: 34).

19. yüzyıla gelindiğinde Şarkiyatçılık çalışmaları farklı bir aşamaya geçmiş oluyordu. Said Napolyon'un Mısır seferini Şarkiyatçılığın ileri bir safhası olarak değerlendirir. Ve bunu Modern Şarkiyatçılığın başlangıcı olarak kabul eder. Mısır hem tarihî hem de kültürel açıdan dünyada çok önemli bir yere sahipti. Mısır Afrika ile Asya arasındaki, Avrupa ile Doğu arasındaki, bellek ile gerçek arasındaki ilişkilerin odak noktasıydı (Said, 2017: 94). Napolyon'un Mısır'ı istilası ile yeni bir dönem de başlamış oluyordu. Bu dönem daha çok Afrika ve ardından da Asya'daki ülkelerin sömürgeleştirilmesine kapı açılan bir dönem olacaktı.

“Yakındoğu-Avrupa ilişkisinin temel ilkesi, Napolyon'un 1798 Mısır istilasıyla belirlenmişti; bu istila, birçok bakımdan, düpedüz daha güçlü bir kültürün bir başka kültürü salt bilimsel yoldan kendine mal edişinin modeliydi. Zira Napolyon'un Mısır işgaliyle birlikte, Doğu ile Batı arasında çağdaş kültürel ve siyasal bakış açımıza hâlâ egemen olan süreçler başladı.” (Said, 2017: 52)

Kendisine sömürge topraklar bulmakta İngiltere'nin gerisinde kalan Fransa, Mısır seferiyle sömürge yarışında kendisinin de olduğunu göstermek istiyordu. Sadece maddi kaynakları ile değil manevi birikimi ve kültürü ile de Mısır Fransızların dikkatini çekiyordu.

“Said, Şarkiyatçılığın tarihçesini iki döneme ayırır. 18. yüzyılın sonlarına doğru yaşanan dönüm noktası, eski Şarkiyatçılığın sona erdiğine ve yazarın modern Şarkiyatçılık diye adlandırdığı ikinci dönemin başlangıcına işaret eder. Bu dönüm noktası Napolyon'un 1789 Mısır seferidir. Batı her zamankinden daha bilimsel ve incelikli bir Şark bilgisi üretmeye, daha disiplinli teknikler kullanmaya başlamıştır. İbranicenin kutsiyetine hâlel getiren ve onu tahtından indiren filoloji çalışmaları, Geothe, Byron, Hugo gibi, Şark'ı sanatlarıyla

yeniden yapılandırılan, hakiki Şark ile temsili, hayali Şark arasında bir yer edinen sanatçılar, Şark'ı Avrupa'nın iktidar mücadelelerinin sahnesi kılan siyasetçiler, modern Şarkiyatçılığın temellerini atmış oldular.” (Doğu Batı, 2002: 117)

Napolyon seferini (1798-1801) modern Şarkiyatçılık açısından imkânlar yaratan bir tür deneyim olarak nitelendirecek olursak eğer, bu deneyimi resmen başlatan kahramanları - İslam araştırmalarında Sacy ile Renan'ı ve Lane'i - bu alanın kurucuları, geleneğin yaratıcıları, Şarkiyat kardeşliğinin ataları olarak görebiliriz. Sacy, Renan ve Lane'in yaptığı iş, Şarkiyatçılığı bilimsel, akılcı bir temele oturtmak olmuştur (Said, 2017: 132).

Mısır herhangi bir sömürge olarak görülmemiştir. Batı emperyalizminin aklanması anlamını taşımaktadır. Mısır, İngiltere tarafından ilhak edilene değin Şark geriliğinin neredeyse en tipik örneği olmuş, İngiliz bilgisinin, gücünün bir amacı haline gelmiştir.

Napolyon amacına ulaşmak için daha derli toplu ve hâkimiyet altına alıcı planlar geliştirmeye başlamıştır. Silah gücünden ziyade ikna gücünü kullanmak ve orada yaşayan halkın gönlünü kazanmak için çalışmalara başladı. Sefere çıkarken yanında bir grup bilgin, yazar, antropolog, tarihçi götürmüştü. Asker ordusundan daha önemli bir bilim ordusu ile Mısır'ın birikimini, zenginliğini Fransa'ya aktarma amacı güdüyordu. Amacına ulaştığı takdirde Mısır Fransa'nın birikiminin bir bölümünü oluşturacaktı.

“Napolyon, kendini Mısırlılara zorla benimsetmek için gücünün yetersiz kaldığını görür gibi olduğunda, yerel imamlara, kadılara, müftülere, ulemaya, *Kur'an-ı Kerim*'i Fransız ordusu lehinde tefsir ettirmeye çalıştı. Bu amaçla, ulemadan El Ezher'de hocalık yapan altmış kişi Napolyon'un, İslam ile Hz. Muhammet'e duyduğu hayranlıkla, çok iyi bilir gibi görüldüğü *Kur'an-ı Kerim*'e duyduğu, açıkça da gösterdiği saygıyla kendilerini pohpohlamasına izin verdiler. Taktik işe yaradı; Kahire halkı kısa sürede işgalcilere duyduğu güvensizlikten kurtulmaya başladı.” (Said, 2017: 92)

Başarısız olan bu sefer en çok İngiltere için faydalı olmuştur. Napolyon başlattığı bu seferle Batılı diğer devletlere Doğu'nun sömürgeleştirilmesinde hızlı hareket edilmesi gerektiği mesajını vermiş oldu. Nitekim onun düştüğü hatalardan ders çıkartan İngilizler yaklaşık yüz yıl sonra Mısır'ı işgal etmişlerdir.

1.2.4. 19. Yüzyılda Oryantalizm

19. yüzyıl Batı ülkelerinin güçlü oldukları, Doğu ülkelerinin özellikle Osmanlı Devleti'nin eski güçlü dönemini kaybedip zayıfladığı bir yüzyıl olmuştur. Aralarındaki

bu güç dengesinin tamamen değişmesi ve Batılı devletlerin sömürge yarışına girişmiş olmaları oryantalist faaliyetlerin de aktif bir şekilde devam etmesine neden olmuştur.

Şarkiyatçı çalışmalar en verimli dönemini yaşamaya başlamaktadır. Artık kurumsal bir niteliğe sahiptir. 19. yüzyılda Şarkiyatçıların sayısında ciddi bir artış olmuştur. Bu yüzyılda Şark-Avrupa ilişkisi piyasa, kaynak, sömürge arayışındaki önlenemez Avrupa yayılmacılığı tarafından belirlenmiştir. Şarkiyatçılık bir araştırma söyleminden emperyal bir kuruma dönüşmekle kendi başkalaşımını tamamlamıştır (Said, 2017: 106). 19. yüzyılın ortalarında ise Şark'la uğraşmak bir meslek gibi algılanacaktır. Doğu üzerinde yapılan çalışmalar artık somut bir niteliğe bürünmektedir. Yapılan araştırmalarla ve hayalî olarak oluşturulan betimlemelerle Doğu'yu anlatan çok sayıda kitap yazılmıştır.

Şarkiyatçılığın önemli olduğunun anlaşılması ardı ardına kurumsallaşma faaliyetlerinin başlamasını getirmiştir. Said'e göre yapılan çalışmalar daha sistemli hale gelmiş, kurulan derneklerle bu çalışmalar toplumsal bir kimlik kazanmıştır. Avrupa toplumları tarafından saygı gösterilen krallar, kraliçeler ve zengin kişiler bu derneklere gerek maddi gerekse manevi destek vermişlerdir. 19. yüzyılda hem Şarkiyatçılığın saygınlığı hem de Asya Derneği, Kraliyet Asya Derneği, Alman Şark Derneği, Amerikan Şark Derneği gibi kurumlaşmaların ünü ve etkisi olağanüstü bir artış göstermiştir (Said, 2017: 53).

“19. yüzyılın bir diğer özelliği de hem İngiltere’de hem de kara Avrupa’sında oryantalist cemiyetlerin peş peşe kurulduğu ve oryantalist dergilerin yayımlanmaya başladığı bir dönem olmasıdır. Başka bir deyişle ferdi olarak sürdürülen araştırmalar kurumsallaşmıştır. 1821’de Paris’te Soci te Asiatique kurulmuş, ilk başkanlığını Sacy’nin yaptığı bu cemiyet 1822’den itibaren Journal Asiatique isimli dergiyi yayımlamaya başlamıştır. 1823’te Londra’da Royal Asiatic Society kurulmuş ve 1834’te Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland’ı çıkarmaya başlamıştır. Kuruluşundan itibaren kral ve kraliçeler bu cemiyetin daima yanında olmuşlardır. Bu da kraliyet ailesinin Doğu’ya duyduğu yakın alâkayı gösterir.” (Derin, 2017: 79)

Şark hakkında kitapların yazılmasından, Şark’ı araştıran derneklerin kurulmasından sonra bir üst aşamaya geçilmiştir. Bu daha geniş çapta bir faaliyet olmuştur. Şark hakkında çalışma yapan Batılı ülkelerde kurulmuş olan farklı farklı dernekler bir araya gelerek görüş alış verişinde bulunmaya başlamışlardır. Doğu’nun sömürgeleştirilmesi

için iş birliği yapılmaya başlanmıştır. Said'in verdiği bilgiye göre ilk Şarkiyatçılık kongresi 1873'te Paris'te düzenlenmişti. Kongrelerin neredeyse daha başlangıcından itibaren, diğer araştırmacılar genel olarak Sami ile İslam uzmanlarının düşünsel geriliklerini açıkça görmüşlerdi (Said, 2017: 273).

Oryantalist cemiyetler ve dergilerin çoğalması oryantalistlerin kullanabilecekleri ilmi materyallerin de artmasını sağlamıştır. Bu durum oryantalistlerin araştırma yöntemlerini daha ciddi hale getirmiştir. Ayrıca oryantalistler bilgi birikimlerini paylaşmak için kendi aralarında kongreler ve toplantılar düzenlemektedir. Mesela 1873'te Paris'te toplanan oryantalistler kongresi bu teşkilatlanmanın ve işbirliğinin bir göstergesidir. Oryantalistler bundan sonra da sık sık toplanmaya devam etmişler, 1873 - 1921 yılları arasında on altı büyük kongre düzenlemişlerdir. Oryantalistler arasındaki yakın iş birliği neticesinde oryantal araştırmalarda Avrupa merkezli tarih ve Avrupa merkezli tarih felsefesi bu dönemde oluşmuştur. 19. yüzyılın ortalarından sonra emperyalizmin Doğu'ya dair fikirlerini belirleyen en önemli etken bu anlayış olmuştur: güçlenen Batı karşısında Doğu hızla çökmektedir; Osmanlı ve İran imparatorlukları, Batı'nın gözünde hasta ülkelerdir. Doğu'nun gelişmesi Avrupa modelini bütün yönleriyle benimsemesine bağlıdır. Doğu ile Batı arasındaki farklılıklar bu şekilde giderilecektir (Derin, 2017: 80).

Şarkiyatçılık zaman içinde uzmanlık alanı haline getirildi. Gelişigüzel yapılar iş olmaktan uzaklaştı. Bir disiplin oldu. Şarkiyatçı olmak, Şark araştırmaları alanlarında üniversite eğitimi görmek demektir. 1850'lerde her büyük Avrupa üniversitesinde Şarkiyatçı disiplinin tam anlamıyla oturmuş bir müfredatı mevcuttu. Seyahatleri Asya derneklerinden birinden, bir coğrafi keşif fonundan ya da bir devlet bursundan gelen tahsisatlarla yapmak, yayınları bir bilgi derneğinin himayesinde ya da bir Şark tercüme fonundan onay alarak yapmak demektir (Said, 2017: 202). 18. yüzyıldan 19. yüzyılın ortasına kadar Şarkiyatçılıkta İngiltere ile Fransa'nın egemen olduğu söylenebilir. Fransızların bölgeden ayrılmasıyla Akdeniz'den Hindistan'a kadar olan topraklar İngiliz İmparatorluğu'na kalmıştı.

“Yüzyılın sonunda Suriye Fransız etkinliğinin ana odağı haline geldi; ama Suriye'de bile, görevlilerin niteliği bakımından da siyasal etkinin derecesi bakımından da Fransızların İngilizlerle boy ölçüşmeyeceği konusunda genel bir fikir birliği vardı. Osmanlı'nın yağmalanması meselesinde ortaya çıkan İngiliz - Fransız rekabeti, Hicaz'da, Suriye'de, Mezopotamya'da savaş alanlarında bile hissedildi ama tüm bu yerlerde Edmond Bremond

gibi dirayetli kimselerin de gördüğü gibi, Fransız Şarkiyatçılar ile yerel uzmanlar, zekâ ve incelikli manevralar bakımından İngiliz meslektaşlarının çok gerisinde kaldılar. Louis Massignon gibi az rastlanır bir deha dışında, Fransız Lawrence'ları, Sykes'ları, Bell'leri yoktu hiç." (Said, 2017: 236)

İki büyük devletin karşısına şimdi de başka bir sorun çıkıyordu. Bu, sömürge haline getirilecek toprakların paylaşılması sorunuydu. Paylaşma işini de bir süre sonra iki büyük devlet kolaylıkla halledecektir. Neredeyse tüm 19. yüzyıl boyunca İngilizlerle Fransızların ortak Şark yaklaşımları karmaşık bir sorun oluşturmuştu. Lord Salisbury 1881'de durumu şöyle dile getiriyordu: "Sizin göz diktiğiniz bir ülkeye el atmaya niyetlenen sadık bir müttefikiniz varsa üç yol tutabilirsiniz. Vazgeçmek, el koymak ya da paylaşmak. Vazgeçmek Fransızları Hindistan yolumuzun ortasına yerleştirmek olurdu. El koymak savaş tehlikesini artırır. Biz de paylaşmaya karar verdik." 1815'ten 1914'e kadar Avrupa sömürgelerinin alanı yeryüzünün yüzde otuz beşinden seksen beşine çıkmıştı. En fazla etkilenen iki kıta Asya ve Afrika oldu (Said, 2017: 50-51).

Karşılıklı görüş alış verişi bilgi ve güç paylaşımı Batılı devletler için büyük sömürge topraklarına sahip olmaları ile sonuçlanmıştır. Bu oran neredeyse tüm dünyadaki toprakların yarısından bile fazla idi. Mutman'ın da belirttiği gibi 19. yüzyıla gelindiğinde, Oryantalizm, temsil ettiği güçlerin hedefi olan siyasal ve sosyolojik coğrafya ile örtüşmüş ve Hristiyanlığın kurtarıcılık misyonu ile bütünleşmiştir. Böylece sömürgecilik, Avrupa'nın geri kalmış Doğu'yu kurtarmasının görevi olduğu, bunun için de Doğu'yu egemenliğine alması gerekliliğine dayandırılmıştır. O dönemde Osmanlı Devleti'nin egemen olduğu coğrafyayı da kapsayan Doğu sorununa bilimsel destek sağlayan Oryantalizm, sömürgeciliğin meşruluğunu kazanmasına hizmet etmiştir. Doğulunun pasifliği, onun doğası itibarıyla kendi gerçeği hakkında kendisi konuşamayan ve yazamayan ve esas olarak hakkında konuşulan ve yazılan bir bilgi nesnesi olarak konumlanması anlamına gelen çok ince entelektüel bir inançtı (Mutman, 2004: 190).

Birbiri ardına Doğu'da sömürge topraklarına kavuşan Batı'da popüler Şarkiyatçılık özellikle edebiyatçıların yazılarında kendine daha fazla yer bulmaya başlamıştı. Şark'ı gezmek, insanlarını tanımak, Şark'a bir süreliğine yerleşmek ve oradaki izlenimlerini istediği bir biçimde yazmak Batılı yazarları Avrupa'da gün geçtikçe daha fazla popüler hale getiriyordu. 19. yüzyıl boyunca Şark gezginlerin ve yazarların uğrak yeri olmuştu.

Şark hakkında çok fazla araştırmalar yapan ve yazılar yazan öncü kişilerden birisi de Silvestre de Sacy'dir. Sacy Arapça, İslam ve Yakın Doğu üzerine birçok oryantalist çalışmanın sahibidir.

“Sacy'nin tüm çalışmaları temelde birer derlemedir; dolayısıyla, törensel bir didaktikliğe sahiptirler ve zahmetli bir gözden geçirme etkinliğinin ürünüdürler. Genel Dilbilgisi İlkeleri dışında, üç ciltlik bir Arap Yazını Seçkisi (1806, 1827), Arapça dil bilgisi yazıları antolojisi (1825), 1810 tarihli bir Arapça dil bilgisi, Arap şiirinin kurallarına, Dürzi dinine ilişkin incelemeler, Şark paralarına, adlarına, yazıtlarına, coğrafyasına, tarihine, ağırlık ve uzunluk ölçülerine dair kısa çalışmalar kaleme almıştı Sacy. Pek çok çevirisi, Kelile ve Dimne ile el-Hariri'nin Makâmât'ına ilişkin iki kapsamlı tefsiri vardı. Editör, hatıraçtı, modern ilim tarihçisi olarak da aynı ölçüde gayretkeşti.” (Said, 2017: 136)

Sacy Doğu'ya yenilenmesi gereken bir nesne olarak bakmaktadır. Ondan sonraki Şarkiyatçılar Sacy'den etkilenmişlerdir. Onun uyguladığı yitik olanı elde etme kuralı diğer Şarkiyatçılar tarafından da benimsenmiştir. Sacy'nin başarısı, tüm bir alanı üretmiş olmasıydı. Fransa'dan hiç uzaklaşmadan bir Avrupalı olarak Şark arşivlerinde araştırmalar yaptı. İncelediği metinleri notlarla açıkladı. Sistemli hale getirerek yorumlarda bulundu.

19. yüzyılın Oryantalizm'in en parlak dönemi olduğu söylenebilir. Asya ve Afrika kıtaları her yönüyle araştırılmış, incelenmişti. Bütün hazırlıklar tamamlandıktan sonra sıra son hamleye geliyordu. O da Doğu topraklarını tamamen sömürmek demektir. Bunun için ise karşılarında sadece ekonomik ve askerî gücünü tamamen kaybetmiş Osmanlı Devleti bulunuyordu. Çok geçmeden asıl amaç gerçekleşecek Osmanlı toprakları Batılılarca yağma edilecekti.

1.2.5. 20. Yüzyılda Oryantalizm

19. yüzyıl Şarkiyatçılık alanında önemli gelişmelerin olduğu bir yüzyıldı. Şarkiyatçılar bu yüzyılda daha yetkin ve donanımlıydılar. 19. yüzyıl Şarkiyatçısı ya bir akademisyendi ya yetenekli bir Şark hayranıydı ya da ikisi birdendi. Şarkiyatçı anlayışın yazarları Şarkiyatçılığı dönemlere de ayırmışlardı. Victor Hugo da onlardan birisidir. 1829'da Victor Hugo, XIV. Louis çağı Helenizm çağıydı, bu çağ ise Şarkiyat çağı demektedir (Said, 2017: 61).

19. yüzyıldan sonra Şarkiyatçılık çalışmalarının merkezi değişmiş, Şarkiyatçılık tamamen modern bir niteliğe bürünmüştür. Fransa'nın başkenti Paris 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar Şarkiyatçı çalışmaların merkezi konumunda idi. 20. yüzyıla gelindiğinde Şarkiyat çalışmalarının modern bir niteliğe kavuştuğu görülmektedir. Bu yüzyıldaki Şarkiyatçı çalışmaların Avrupa kültürünün dünyevi öğelerinden türediği söylenebilir.

Amerika, değişen dünyada İngiltere ve Fransa'nın yerini almıştır. Fakat Şark'a ve Şarklıya bakışında herhangi bir değişiklik olmamıştır. Yeni Şarkçı anlayış ise kendisinin önceki Şarkiyatçı çalışmalardan farklı bir niteliğe sahip olduğunu söylüyordu. Modern Şarkiyatçı kendini Şark'ı bizzat kendisinin tespit ettiği karanlıktan, yabancılaşmadan, yabancılıktan kurtaran bir kahraman olarak görüyordu (Said, 2017: 131).

“Genelleştirmeler ve basitleştirmelerle yeniden örülen Şark'ın, 20. yüzyıla gelindiğinde Batı karşısında fazla bir söz hakkı olmadı. Çünkü o zamana kadar Şarkiyatçılığın kurumları ve kuralları çoktan yerleşmiş ve sağlamlaşmıştı.” (Doğu Batı, 2002: 121)

Şarkiyatçılık 20. yüzyılda artık tamamen sömürgeciliğin öncü çalışmaları niteliğine bürünmektedir. Loomba'nın ifadesine göre Avrupa kaynaklı modern sömürgecilik özgündü. 20. yüzyılda ise o güne kadar görülenler arasında en kapsamlısıydı. Eski ve yeni koloniler 1930'lu yıllarda yerküredeki toprakların yüzde 84,6'sını kaplamıştı (Loomba, 2000: 12).

20. yüzyılda Doğu ülkelerinde Batılılar tarafından birçok özel okul açılmıştır. Bu okullarda yetişen öğrencilerin Batılı bakış açısına sahip, Batı'yı üstün tutan bir anlayışla mezun oldukları görülmektedir. Doğu hakkındaki hayali olayların anlatımı bu yüzyılda da devam etmektedir. Doğu'yu yorumlamakta herhangi bir sınır bulunmamaktadır. Yüzyılın başında İngiltere ve Fransa en büyük sömürge topraklarına ulaşabilmek için gerekli antlaşmaları kendi aralarında yapmışlardır. İki devletin de gözünü diktiği yer çok geniş bir alanı kapsayan Osmanlı topraklarıydı. Osmanlı Devleti'nin hem maddi hem de askeri gücünün zayıf olması Batılı iki devletin çok rahat bir şekilde bütün Osmanlı topraklarını gizli antlaşmalarla paylaşmasına neden oldu. İngiltere ile Fransa, vakti geldiğinde Asya'daki Türk topraklarının paylaşılması gerektiği konusunda anlaşmaya vardı.

“Birinci Dünya Savaşı öncesinde ve savaş sırasında gizli diplomasi, Yakınşark’ı önce etki alanlarına, ardından da mandalara bölmekte kararlıydı. Fransa’da coğrafya hareketinin hızlı zamanlarında biçimlenmiş olan yayılmacılık fikri, büyük ölçüde, Asya’daki Türk topraklarını paylaşma planlarına kilitlenmişti; o kadar ki, 1914’te Paris’te, bu hedefe yönelik ‘görmekli bir basın kampanyası başlatıldı.’ İngiltere’de Şark’ı bölmenin en elverişli yollarını araştırıp siyaset önerme yetkisiyle donatılmış birtakım komiteler kuruldu. Bunsen Komitesi gibi komisyonlar, ortak İngiliz - Fransız ekiplerini oluşturacaktı; bunların en ünlüsü Mark Sykes ile Georges Picot’nun liderlik ettiği ekikti.” (Said, 2017: 232)

Birinci Dünya Savaşının sonucunda İngiltere de Fransa da kısmen amaçlarına ulaşmışlardı. Bunun yanında dünya yeni bir başka güçle tanışmış oluyordu. Birinci Dünya Savaşının sonundan itibaren oryantalist çalışmaların da öncü devleti Amerika Birleşik Devletleri olacaktı.

“İlk misyonerlik kuruluşları - basimevleri, okullar, üniversiteler, hastaneler vb. - bölgenin refahına katkıda bulundular elbette; ama bu kurumlar, özellikle emperyal bir nitelik taşımaları ve ABD yönetiminden destek almaları bakımından Şark’taki Fransız ve İngiliz muadillerinden hiç farklı değildiler. Sonraları ABD’nin en temel siyasal çıkarlarından biri haline gelecek olan Filistin’in sömürgeleştirilmesi ile Siyonizm, Birinci Dünya Savaşı sırasında bu ülkenin savaşa katılmasında hatırı sayılır bir rol oynadı.” (Said, 2017: 308)

“İkinci Dünya Savaşından bu yana özellikle de Araplarla İsrail arasındaki iki savaştan sonra, Müslüman Arap, Amerikan popüler kültüründe tanınan bir figür haline geldi; dahası akademik dünyada olduğu kadar siyaset planlayıcılarının dünyasında ve iş dünyasında da Araplara ciddi bir dikkatle yaklaşılmaya başlandı. Uluslararası güç dağılımındaki çok temel bir değişimi simgeler bu. Fransa ile İngiltere dünya siyasetinde merkezi bir konum işgal etmiyordu artık; bunların yerini Amerikan hâkimiyeti aldı. Çok geniş bir çıkar ağı, eski sömürgeleştirilmiş dünyanın her parçasını ABD’ye bağlıyor bugün; keza akademik ihtisaslaşmalarda görülen çoğalma da, Şarkiyatçılık gibi bütün eski filolojik, Avrupa kökenli disiplinleri birtakım kısımlara bölüyor.” (Said, 2017: 298)

Şarkiyatçılık çalışmalarının İngiltere ve Fransa’dan sonra el değiştirerek ABD’nin güdümüne geçmesi ile Şark’a bakış ve Şarklıyı keşfetme yöntemi de değişmiştir. Şark’ın dillerine egemen olma anlayışı artık bitmiş yerini daha çok sosyal alanlardaki çalışmalar almıştır. Modern Amerikan Şarkiyatçılığı olarak adlandırılan bu yeni ve son dönemde birden çok faktör Amerika’nın şarkiyatçılık anlayışının belirleyicisi olmuştur.

Dinî olarak da tüm dünya oryantalist bakışın zararlarını görmektedir. İlahi dinler birbiri ile çatışma durumuna düşürülmektedir. Oryantalizm, insanlık dışılıkları, öldürmeleri, yakıp yıkmaları, savaşları, akıl dışılıkları salt Asya’ya özgü özellikler olarak

kurguladığı ve gösterdiği için insanlığı ve onun evrensel değerlerini parçalayan, dünyanın bir bölgesini bir başkasına karşı veya Hristiyanlığı İslam'a karşı kışkırtan bir işlev görmüştür. Bu yaklaşım, Asya'nın Avrupa'ya, İslam'ın Hristiyanlığa karşı yaklaşımını da olumsuz etkilemiştir. Oryentalist bakış açısı günümüzde uygarlıklar çatışmasına düşünsel anlamda ortam hazırlamıştır. Amerika'nın Irak'ı işgal etmesi ve yüz binlerce masum insanın öldürülmesi, sakat ve evsiz barksız bırakılması, Irak'ın doğal kaynaklarının sömürülmesi, sayısız sanat yapıtının yağmalanması ve yok edilmesi, bu yaklaşımın en son örneklerinden biridir (Kula, 2018: 526).

Şarkiyatçı çalışmalar yüzyıllar öncesinden başlamasına rağmen hâlâ canlılığını kaybetmeden devam etmektedir. Şarkiyat alanındaki dogmalar insanların zihinlerinde var olmaktadır. Şarkiyatçılığın temel dogmaları en saf biçimleriyle bugün Araplara ve İslam'a dair araştırmalarda mevcuttur. Şarkiyatçılık günümüzde ABD'de yaygınlaşmıştır. Bunun nedeni Arap parası ve kaynaklarının çekiciliğidir. Şarkiyatçılığın yeni emperyalizme başarıyla uyarlandığı söylenebilir. Amerika'nın dünyanın ilim alanında en cazip ülkesi olması özellikle Doğu'da yetişen öğrenciler için tercih edilmesine sebep olmaktadır. Doğulu öğrenciler eğitimlerine Amerika gibi ülkelerde devam ederken oryantalist bir bakış açısı da kazanmakta, ülkeleri ve memleketlerine bir Batılının görmek istediği biçimde bakmaktadırlar. Doğu ülkelerinde yaşayan insanlarla ilgilenmesi buradaki zeki öğrencilerin ABD'ye gitmesi sonucunu doğurmuştur. Bu öğrenciler eğitimleri bittiğinde de kalmaya devam ettiler. Çalışma koşullarının iyi olması, yüksek miktarlarda maddi destek almaları onların ABD'de kalmasında etkili oldu. İş dünyasında orada alınan eğitimin saygın bir yerinin olması Doğulunun aklını çelen başka bir faktör olmuştur (Said, 2017: 337).

20. yüzyılda Amerika'da Şarkiyatçılık alanında çalışmalar hiç önemini kaybetmeden devam etmektedir. Doğulu toplumlarda ise buna karşı nitelikli cevaplar verecek kurumlar oluşturulamamıştır. Bu da Doğu tarafından Şarkiyatçı çalışmaların öneminin farkına varılmadığını göstermektedir.

Avrupalıların kendilerini çalışkan, üretken; Doğuluları ise tembel, uyuşuk, Batının ürettiklerini tüketmeye alışkın bir topluluk olarak görmeleri günümüzde de devam etmektedir. Bu da Batılıların Doğuluları öteki olarak görmelerine neden teşkil etmektedir.

“1972’de Paris İlimler Akademisi adına Mousnier şöyle bir beyanname ortaya koyar: ‘Avrupa kıtası her zaman değişmiş ve her an değişmektedir. Bu değişimi ise, bizim ilerleyen ve gelişen bilincimiz sağlıyor.’ Şöyle devam eder: ‘Akademiye göre dünyanın bütün diğer bölümleri bir atalet, hareketsizlik içindedir.’ Yani Avrupalı, ‘Biz çalışırız, geliştirebiliriz, bizim kafamız çalışır, o kafa yaratır, geliştirir; diğer dünyalılar gaflet içindedir, uyku içindedir, yatarlar’ diyor.” (Ortaylı, 2018: 8)

Tarihi itibariyle Avrupa dünyasının tanıdığı Müslüman, Türklerdir. İslam dünyası denildiğinde akla Türkler gelmektedir. Çünkü İspanya’daki Endülüs hâkimiyeti uzak mazide kalmıştı. Toplumun millî devlet şuuruna ulaştığı safhada İspanya çoktan Araplardan ve Yahudilerden arındırılmıştı. Ama tam o çağda Avrupa’nın ortalarına kadar giden, devamlı bir tehdit oluşturan ve o dünyada güç sahibi olan Osmanlılardır, Türklerdir. Avrupa’da İranlı dendiğinde akla nefis İran şiirleri, Araplar dendiğinde geometri, matematik gelmektedir. Türk İslamlığı dendiği zaman ise Avrupa’nın gözünde militan, fetihçi, kavgacı bir İslam canlanmaktadır (Ortaylı, 2018: 120).

Bütün Doğu toplumları içerisinde Türklere Batı dünyası tarafından ayrı bir önem verilmektedir. Çünkü yüzlerce yıl sadece Türkler ile karşı karşıya kalmışlar ve Müslüman denildiğinde akıllarına Türkler gelmiştir. Özellikle Avrupa içlerine kadar fetihlerin yapılması Türkler hakkında yapılan oryantalist çalışmalara ayrı bir konum sağlamıştır. 20. yüzyıl Şarkiyatçılığın zirve yaptığı dönem olmuştur denebilir. Artık Doğu’da modern eğitim kurumları açılmış, beyin göçü için de zemin hazırlanmıştır. Şarkiyatçılık artık bir nevi emperyalizme uyarlanmıştı denilebilir.

1.2.6. Doğulu Kadına Oryantalist Bakış

Oryantalist eserlerde Doğulu kadın çok önemli bir yer tutmaktadır. Batılıların muhayyilesinde Doğulu kadın imgesine ayrı bir yer ayrılmıştır. Özellikle Doğu’ya seyahat eden Batılı kadınların günlük ve hatıralarındaki eksik kalan yerleri Batılılar Doğu’yu görmek istedikleri, hayal ettikleri biçimde tamamlamışlardır. Genel olarak bakıldığında Doğulu kadınlara olan oryantalist bakış açısının iki başlık altında toplandığını söyleyebiliriz. Bunlar harem ve peçedir.

Doğulu kadın oryantalist yazarlar için çok geniş bir hayal alanı sunuyordu. Yazarlar Doğulu kadınları betimlemekte kendilerini sınırlamıyorlardı. Doğu’ya hiç adım atmamış

kişiler bile Doğulu kadın hakkında konuşma hakkına sahip olduğunu düşünüyordu. Nietzsche de onlardan biridir.

“Nietzsche’nin değerlendirmesi uyarınca, ‘Doğu’da kadınlar cezalandırılmalarını ve dış dünyadan soyutlanmalarını kocalarının sevgisinin göstergeleri olarak görürler ve bu belirtilerin olmadığı durumlarda yakınmaya başlarlar.’ Bu sözlerden daha açık bir oryantalizm olabilir mi? Hiç Doğu’da bulunmamış olan Nietzsche, Doğulu kadının neyi, niçin düşündüğünü veya düşünmesi gerektiğini bilir ve belirtir.” (Kula, 2018: 523)

Batı edebiyatında Osmanlı kadınları önemli bir yer tutmaktadır. Doğu denilince bir Batılının gözünde öncelikle canlanacak nesne Osmanlı kadınıdır. Osmanlı kadınlarının anlattıkları biçimde aşırı özelliklere sahip olmadıklarını kendileri de biliyorlardı. Ama kitaplarının satış oranlarını artırmak için mümkün olduğunca Osmanlı kadını oryantalist bir bakış açısı ile anlatmışlardır.

Yazarlar Osmanlı kadınlarını olduğundan farklı bir biçimde, oryantalist bir kalıbın içerisinde anlatan yazılara meydan okumuşlardı. Fakat kitaplarının satış rakamlarını artırmak için zamanla kendileri de bu basmakalıp oryantalist anlatımı benimsediler (Lewis, 2006: 12).

Batılı insanları asıl ilgilendiren ve meraklarını çeken ise harem idi. Harem kapalı bir mekândı. Neredeyse Batılı hiç kimse bu kapalı yere girememekteydi. Bu durum harem konusunda hayali konuşmaların artmasına neden olmuştur. Hareme yazılarında yer veren ilk kişi ise Leydi Mary Wortley Montagu’dur.

“Batının harem yaşantısı hakkındaki merakı, Leydi Mary Wortley Montagu’nun İstanbul’dayken yazdığı, günümüzde ünlenecek mektuplarıyla ilk kez bir ölçüde tatmin edildi. Eşinin Osmanlı Babıâli’sindeki büyükelçiliği sırasında 1717’de kaleme alınıp, yazarın ölümünden sonra 1763’te basılan *Sefaret Mektupları*, ilk kez haremin içinden yazan bir kadının düşüncelerini sunuyordu.” (Lewis, 2006: 20)

Montagu’nun mektuplarına göre haremler her zaman için yasak olan yerlerdi. Haremler bahçesi olan, gözlerden irak bir yere yapılmış, çok yüksek duvarlarla çevrili evlerdi. Bahçelerinde gölge yapan çok büyük ağaçlar vardı. Bahçenin ortasında bir çeşmeyle donatılmış, genellikle büyük süslü bir oda bulunmaktaydı. Hanımlar burada vakitlerinin çoğunu müzik dinleyerek ve nakış işleyerek geçirmekteydi (Montagu, 2014: 63).

Erkek Batılı özne Doğu'ya özgürce seyahat etme ve burada gönlünce hareket edebilme özgürlüğüne karşın Doğulu kadının mekânının kendisine kapalı olmasından dolayı hayal kırıklığına uğrar. Harem yaşamının ayrıntıları, gizemleri ve öteki cinsin bu kapalı perde ardında yaşadığı şehvetli cinsellik üzerine spekülasyonda bulunmaktan başka seçeneği yoktur. Batılı seyyahların, Doğu'nun hakikatini keşfetmelerine engel oluşturan peçe, bu gizemli mekânda açılır. Bu kapalılık karşısında, Batılı erkek için en iyi kaynak Batılı kadının, harem yasak mekânına ve buradaki kadınların günlük yaşamlarının ayrıntılarına ilişkin betimlemeleri olacaktır (Yeğenoğlu, 2017: 101).

Montagu ile başlayan Doğulu kadını anlatan yazılar artarak devam etmiştir. Çünkü Doğu'ya gelen Batılı kadınlar özellikle Batılı erkeklerin hareme karşı olan meraklarını doyurmaya çalışıyorlardı. Harem anlatılması ise kitaplarının satış miktarını çok yüksek seviyelere çıkartıyordu.

“Batılı kadınlar, harem hayatını merak eden Batılı okurun iştahını doyumak için iki yüzyıldan beridir ellerinden geleni yapıyorlardı. Batılı erkekler için yasak olan bir mekâna girebiliyor olmaları kitaplarının satışı için eşsiz bir olanak sağlıyordu, onlar da bunu kullandılar: Batılı kadınlar, sohbet edermişçesine olmaktan iç gıcıklayıcı olmaya, dostça olmaktan fazlasıyla yargılayıcı olmaya kadar değişen biçimlerde, kendilerini harem arıtılmış mekânının misafirleri ya da geçici sakinleri olarak resmetmekten hoşlanıyorlardı.”
(Lewis, 2006: 19)

Harem bir satış ve kazanç kapısı olarak kullanılması Batı'da yazılan her yeni kitapta farklı biçimlerde satışa sunulmaya başlanmıştır. Kitapların adları haremle bağlantılı kelimelerden ya da direkt harem kullanılmasından oluşuyordu.

Batının ilgisini çekebilmek için bir kitabın adı ve dış kapağının şekli çok önemlidir. Kadın yazarlar çoğu zaman kitap başlıklarında hareme işaret etmişlerdir. Örneğin Vaka Brown ilk kitabı için çağrışımlarla dolu *Haremlik* başlığını bulmuştu. Yayıncılara göre İngilizcede haremlik ifadesini karşılayacak bir sözcük yoktu. Bir müddet olduğu gibi kullanılan bu kelime daha sonra *Türk Kadınlarının Hayatlarından Bazı Sayfalar*'la değiştirilmiştir (Lewis, 2006: 52).

Haremle ilgili tablolar da büyük ilgi görüyordu. Birçok Avrupalı ressam Doğu haremlerinden erotik, gizemli konularda sonsuz şehvet içeren tablolar yaptı. Ama hiçbirisi bir harem içini görmemişti. Bu tablolarda, haremdeki Doğulu kadın,

padişahın özel mülkiyeti olmaktan çok Batılı burjuva erkeğin zümresel mülküymüş gibi bir izlenim edinilebilir. Edebiyat için de aynı şey söz konusudur. Honore de Balzac'ın Arap kadını imgesi üzerine yazdıkları rencide edicidir. Oryantalistler, bu izdüşümleriyle kendilerinde bastırılmış ve yasak olanı, hayali kadın üzerinde yaşamaktadırlar. Böylelikle Doğu Binbir Gece Masalları'na çevrilmiştir. Lüks, arzu, tembellik, hayalperestlik, mutlak iktidar, ihtişam ve sefahat gibi kavramlar zihinlerde yer alıyordu. Bu da ontolojinin bir boyutudur, zira bilinçaltı, öteki gibi inkâr edilmektedir. Öteki ile bilinçaltı özdeşleştiriliyor. Ve kişi böylece kendi yaşamında yasaklı veya imkânsız olanın bu öteki tarafından yaşandığını hayal ediyor. Ardından kendisine yasak olan eylemi işlediğini tahayyül ettiği insanı kendi yerine cezalandırıyor (Doğu Batı, 2002: 224).

Grace Ellison 1915'te yayımlanan *Türk Haremindedir Bir İngiliz Kadını* adlı kitabında Türkleri anlatırken tarafsız kalamadıklarını ve var olanın tam tersi bir Türk insanı ortaya koyduklarını itiraf etmektedir.

“Harem hayatı üzerine en azından bir bölüm olması her zaman kitabın değerini artıracaktır; çünkü ‘harem’ sözcüğü hayal gücünü harekete geçirir, çağların gizemi arkasına saklanmış hurilerin, rengârenk kaftanlarla balkabağı şeklindeki ve büyüklüğündeki sarıklara bürünmüş sadrazamların görüntüsüyle okuru büyüler; en önemsizi olmasa da son olarak da, haremde çok eşli efendisini okurun hayal gücüne sunar ve okurlar da onu en bayağı tütün odası şakalarının konusu haline getirirler. Zavallı Türkler! Onları nasıl da küçük düşürdük! Türk, evine âşiktir ve karısına da. Hoşgörülü bir koca ve nazik bir babadır. Yine de biz onu, insanlar hakkındaki hakikati ortaya koymak amacıyla değil de sadece satılması için yazılmış kitaplar aracılığıyla yargılıyoruz. Batı, Doğuluların evleri hakkında bir şeyler okuduğunda sakat hikâyeler işitmeyi beklemektedir. Bu yanlışlar, nadiren içeri girebilme ayrıcalığına sahip oldukları kapalı kapıların ardında olup bitenlere çirkin bir biçim ve ruh veren, işten kovulmuş mürebbiyelerle Peralı hanımefendiler tarafından dolaşıma sokulur.”
(akt. Lewis, 2006: 153)

Oryantalistlerin haremî olduğundan farklı kullanarak Doğu'yu kötü olarak göstermeleri sadece yazarak olmamıştır. Harem birçok oryantalist ressamda da malzeme kaynağı olmuştur. Oryantalistler bu şekilde kendilerinin yaşamak isteyip de yaşayamadıkları olayları Doğu'ya mal etmek istemektedirler. Bir nevi kötü olarak resmedilen Doğu cezalandırılmalıdır. “Oryantalist ressamların birçoğu bazı cinsel fantezilere dayandıkları

kadar klasik antikiteyi yeniden kurgulayan ya da İncil kaynaklı sahnelere ilişkin resimleri ilham kaynağı olarak kullanmışlardır.” (Doğu Batı II, 2002: 45)

“Halide Edip, Zeynep Hanım, Demetra Vaka Brown ve Grace Ellison’un yazdıkları 20. yüzyılın başlarında, Batı’daki kapatılmış, çok eşli Doğulu kadın imgesi; mit, söylenti ve geçmişe uzanan bir büyük merak katmanlarından meydana gelmişti. Haremi sapkınlık, acımasızlık ve aşırıktan oluşan cinselleştirilmiş bir âlem sayan görüş, güzel sanatlardan operaya, romana ve popüler edebiyata kadar çeşitli alanlarda baskın Oryantalizm bazı en iyi bilinen örneklerine can vermekteydi. Siyasi düşünürler açısından, (kaçınılmaz olarak cinselleştirilmiş) Doğulu despotizmin zorbalıkları, ister monarşi isterse cumhuriyet olsun, Avrupa’nın kendi adil yönetimi imgesinin karşıtlığının gösterilebileceği bir zemin sağlamıştı.” (Lewis, 2006: 146)

Harem hayatının hayali olarak ve oryantalist bakış açısıyla anlatılması hem Türkleri hem de Türkler vasıtasıyla İslam’ı Batı dünyasına kötü göstermektedir. Osmanlı İmparatorluğu’nun son zamanlarına gelindiğinde, Batılı zihinlerde, gerek kapatma ve gerekse çok eşlilik neredeyse tamamen İslam’la ilişkilendirilmektedir. Harem de esas itibariyle çok eşli olarak düşünülmekteydi (Lewis, 2006: 150).

Gizemli Doğu’nun içine girmek ve onun hakiki yüzünü, kimliğini ortaya çıkarmak için hareme girilmesi gerekiyordu. Haremin içinin anlatılması en önemli oryantalist söylemlerdendi. Doğulu yaşam haremde saklı idi. Bu da Doğulu kadının abartılı bir biçimde anlatılmasına neden olmuştur. Batılılar Doğu’nun en debdebeli ve hoş yönlerini bu kapalı mekânda aramışlardır (Yeğenoğlu, 2017: 100).

Harem, birbiriyle sık sık açık ve örtük olarak çekişen, çatışan birkaç söylemde fazla anlam yüklü bir alandır. Öteki alanlar gibi, harem alanları da onlarla karşılaşan - ya da onlar tarafından konumlandırılan - değişik bedenler tarafından farklı biçimlerde toplumsallaştırıcı olarak deneyimlenebilirler. Bununla birlikte gerçekte hareme hiç girmemiş Avrupalı erkekler, haremin mekânsal kurallarının cinsiyetlendirici ve ırksallaştırıcı etkisiyle karşılaşarlardı. Harem ve burada dikilen elbiseler arasında mekânsal bir ilişki oluşmuştur. Nakış nakış işlenen elbiseler içindeki kadın bedenleri bir simge halinde kullanılmıştır (Lewis, 2006: 271).

Oryantalistlerin Doğulu kadına bakışını belirleyen haremden sonra ikinci nesne peçedir. Peçe de tıpkı harem gibi kapalılığı ve kapalı olmanın ötesinde gizli bir yaşamı ifade etmektedir. Peçe Doğu ile özdeşleştirilmiştir. İkisi de yalan ve aldatmacanın simgesidir.

Farka ilişkin olarak cinsel ve ırksal temsiliyet arasındaki yapısal benzeşme, kadın ve Doğu arasında bir özdeşlik kurar: Doğu kadındır, kadın Doğu'dur. Doğu kadın gibi, kadın da Doğu gibi peçelidir. Aslında her ikisi de hakikat olmayandan ve aldatmacadan başka bir şey değildir. Doğu kadın gibi, kadınsal olan da Doğu gibiyse bu temsillerde kadınlığın, dolayısıyla da Doğu'nun doğasının tek ve aynı şey olarak resmedildiğini öne sürebiliriz. İşte bu özdeşlik, oryantalist ve Batılı sömürge öznesini erkek olarak konumlar. Öteki kültür her zaman öteki cins gibidir. Bu nedenle ister erkek olsun ister kadın, Batılı öznenin her zaman peçe ve haremle, yani kadının alanı, bedeni ve hakikatiyle büyülenmesinin nedeni budur (Yeğenoğlu, 2017: 76).

Fransa tarafından sömürge haline getirilen Cezayir'deki peçe takan kadınlar onlar için bir araştırma konusu olmuştur. Aynı zamanda peçeli kadınlar yanlış yola sapmışlardır ve düzeltilmeleri gerekir. Fransız sömürgecilerine göre peçeli kadın bir tehdit oluşturmaktadır. Müslüman kadınlar eğitilmeli ve Fransa için yararlı hale getirilmelidir. Peçe, öznenin zihninin bir şeyler kurgulamasına neden olur: Bu maskeleri taktıklarına göre, maskenin bir de arkası olmalıdır. Ve bu mutlaka öğrenilmelidir. Ama aynı zamanda Batılı özne, bizzat bu saklanma veya örtünme eylemini yazısında ortaya çıkarır. Peçe tarafından örtüldüğü varsayılan gizem, tam da peçenin gizemli bir figür olarak temsil edilmesi sayesinde açığa çıkarılmış olur. Açığa çıkarılan şey, yani maske, peçe, bizzat bir saklama eylemi ve Doğunun, Doğulu kadının gerçekliği olarak peçeli varoluştur. Çünkü onlar hep bu aldatıcı biçimde var olurlar. Bu metafizik kurgu, peçeyi sıyırma arzusu, aynı zamanda bir baştan çıkarılma sahnesidir (Yeğenoğlu, 2017: 60-61).

Grace Ellison da peçenin olumsuz niteliklerinin farkındadır. Ellison'un düşünceleri şu şekildedir: Peçe kadını yasak meyveye döndürmektedir. Onu daha sağlıksız bir gizem atmosferiyle kuşatmaktadır. Peçe ne kadar kalınsa erkek o kadar çok bakıyordur. Kadın yüzünü ne kadar çok kapatırsa erkek o çehreyi daha fazla görmek istiyordur. Ellison peçeyi korunak olarak görmemektedir. Kendi yaşantısından bunu şöyle örnekler. Bir gün İstanbul Pera'da şapka ile dolaşmış ve kimse tarafından fark edilmemiştir. Başka bir gün ise peçeli olarak Avrupa tarzında düzenlenmiş bir parkta yürüyüş yaptığında soğuk İngiliz erkekleri bile ona iltifatta bulunmuşlardır (Lewis, 2006: 302).

Batılı yazarlar tarafından anlatılan peçe Doğu için düzeltilmesi gereken bir maske görevi görür. Oryantalistler Doğu'nun gerçekte ne olduğunu insanlardan saklayarak bu

maskenin ardına gizlenme gereği duymuşlardır. Peçe artık sömürgeyi haklı hale getirmek için bir araçtır. Peçe, aynı anda hem Müslüman kadınların yüzünü kapatan bir giysi hem de Doğu'yu ve Doğulu kadınları anlaşılmasız kılan çok katmanlı bir göstergedir. Hakiki Doğu'yu gizler ve onun gerçeğini Batılı bilgi ve kavrayıştan uzakta tutar.

Batılı yazarlardan bazıları kadını hiç masum olmayan bir varlık olarak görmektedirler. Gizemli yapısıyla kadın erkekler için tehlikeli bir nesnedir. Peçeli kadınlar bir tehdit olmaktan ziyade üzerinde uğraşılacak bir hedefirler. Bu durum peçeli kadına saplantısı olan Avrupalı erkek figürünü ortaya çıkarmıştır.

Kadınlığın bir kılık değiştirme olarak temsil edilişi, kadınlığın hakikat ve peçe mecazlarıyla yakın ilişkisi en güçlü ifadesini Nietzsche'nin metinlerinde bulmaktadır. Nietzsche'ye göre kadın, hakikat gibi esrarengizdir ve aldatıcı bir görüntüsü vardır. Kendini süsleyip püsler ve bu sayede erkeği baştan çıkarır ve büyüler. Nietzsche'nin kadın hakkındaki görüşlerini Jacques Derrida yorumlamıştır. Derrida için de kadın bir figür işlevi görmektedir.

“Derrida'nın amacı, aynen Nietzsche'ninki gibi, hakikat ve hakikat olmayan arasında karşıtlık kuran metafizik söylemi yerinden oynatmaktır. Nietzsche, kadının aldatıcı jestini gayri hakikatin hareketine benzetirken, Derrida kadınsı jesti yazıya veya stile benzetir. Derrida'nın metafizik karşıtlıkları yapısöküme tâbi tutmasında yazı kavramı temel araçlardan biridir. Kadının bir özü olduğu fikrine karşı çıkan Derrida, 'kadının hakikati diye bir şey yoktur, çünkü bu, hakikatin dipsiz bir boşlukta savrulmasından, hakikat olmayanın hakikat olmasındandır. Kadın bu hakikat olmayan hakikatin adlarından biridir.' der. Nietzsche'nin kadını betimlemek için kullandığı dengesizlik ve taklit metaforlarını Derrida da kullanır. Derrida'nın metninde kadın, karar verilemezliğin (metafizikle ilintili olup metafizik tarafından bastırılmış olan) figürüdür, ama o yine de bir figürdür.” (Yeğenoğlu, 2017: 74)

Peçe Fransızlar için görüntüsünün ötesinde metafiziksel bir anlam taşımaktadır. Doğu'daki kadınların peçeleri açılmalıdır. Modernlik, gelişmişlik bunu gerektirmektedir. Doğulu toplumların Batılılar gibi ileri seviyede bir hayat yaşamaları kadının özgürleştirilmesine bağlıdır. Bu modernleşmeyi onlara getirecek olan ise Batılı devletlerdir.

Peçeyi, geleneğin ve dinin en görünür göstergesi olarak alan iyiliksever Batılı feminist göz için peçe, tam da arzu ettiği şeyi, yani kadınla İslam - gelenek arasındaki sıkı bağın örneğini ve böylece de peçenin kadının özgürleşmesi adına kaldırılması gerektiğini dile getirme fırsatı verir. Dolayısıyla peçe, baskıcı olan ve özgürlükten uzak İslamî geleneğin ve Doğulu kültürlerin en temel göstergesidir. Böylece kadının baskı altında tutulduğunun kanıtı olarak kodlanmıştır. Kadının baskı altında tutulduğunu anlayabilmek için İslamî kültürel pratiklere bakıvermek yeterli görülmüştür. Peçe, Müslüman kültürlerin özünde var olduğu düşünülen gelenekselciliğin tartışılmaz amblemi olarak ele alınmıştır. Bunun sonucu olarak, onun çıkartılması reformun ve modernleşmenin en önemli göstergesi addedilmiştir (Yeğenoğlu, 2017: 132).

Kadın bedeni Doğu'yu hâkimiyet altına almada bir sembol niteliği taşımaktadır. Kadın bedeni Doğu demektir. Batı bu kadın bedeni üzerinde her türlü oynama, değişiklik yapma hakkına sahiptir. Doğulu kadının peçesini açmak ve onu özgürleştirmek emperyalist projelerin amaçlarındandır. Böylece Doğulu kadın bedeni görünür hale getirilecek ve bu beden yeniden şekillendirilmiş olacaktır.

1.2.7. Oryantalizm ve İslam Dini

Oryantalistlerin Doğu toplumları için kutsal sayılan İslam dinine yönelik eleştirileri Batılı oryantalist bakış açısını öğrenmek bakımından önemlidir. Batılı anlayıştan bağımsız kutsallık atfedilen bir inanç sistemi kabul edilemezdi. “Onlar için temel mesele, Şark ile İslam'ı Beyaz Adamın denetimi altında tutmaktı.” (Said, 2017: 250) Şark'ın denetim altında tutulması demek İslam'ın da denetim altına alınmasıyla mümkün olacaktır.

Batı'nın İslam dinine yaklaşımı araştırıp incelemekten ziyade onu kodlamak şeklinde olmuştur. Farklı olan denetlenmesi gereken bir nesneye dönüştürülmüştür. Onunla iletişime girilmeden, üzerinde tartışmalar yapılmadan İslam dinine ait ifadeler kültürel olarak öteki olarak adlandırılmıştır (Doğu Batı II, 2002: 17).

Şarkiyatçılık sadece mekânsal ya da fikirsel bir ayrılığa dayanmamaktadır. Aynı zamanda inanç ve din bağlamında da bir farklılıktan beslenmektedir. Oryantalist bakış veya anlayış, Doğu-Batı ayrımından çok, Hristiyanlık-İslam karşılaştırmasında çok daha belirgin olarak ortaya çıkar. Oryantalist söylemde çoğu kez, İslam denilmez, İslam

yerine, aşağılayıcı ve dışlayıcı vurgusu belirgin olan, İslam'ı bir kişinin doktrini veya ideolojisine indirgeyen Muhammetçilik kavramı kullanılır (Kula, 2018: 35).

“Muhammetçilik, Avrupa'nın İslam'a reva gördüğü (küçültücü) addır.” (Said, 2017: 75) İslam dinini küçük düşürmenin en basit yolu onu Muhammetçilik olarak adlandırarak bir kişinin başlattığı ideolojik anlayış şeklinde tanıtmaktır. Oryentalist anlayışa göre İslam kaynağını Hristiyanlıktan almıştır. Birçok noktada kendisinden önce ortaya çıkmış olan Hristiyanlık dininden etkilenmiş ve onu taklit etmiştir.

“İslam'ı anlamaya çalışan Hristiyan düşünürler üzerinde etkili olan kısıtlamalardan biri benzeştirmeye dayanıyordu; Hristiyan inancının temel dayanağının Hz. İsa olmasından ötürü, büyük yanılgıyla, Hristiyanlık için Hz. İsa neyse İslam için de Hz. Muhammet'in aynı şey olduğu varsayıldı. Bundan ötürü İslam'a kalem atışmalarında 'Muhammetçilik' adı verildi. Hz. Muhammet için de 'sahtekâr' sıfatı kendiliğinden kullanılıverdi.” (Said, 2017: 70)

Hz. Muhammet, Hz. İsa'nın rakibi hatta düşmanı olarak görülmektedir. Hz. İsa'nın dininin sonradan değiştirildiğini söyleyen ve Hristiyanlığın asıl şekline sonradan eklemeler yapıldığını ifade eden Müslümanlara ve İslam'a yönelik eleştiriler gittikçe şiddetlendirilmiştir.

Mademki İsa'nın bildirisi İslam'da hem yozlaştırılıyor, hem yalanlanıyor hem de ona eş koşuluyor, bu bir sapkınlık demektir. *Kitab-ı Mukaddes*'e yaptığı göndermelerle kendini meşru kılmaya çalıştığı için daha da haince ve tehlikeli bir sapkınlıktır. Yaratıcısı da kötülük eden bir büyücüden, şeytanın hizmetinde bir maşadan, bir şarlatandan başka bir şey olamazdı. Onlara vaat ettiği şehvet dolu cennet manzaralarıyla müritlerini kendine bağlayan bu zevk düşkünü düzenbazı gözden düşürmek için ne yapılırsa azdı (Hentsch, 2016: 72).

Hz. Muhammet'e yönelik eleştirilerin yoğunlaştığı önemli dönemlerden birisi de Orta Çağ olmuştur. Bu eleştiriler Hz. Muhammet'in getirdiği İslam dininden meydana gelen çıkarımlara dayanıyordu.

“Orta Çağ'da Hz. Muhammet'e öyle nitelikler yakıştırıldı ki ortaya Avrupa'da gerçekten görülen, kendilerine iman edilmesini isteyerek yandaşlar toplayan o 'Özgür Ruh' peygamberlerine denk düşen bir kişilik çıktı. Ayrıca gene benzer biçimde sahte vahiylerin yayıcısı diye görülmesinden ötürü, şehvet ve sefahat düşkünlüğünün, oğlancılığın, tüm bir

kalleşlik çeşitlemeleri öbeğinin timsali haline geldi Hz. Muhammet; bütün bunlar öğretisindeki sahtekârlıklardan ‘mantıksal’ olarak türetilmiştir.” (Said, 2017: 72)

Oryantalistlerin İslam’a yönelik yaklaşımlarını şekillendiren başlıca etkenlerden en önemlisi Hristiyanlık olmuştur. Bu yüzden konuya tam manasıyla hâkim olabilmek için öncelikle bu dinin diğer dinlere hangi pencereden baktığını bilmek gerekmektedir. Zira erken dönem oryantalistleri kendi dinlerinin bakış açısından son derece etkilenmişlerdi. Bundan dolayı araştırmalarını Hristiyanlığın diğer dinlere karşı son derece menfi sayılabilecek fikirleri doğrultusunda yapmışlardır. Oryantalistlerin çoğu dindar Hristiyan ailelerden gelmiş, hatta bir kısmı oryantalist çalışmalar yanında kiliselerde papazlık ve vaizlik gibi dinî faaliyetlerde de bulunmuştur (Derin, 2017: 22-23).

Hz. Muhammet oryantalistlere göre yanlış görüşlere sahip bir insandı. Buna karşın Hallac-ı Mansur Hz. İsa’ya olan benzerliğinden dolayı sevilebilecek bir kişi idi. Hz. Muhammet eleştiriliyorken Mansur yüceltiliyordu.

“İslam on dokuzuncu yüzyıl sonu ile yirminci yüzyıl başı Şarkiyatçıları için tipik bir Şarklılıktı. Carl Becker, İslam’ın Helen geleneğinin mirasçısı olmasına rağmen, Yunan hümanizma geleneğini ne kavrayabildiğini ne de kullanabildiğini öne sürmüştü; dahası, İslam’ı anlamak için, her şeyden önce onu ‘özgün’ bir din olarak değil, Rönesans Avrupa’sında bulduğumuz yaratıcı esin olmaksızın Yunan felsefesini kullanmaya yönelik başarısız bir Şark girişimi olarak görmek gerekiyordu. Modern Fransız Şarkiyatçıların belki de en ünlüsü, en etkili olan Louis Massignon’a göre İslam, Tanrının İsa’da vücut bulmasına yönelik sistemli bir reddiyeydi; İslam’ın en büyük kahramanı Hz. Muhammet ya da İbn Rüşd değil, İslam’ı kişileştirme cüretini gösterdiği için tutucu Müslümanlarca idam edilen Müslüman ermişi Hallac-ı Mansur’du. Becker ile Massignon’un açıkça araştırmalarının dışında tuttıkları şey Şarkın egzantirikliği idi; ama Şark’ı zorla Batı’nın terimleriyle düzenlemeye çalışmakla bu egzantirikliği dolaylı olarak kabullenmiş oldular. Hz. Muhammet kapı dışarı edildi, ama Hallac-ı Mansur bir İsa figürü olmayı seçtiği için ön plana çıkarıldı.” (Said, 2017: 114)

Doğulu toplumları bir arada tutan önemli faktörlerden birisinin İslam olması oryantalistler tarafından gözden düşürülmesi için yapılan çalışmaların nedenlerindedir. İslam’ın Hristiyanlık veya Yahudilikten türetildiği iddiası akıl karıştırıcı söylemlerden bir tanesi olmuştur.

“İslam’ın büyük bir hızla yayılarak Hristiyanlığı ve Hristiyan ülkelerin siyasi bütünlüğünü tehlikeye sokması, dindar Batılı bilginleri ve din adamlarını İslam’ı incelemeye sevk

etmiştir. Zaten ilk oryantalistlerin birçoğunun kilise erbabından olması tesadüfi değildir. Din adamlarının çalışmaları İslam devletlerinin güçlü olduğu dönemlerde daha çok Hristiyanlığı savunmaya yöneliktir. Ne var ki 18. yüzyılda Hristiyan ülkelerin teknolojik üstünlüğü sağlaması ve Doğu ülkelerine tahakkümü ile tutum değiştirmiştir. Savunma psikolojisi ile yazılan kitapların yerini, bu sefer eleştiren hatta hicveden bir üslup almıştır. Başka bir deyişle, Müslümanları dinlerinden döndürmeyi amaçlayan misyoner faaliyetlerine malzeme hazırlayan yeni bir tavır benimsenmiştir. Yapılan ilmi çalışmalar ve diğer faaliyetlerle Müslümanların kendilerine ve dinlerine olan güvenleri kaybettirilmeye, İslam'ın orijinal bir din olmadığı; Hristiyanlık ve Yahudilik gibi diğer dinlerden istifade ile ortaya çıktığı inancı aşılarmaya çalışılmıştır.” (Derin, 2017: 32-33)

Hristiyan ülkelerin Doğu ülkelerinden daha güçlü hale gelmesiyle Oryantalizm de söylem değiştirmiştir. Oryantalizm'in yeni amacı Müslümanların Hristiyan dinine girmelerini sağlamaktır. Başlangıçta kendi dindaşlarını koruma gayesi güden Oryantalizm, Hristiyan ülkelerin zenginleşmesi ve siyasi olarak güçlenmesiyle hedef değiştirmiştir. Savunmacı pozisyonunu bırakmış, daha eleştirel bir mahiyete bürünmüştür. Hatta Müslümanları Hristiyanlaştırmayı kendine yeni bir hedef olarak tayin etmiştir (Derin, 2017: 25).

Ne var ki ortalama Avrupalının Arap'ı, Müslüman'ı neredeyse içgüdüsel olarak horlarken dayandığı temel malzeme uzaklardan geliyor. Bu malzemenin çıkış yeri Katolik Kilisesi'nin 11. yüzyıldan beri Muhammediliğin sapkınlığı ve yalanları üstüne kin kusan söylemi olmuştur. Bu, az çok yatışmış olarak ama arada bir de keskinleşerek çeşitli biçimlerde bu yüzyıla kadar canlılığını koruyan bir söylemdir. Katolik Kilisesi resmî makamlarınca çok yakın tarihlerde terk edilmiştir (Hentsch, 2016: 70). İslamiyet'e yönelik şiddetli ifadelerin temeli tarihte olaylara dayanmaktadır. Tarihte İslam Devletleri özellikle de Osmanlı Devleti Avrupa ve Hristiyanlık için önemli bir tehdit unsuru oluşturmaktaydı. Batılılar ise bunu asla unutmamıştı.

“Yedinci yüzyılın sonundan 1571 İnebahtı Savaşına değin, gerek Araplara ve Osmanlıya özgü biçimiyle gerekse Kuzey Afrika'yla İspanya'ya özgü biçimiyle İslam, Avrupa Hristiyanlığına egemen olmuş ya da onu fiilen tehdit etmişti. İslam'ın Roma'ya üstün gelmesi, Roma'yı gölgede bırakması, geçmişte ya da günümüzde hiçbir Avrupalının zihninden silinmiş olamaz.” (Said, 2017: 84)

Batılıların İslam'a yönelik bakışlarını anlamakta Caussin de Perceval'in üç cilt olarak yayımlanan *İslamiyet Öncesinde, Muhammet'in Çağında Arap Tarihi Üzerine Bir*

Deneme adlı eseri önemlidir. Caussin'e göre Araplar dağınık bir şekilde yaşıyorlardı. Onları toplum haline getiren Hz. Muhammet'ti. İslam dininin manevi yönü geri plandaydı, politik yönü daha belirgindi. Carlye de Hz. Muhammet konusunda benzer fikirlere sahiptir. Ona göre Hz. Muhammet dönemi değerlendirilirken yaşadığı tarihteki kültürel ve sosyal koşullar daima görmezden gelinmiştir. Carlye bazı noktalarda diğer oryantalistlerden biraz farklı düşünür. Ona göre Hz. Muhammet *Kur'an-ı Kerim*'in yazarıdır ama aynı zamanda ileri görüşlü, yapacaklarını çok önceden planlayıp faaliyete geçiren bir kişidir. İnsanların itimat ettiği emin bir insandır (Said, 2017: 162-163).

İslam ve Hz. Muhammet konusunda olumlu çalışmalar yapan kişilerden birisi Boulainvilliers'tir. Boulainvilliers'in ötekine bakışı, tersine ve şiddetle çelişkili gibi görünme pahasına mesafelidir. Arapların evrensel tarihe yaptıkları katkılara karşın, tarihlerinin büyük bir bölümü şiddetle birlikte anılmıştır. Onlar, anıtları yerle bir ederek, kitaplıkları yakarak, geçmişin ve onu korumaya çalışan belleğin izlerini silmeyi kendilerine görev bilerek, kendilerinden önceki insanların bilgi, bilim ve sanat adına yeryüzünde yarattığı ne varsa mahvetmişlerdir. Bu, aşırılığıyla Batı'nın Müslüman Doğu'ya bakışındaki o büyük saplantıyı açığa vuran ve bugünlere kadar zihinlerimizde kök salmış gerçekdışı bir iddiadır. İslam tarihsel bir felaket olarak nitelenmeye çalışılmaktadır. Boulainvilliers, duygusal açıdan yakınlık kurmak için gösterdiği çabalara karşın, Doğu'yu İslam'ın ve onun yayılmasının yol açtığı bir kopuşun eseri olarak görür (Hentsch, 2016: 157).

Voltaire'nin Boulainvilliers ile düşünceleri uyuşmamaktadır. Voltaire korkunç millet, insanlığın düşmanı olarak gördüğü Yahudilerle Arapları kıyaslar. Arapları konuksever, bağışlayıcı, cömert gibi olumlu sözcüklerle övmektedir. Hepsinden önemlisi, hicri takvimin ikinci yüzyılından itibaren, Arapların, sanata düşman gibi görünen şeriata rağmen, sanat ve bilimde Avrupalıların eğitmenleri olduklarını kabul etmektedir. İslam'ın silah zoruyla yayıldığına dair bugün bile çok yaygın kanıyla mücadele etmiştir. Ama bu, onun çok değil hemen sonra şöyle söylemesini de engellemez: Hz. Muhammet'e yakınlık duyan Boulainvilliers Kontu bana Arapları istediği kadar övüp dursun, bu onların bir haydut milleti olduğu gerçeğini ortadan kaldıramaz (Hentsch, 2016: 160).

Muhammetçilik adını kullanan oryantalistlerden birisi de Nietzsche'dir. Oryantalizm ve İslam dinini adlandırma biçimi olan Muhammedanizm kavramını Nietzsche içselleştirmiş ve İslam yerine kullanmıştır (Kula, 2018: 519). İslam dini hakkında birçok çıkarımda bulunan Nietzsche esasında *Kur'an-ı Kerim* ve Müslümanlık hakkında bir araştırmada bulunmaz. Gayesi *Kur'an-ı Kerim*'i anlamak değil aksine ona ön yargılı olarak yaklaşarak insanlara olumsuz bir hayal dünyası kazandırmaktır. Ona göre İslam şehvet ve savaş dinidir.

Nietzsche, bir Batılının İslam'a erkek dini demesinin en olası nedeni olarak İslam toplumunun kadınlara karşı gösterdiği tutuma dair oluşan algıyı ya da *Kur'an-ı Kerim*'de kadına yapılan göndermeleri hiçbir zaman gerçekten incelememiştir. Bunun yerine iki farklı fakat bağlantılı nedenle İslam'ı erkeklikle ilişkilendirir. O savaşır ve kadınsı Hristiyanlığın tersine kabul eder. Onun dağınık ifadelerine dayanarak Nietzsche'nin militarist bir İslam algısına sahip olduğu ve İslam'ın doğru bir iş olarak inanç savunmasını yani cihadı yüceltmeye hazır oluşunu takdir ettiği anlaşılabilir (Almond, 2013: 28).

“Nietzsche İslam'ı, incelenecek ve kendi felsefi amaçları için kullanılacak bir işaretler ve motifler havuzu olarak gördüğü için, oryantalist öncellerinden yalnızca İslam için abartılı bir sempati beslemesiyle farklılaşır, bu özgün ve nihayetinde kendine hizmet eden terimlerle ifade ettiği bir sempatidir.” (Almond, 2013: 40)

Nietzsche'nin İslam dinine bakışı her şeyden öte Hristiyanlık karşıtlığı üzerine kurulmuştur. İslam mücadelecilik ve düşmanlık ifade eden bir dindir. Nietzsche'ye göre Hz. Muhammet söylediği sözlere kutsallık atfederek insanların kendisine inanmalarını sağlamıştır. Bundan dolayı bu ideolojik anlayışın etkisi yok edilmelidir. Bütün peygamberler gibi, İslam peygamberi Hz. Muhammet de Nietzsche tarafından dinselliği ya da tanrısal kutsallığı kullanarak, insanların iradelerini yönlendiren, onları öngördüğü egemenlik ilişkisi içerisinde tutan bir güç olarak tanımlanır. Böyle bir güç felsefesinin başlıca temellerinden birini oluşturan iradenin özgürlüğü, onun ilkesi ile çatışır. Bu nedenle, güdümlenici ve insanı bireyliğinden uzaklaştıran söz konusu gücün Nietzsche açısından etkisizleştirilmesi gerekmektedir (Kula, 2018: 519).

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki Nietzsche'nin İslam'ı gerçekte bazı kişi ve yerlerle ilişkilendirilen, fakat özünde iddialarını doğrulamak için Haşhaşiler ya da Hafız gibi

sembolik figürler için oryantalist metinlerden alınan anekdotlarla beslenen belirli bir duygu üzerine kurulup yapılandırılmış bir Hristiyanlık karşıtlığıdır. Nietzsche'nin İslam'ı bu mücadelecî, düşmanca işlevi asla kaybetmemiştir. İslam Nietzsche'nin söz dağarcığında yer alır, düşüncesinde kilit bir motif şeklinde uyarlanır ve kullanılır. Fakat hiçbir zaman kendi içinde bir ilgi nesnesi olarak ortaya çıkmaz (Almond, 2013: 32-33).

İslam dini hakkında yazılar yazan kişilerden birisi de Arjantinli öykü ve deneme yazarı Jorge Luis Borges'tir. Borges hikâyelerinde oryantalist bir tavır takınır. Avrupalı yazarların kullandıkları metaforları o da kullanmıştır. Hikâyelerinde İslam'a yönelik sergilediği tutum sürekli değişmiştir.

Borges'in anlatımında İslam sönük, çağdaşıktan uzak bir metafor olarak kullanılır. Onun İslam'dan etkilenmesi Orta Çağ'ın belirli Hristiyan / Yahudi yönlerine duyulan mevcut ilginin Doğulu bir gelişimidir. Bunlar sapkınlık, batınlık, sınırsız metinsellik ve detaylı teolojik tartışmalardır. Bu, Borges'in İslam'a olan ilgisinin neden 15. yüzyılın ötesine geçemediğini açıklar. İslam canlı, çağdaş bir inanç olmaktan uzaktır. Tarihsel olarak yalıtılmış, ilerlemeye ya da çağdaşlaşmaya karşı, geçmişte donup kalmış bir alternatif metafor havuzudur (Almond, 2013: 115).

Son dönem oryantalist yazarlarda İslam'ın ve Doğu'nun sır saklayan, olduğu gibi görünmeyen, çağdaşıktan uzak bir anlatımla aktarıldığı görülmektedir. İslam ve Doğu gerçek niyetini saklayan bir nesneden oluşmaktadır. Doğu sonu gelmez bir gizlenme ve takiye demektir. Doğulular gerçek duygularını gizlerler. Göründükleri şeylere benzemezler. Bundan dolayı onları anlamak veya düşüncelerine nüfuz etmek son derece zordur (Yeğenoğlu, 2017: 68).

“Sonuçta, medeniyetler çatışması tezi için, Soğuk Savaş'ın bitimi aynı zamanda medeniyetler arası savaşın başlangıcıdır, çatışma olgusunun sistem - kurucu niteliğinin devamıdır, güvenlik olgusunun devletin temel söylemi olma konumunun değişmemesidir. Ve düşman öteki kodlamasının ideolojiden kimliğe, daha somutta da kültürel düzeyde medeniyetler alanına kaymasıdır. Böylece, medeniyetler birbirlerinden hem farklı hem de birbirleriyle çatışan nitelikte tanımlanmaktadırlar. Bu temelde de, Batı medeniyeti uzlaşmacı, gelişmeci, kalkınmacı, demokratik ve modernleşmeci görülürken, İslam çatışmacı, gelenekselci, gerileştirici, anti - modern ve otoriter olarak tanımlanır.” (Doğu Batı II, 2002: 15-16)

Oryantalistlerin İslam'a yönelik yazıları ışığında Batı medeniyeti ile İslam dini arasında açık bir ayrımın yapıldığı ve İslam'ın dolayısıyla Doğu'nun öteki olarak konumlandırıldığı söylenebilir. Bu şekilde Batı ile Doğu medeniyetleri birbirleri ile uyuşmayan nesnelere olarak gösterilmiştir. Batı gelişmeden, uzlaşmadan yana, Doğu yani İslam bunun tam tersi olarak gelişmeye kapalı hatta geriliği savunan bir coğrafya ve medeniyet olarak anlatılmıştır.

1.3. Oryantalizm'in Türk ve Dünya Edebiyatına Yansımaları

1.3.1. Batı Felsefesinde Oryantalizm

Oryantalizm'in etkili olduğu alanlardan birisi de felsefe olmuştur. Özellikle oryantalist bilinçaltı felsefeciler tarafından hazırlanmıştır. Oryantalist söylemin önce felsefeciler tarafından kullanıldığı görülmüş, zaman içerisinde farklı türde eser veren yazarlar da bu söylemin etkisinde kalmışlardır. 1646 - 1716 yılları arasında yaşamış olan Alman matematikçi ve filozof Gottfried Leibniz Orta Çağ'daki olumsuz Doğu imgesinden epeyce etkilenmiş bir felsefecidir. Leibniz de oryantalist anlatımı devam ettirmiştir. Özellikle Türkler onun olumsuz eleştirilerinden kaçamazlar.

Orta Çağ'ın olumsuz Türk imgesinden epeyce etkilenen Leibniz akıldışı durumları anlatmak için sıkça kullandığı fatum Mahometanum (Muhammet Yazgıcılığı) kavramını Türklerle örneklendirmiştir. Bu amaca yönelik olarak, söz konusu kavramın akıl dışılığını açıklamak için daha önce kullandığı, Türkler veba salgınının kasıp kavurduğu yerlerden sakınmazlar, ön yargısını sıkça yinelemiştir. Veba gibi ağır bir salgın hastalığın kasıp kavurduğu bir yerden uzak durmamak, akıl dışı bir davranıştır. Leibniz'e göre Türkler, bu akıl dışı davranışı sergileyen Asyalı ve Müslüman topluluklardan biridir. Söz konusu akıl dışılık, Türklerin yazgı anlayışlarının bir sonucudur. Bu bağlamda Türkler, Leibniz'in çıkarımı uyarınca, olayları neden - sonuç bağlantısı içerisinde düşünmezler. Türkler yazılanın başa geleceği ön kabulünden hareket ederler. Böylece de olgu ve olayları, aklın süzgecinden geçirme ve sorunları akıl yoluyla belirleme ve çözme yeteneği geliştiremezler (Kula, 2018: 15-16).

Leibniz henüz yirmi altı yaşında iken 1672 yılında Mısır seferi için proje hazırlamıştır. Bu proje iki yüzyıl sonraki Napolyon'un seferini haber verici niteliktedir. Onun hazırladığı proje Doğu sorunuyla ilgili yapılan isabetsiz bir hamle olarak

nitelendirilebilir. Leibniz'e göre Doğu bir avdan başka bir şey değildir (Hentsch, 2016: 144).

Voltaire hem Türkler hem de İslam bağlamında Avrupa'da oryantalist söylemin yerleşmesine katkı sağlayan kişilerdendir. Ona göre yakıp yıkan, sanat düşmanı, barbar Türkler Ksenophon, Sokrat, Platon, Sophokles ve Euripides'in ülkesinden yani eski Yunan topraklarından kovulmalıdır. Voltaire Osmanlı yönetimini yazılarında kötü göstermeye özel bir önem vermiştir. *Candide* adlı romanında bu açıkça görülmektedir. Voltaire'in anlatımına göre, Osmanlı yönetimi, beyleri, paşaları, kadıları, imparatorluğun her yanına sürgün etmiştir. Sürgünden başka kellesini kesme de normal hale gelmiştir. Örneğin *Candide* ve arkadaşları, Babiâli'ye sunulmak üzere götürülen samanla doldurulmuş kelleler görürler. Yapıtta anlatıldığına göre Türkiye'nin en iyi filozofu diye geçinen bir derviş, filozof Pangloss'un, üstat, insan denen şu şaşırtıcı yaratık niçin yaratılmıştır, sorusuna, ne karışıyorsun sen, senin işin mi bu, diye tepki gösterir. Derviş, Pangloss'un ama muhterem efendim yeryüzünde korkunç derecede kötülük var, demesi üzerine, kötülük olmuş ya da iyilik olmuş ne önemi var, padişahımız efendimiz Mısır'a bir gemi yolladığında içindeki farelerin rahat olup olmadığını düşünüyor mu, karşılığını verir (Kula, 2018: 31).

Burada Voltaire'in açık bir biçimde Şark toplumlarını eleştirdiği görülmektedir. Gücü elinde bulunduran hükümdarın egemenliği altında bulunan herkesi sürgüne gönderme yetkisinin olduğu iddia edilmektedir. Sürgüne göndermek ya da insanları katletmek için hükümdar herhangi bir gerekçe aramamaktadır. Ayrıca Şark araştırmaktan, sorgulamaktan çekinen, başına ne gelirse gelsin itiraz etmeyen bir insan tipi olarak anlatılmaktadır.

Türkiye'nin en iyi filozofu diye geçinen derviş ile filozof Pangloss arasındaki diyalog Oryantalizm'in temel felsefi savlarından Avrupalı akıl üstündür söylemini içermektedir. Alman filozof Pangloss aklın, düşünmenin bir simgesi olarak kullanılmıştır. Türk derviş ise iyi - kötü kavramlarını irdelemeyen kadercî insan tipini simgeler. Derviş herhangi bir düşünce geliştirememektedir. O, tek ve mutlak güce itaatle yetinmektedir.

Alman felsefesinin kurucularından olan Immanuel Kant da oryantalist düşünceye sahip filozoflardandır. Kant Avrupalı aklı üstün akıl olarak görmüştür. Doğulu ise aklını daha

çok cinsel konularda çalıştırmaktadır. Doğulularda cinsellik ya da kadın erkek ilişkisi konusunda Kant çok açık ve olumsuz bir yaklaşım sergiler.

Kant, Türkleri, Arapları ve İranlıları güzel bulmaz. Zaten bu uluslar güzelleşmek için başka ırklarla birleşmeye gereksinim duymaktadırlar. Hatta bu doğrultuda çaba göstermektedirler. Türkler ve Araplar bütün çabalarına karşın, yine de çirkindirler. Bu söylem, oryantalist anlayışı katmanlılaştırmaktadır. Çünkü bu söylem uyarınca, Doğulu olan Türkler salt düşünsel bakımdan geri değil, aynı zamanda bedensel olarak da çirkindir. Doğuluların düşünsel bakımdan geri olmanın yanı sıra, bedensel bakımdan da bozuk ve çirkin oldukları öne sürümü, Antik Yunan düşüncesinden üstlenilmiş ve Orta Çağ boyunca yaygınlaştırılmış bir ön yargıdır. Türklere ilişkin oryantalist içerikli çoğu yerleşik imgeyi Kant'ın da sürdürdüğü söylenebilir. Yerleşik imgelerin büyük bir bölümü olumsuz değerlendirmeler içerir. Avrupa, dolayısıyla da Alman kültüründe var olan söz konusu olumsuz imgelerin başında Türklerin yapısal çirkinliğinin yanı sıra, baskıcılığı, yıkıcılığı ve başka halkların uygarlaşmasını önleme gibi değerlendirmeler bulunmaktadır. Kant, Türklerin baskıcılığı ve yıkıcılığını, özellikle soylu Yunanlıları uzun süre egemenlikleri altında tutarak, onların daha da uygarlaşmalarını önledikleri savıyla açıklamıştır. Türklerin ya da Osmanlıların Avrupa kültürünün önemli kaynaklarından birini oluşturan Yunanlıları boyunduruk altında tutmuş olmaları, Avrupa, özellikle de bazı Alman filozoflarınca, ki bu görüşün en belirgin temsilcileri Herder, Kant ve Hegel'dir, sürekli olarak onların barbarlığının kanıtı olarak anlaşılmıştır (Kula, 2018: 66-67).

İngiliz düşünür Edward William Lane Mısır üzerine araştırma yapan felsefecilerden birisidir. Lane, Mısır'ın tarihî ve kültürel hazinelerini yakından incelemiş, Mısır'a yaptığı seyahatlerle buranın kültürünü özümsemiştir. İlk seyahatinde bir seyyah gibi, ikincisinde Mısırlıların kültür ve geleneklerini inceleyen bir öğrenci, son seyahatinde ise bir dil bilimci gibi hareket etmiştir. Dört ciltlik Arapça - Latince bir sözlük hazırlamıştır. Bu sözlük Arap dilinin bütün inceliklerini barındırmaktadır. Bu sözlük Batı dünyasında halen bir başvuru kaynağı olarak kabul edilmektedir (Derin, 2017: 113).

Lane İslam dinini hurafelerden ibaret bir din olarak göstermiştir. İslam dinini ve Müslümanları incelemiş ama hiçbir konuda olumlu bir görüş belirtmemiştir. Eserlerinde

Avrupa merkezli bakış açısı dikkat çekmektedir. Mısırlılar hakkında yazdığı kitaplar birçok baskı yapmıştır. Bu kitaplar Avrupa’da halkın ve aydınların zihinlerini şekillendirmede etkili olmuştur (Derin, 2017: 123).

Kant’tan sonra bir diğer Alman oryantalist, felsefeci, edebiyatçı ve filozof olan Johann Gottfried Herder’dir. Onun Doğu hakkındaki görüşleri *İnsanlığın Oluşum Tarihinin Felsefesi* adlı eserinde ön plana çıkar. Ona göre Doğu en hoyrat despotizmin egemen olduğu yerdir. Bu düşüncesinin belirli ön yargıların etkisiyle oluştuğunu kabul eder. Ayrıca Doğu despotizmi söylemini gerekçelendirme yoluna gitmemiştir (Kula, 2018: 78).

“Sözcükler günümüze hem kendi tarihlerini hem de ilk ortaya çıktıkları dünyanın tarihini taşırlar. Despot kendinden önce Doğulu toplumların yöneticilerini tanımlamakta kullanılan bütün sözcüklerin anlamlarını yüklenerek ilk kez 1720’de bir Fransız sözlüğünde belirdi. Sözcük, Batılı düşünürlerce kullarının isteklerine yanıt vermeyen Doğu’nun akıl dışı yönetimlerini betimlemekte kullanılıyordu. Doğulu yönetimler durgun, değişmeyen, dolayısıyla gelişmeyen ve akıl dışı topluluklara hükmediyorlardı, Batı toplumları ise gelişen, değişen, dinamik yapılara sahipti ve akılcıydı.” (Doğu Batı, 2002: 141)

Doğu despotizmi kavramı 18. yüzyılda İslam’a yönelik ön yargılardan oluşan bir fanatizmdir. 16. yüzyılda Fransız hukukçu Jean Bodin tarafından orta atılan fikirler 18. yüzyılda politik düşünür Montesquieu tarafından yaygınlaştırılmıştır (Hentsch, 2016: 163).

Osmanlı Devleti sınırları içerisinde tarımdaki üretim ilişkilerinde devlet söz sahibiydi. Devletin geniş bir denetim yapma hakkı vardı. Bu durum Batılı yazarlar tarafından mutlakiyetçiliğin ve oryantal despotizmin en belirgin örneği olarak görülmektedir (Doğu Batı, 2002: 139).

“Oryantal despotizm, Doğu’nun hâkim seçkin kültürü ile buna dayanarak gelişen kimi niteliklerle Doğulu toplulukları Batılı toplumlardan ayırıyordu: Toprak ve toprak üzerindeki faaliyetlerin tamamı devlet tekelinde bulunuyordu, toprağın sahibi devletti, özel mülkiyet yoktu; devletle birey arasında aracı görevi görececek kurumsal yapılar gelişmemişti; hukuk dinsel kurallar, âdetler ve törelerden ibaretti; sınaî faaliyetler de devletin denetimi altında gerçekleşebiliyordu.” (Doğu Batı, 2002: 143)

Herder tüm Avrupa halklarının toplamı ve birliği anlamında Avrupa Cumhuriyeti kavramını önermiştir. Aslında onun bu fikri 1623’te Rusya ve Osmanlı’yı dışarıda tutan

bir Avrupa Birliği düşüncesine benzemektedir. Türkler ve Ruslar Avrupa'nın sevilmeyen insanlarıdır. Rusların Hristiyan olmasına rağmen sevilmemelerinin nedeni ise siyasi olarak değerlendirilebilir (Ortaylı, 2018: 133).

Avrupa Cumhuriyeti Avrupalı halkların tarihsel ve kültürel birikimine dayanacaktır. Düşünüre göre cumhuriyet birlik bilincini kuvvetlendirecektir. Avrupa'ya yabancı diye nitelendirdiği halklar arasında Bulgarlar ve Türkleri anar. Türkleri şu şekilde betimler:

“Türkistanlı olan Türkler; üç yüz yıldan fazla bir süredir Avrupa'da bulunmalarına karşın, hâlâ Avrupa'ya yabancıdırlar. Kendisine ve dünyaya yük olmaya başlayan bin yıllık Doğu imparatorluğuna son verdiler; bilmeden ve istemeden sanatları Batı'ya, Avrupa'ya sürdüler. Yaptıkları saldırılar yoluyla, Avrupalı devletleri denetim altına aldılar ve yüzyıllar boyunca, kahramanca korudular ve buldukları yörede bir başka yabancı gücün salt egemenliğini önlediler.

Avrupa'nın en güzel ülkelerini çölleştirdiler; bir zamanların akıllı Yunan halkını sadakatsiz ve aşağlık barbarlar durumuna soktular. Bu yüzden, yaptıkları kötülükler, iyiliklerinden çok fazla oldu. Ne çok sanat yapıtı bu cahillerce yok edildi; birçoğu da bir daha yerine konulamayacak biçimde bu cahiller yüzünden yok olup gitti. İçinde yaşayan bütün Avrupalılar için kocaman bir zindan olan Türk imparatorluğu, zaman gelince çökecektir. Binlerce yıldan beri hâlâ Asyalı barbarlar olmak isteyen bu yabancıların Avrupa'da ne işi var?” (Kula, 2018: 97-98)

Alman düşünür ve felsefeci Georg Wilhelm Friedrich Hegel'e göre tarih evrende aklın sonsuz içkinliğini ortaya çıkartmaktadır. Yani Avrupa'nın dünyayı düzenlemesi Tanrı'nın kendini ifade etmesi anlamını taşımaktadır. Doğu tarihin çocukluğunu temsil etmektedir (Hentsch, 2016: 205).

Hegel'in genel yaklaşımına göre Doğu özgürleşmemiştir ve bu yüzden Doğu'da hukuk ve ahlak yoktur. Doğulular kendilerine ait ölçüler geliştiremezler çünkü öznesel bir özgürlükleri yoktur. Özgür düşün veya tin de var olmamıştır. Onlarda vicdan da bulunmamaktadır. Bilgi adını verdikleri tözsel veya genele ilişkin değildir. Bundan dolayı felsefi bilgi olarak kabul edilemez. Yani Doğu'ya ait düşünce ürünleri herhangi bir niteliğe sahip olmadığından felsefeden çıkarılmalıdır (Kula, 2018: 107).

Hegel tarih felsefesinin mantık sistemi içerisinde, Doğu'yu, Batı felsefi normlarına göre önu tıkanmış, evrimleşmeyi içgüdüsel olarak reddeden, boşlukta, rehavet dolu ve sakin olarak gösterir. Doğulular zekânın veya insanın özünde özgür olduğunu henüz

bilmeyen, bilmedikleri için de özgür olmayan insanlardır. Batı tecrübesinin benzersizliğini ise kendi merceğinden âdeta kutsallaştırmaktadır (Arlı, 2014: 40).

Hegel'e göre İslam diğer ilahi dinlere nazaran yetersizdir. Bunun sebebi İslam'ın somut olan kavramları sevmemesidir. İslam Hristiyanlıktan daha ilkel bir sisteme dayanmaktadır. Hristiyanlık teslis kavramı sayesinde içkin ve aşkın olanı birleştirmiştir. Böylece evren düzenine bir açıklama getirmeyi başarmıştır (Almond, 2013: 242).

“Yunanistan’da özgür bireyler arası ilişki, genel istencin belirlemeleri ve yasaları bulunduğundan, felsefenin bu ülkede başladığını savlayan Hegel, orada aynı zamanda tutsakların bulunduğunu, bunun da serpilip gelişen özgürlüğe bir sınırlama koyduğunu belirtir. Hegel’e göre, özgürlük Doğu’da, Yunanistan’da ve Alman ülkesinde şu görünümelerde ortaya çıkar: Doğu’da tek bir kişi özgürdür. Yunanistan’da bazıları özgürdür! Alman ülkesinde insan, insan olduğu için özgürdür. Bu şematik ve çizgisel özgürlük anlayışına göre, özgürlük veya uygarlık Doğu’dan Batı’ya gidildikçe gelişir ve güçlenir.” (Kula, 2018: 108)

Hegel’in yaklaşımına göre Türkler, öz çabasıyla içsel uğraşısıyla öz bilincini ve usunu geliştirememişlerdir. Başkaları tarafından geliştirilen aklı ve bilinci önlerinde hazır bulmuşlardır. Bu hazır bulmadan dolayı akıldan özgünleşme ve özgürleşme amacıyla yararlanamamışlardır. Bu başarısızlıktan ise iğrençlikler, dışadönük saldırganlıklar ortaya çıkmıştır (Kula, 2018: 140).

Bir diğer Alman felsefeci Karl Marx’a göre Doğu üzerindeki uyuşukluğu atabilmek için Batı dinamiğiyle bütünleşmelidir. Marx bu noktada Hegel gibi düşünmektedir. Doğu’nun ilgi gösterilecek özel bir yazgısı yoktur. İki seçeneği vardır ya Batı evrenselliğine katılarak içinde eriyecek ya da bu şekilde manasızlığa gömülüp yok olup gidecektir. Marksizm onu Batı modernliğinin içine çekmeyi ve manasızlıktan kurtarmayı düşünmektedir (Hentsch, 2016: 213).

“Marx, bugün öncelikle Batı uygarlığının üstünlüğü savına dayanan Avrupa merkezilik, Oryantalizm, hatta sömürgecilik kapsamında değerlendirilebilecek görüşlerini şöyle belirginleştirir: Birbiri ardına Hindistan’a saldıran Araplar, Türkler, Tatarlar ve Moğollar, kısa sürede Hintlileştirilmişlerdir; çünkü tarihin değiştirilmez bir yasası uyarınca, barbar istilacılar sürekli olarak kendilerine tabi kıldıkları halkların daha üst uygarlığınca eritilirler.

Marx, bu belirlemeyle Doğu uygarlıkları arasında da hiyerarşik bir sıradüzen kurar. Bu hiyerarşik anlayış uyarınca, Hintliler edilgin ve dirençsiz oldukları için, Araplar, Türkler ve Tatarlar saldırgan barbarlar oldukları için tarih yaratamazlar.” (Kula, 2018: 475)

Marx’a göre Asyalı toplumların en büyük eksikliği özel mülkiyetin olmamasıydı. Doğu despotizmi dediği zorlayıcı faktörler kamu mülkiyetini geliştirmiş, özel mülkiyeti ise sınırlandırmıştır. Köyde yaşayan insanların kazandıkları ancak kendilerini beslemeye yetmektedir (Doğu Batı, 2002: 143).

İyi Avrupalılar üstün insanlardır. Doğulular ise yavaş, tembel, edilgen, akıl bakımından yoksundurlar. Dolayısıyla yeryüzündeki kültürü Avrupalılar biçimlendirmelidir. İyi olmayanlar kültürden uzak tutulmalıdır. Ayrıca Doğulular iyi Avrupalıları düşman olarak görmektedirler çünkü kendileri özgür düşünmeyi bilmemektedirler (Kula, 2018: 501).

Alman felsefeci Friedrich Engels’e göre Türkler ticareti uygarlaşma bağlamında kullanmayı becerememişlerdir. Onların ticaretten anladıkları yağmalama ya da ağır vergiler koymadır. Bundan dolayı Türkler uygar olamazlar. Onların hepsi Avrupa’dan kovulsa bile Avrupa ticareti bu durumdan olumsuz etkilenmez. Osmanlı topraklarına her türlü uygarlığı Yunan ve Slav burjuvazisi taşımıştır. Türkler varlıklarını salt devlet ve askerî güçlerine borçludurlar. Bunu kaybettiklerinde ise yok olup gideceklerdir (Kula, 2018: 171).

Karl Marx ve Friedrich Engels’in Doğu toplumlarını incelemek amacıyla kavramlaştırılan Asya Tipi Üretim Tarzı da oryantalist yaklaşımın özelliklerine sahiptir. Bu tarz ile Çin, Hindistan, İran ve Orta Doğu toplumları incelenmiştir. Söz konusu ülkelerdeki gelişme ve değişmelerin Batı toplumlarının gelişmelerine benzemediği ortaya konmuştur. Doğu toplumları Karl Marx tarafından ilkel, feodal, kapitalist, sosyalist toplumsal gelişme aşamalarına uymamaktadır. Asyalı toplumsal yapılar değişmemektedir (Doğu Batı, 2002: 138).

Genel itibariyle bakılacak olursa Batılı bütün felsefeciler Doğu’yu kendilerinden alt seviyede görmüşlerdir. Doğululara bilhassa Türklere karşı olumsuz ifadeleri dikkat çekicidir. Avrupa’da sadece ilerlemeye açık, medenî insanlar yaşamalıdır. Bu durumda Türklerin ve diğer Doğulu milletlerin Avrupa’da gelip yaşamaları doğru değildir.

Avrupa’da yetişmiş düşünürlerden özellikle Alman felsefecilerin Doğu üzerinde çok fazla araştırma ve inceleme yaptıkları görülmektedir.

1.3.2. Dünya Edebiyatında Oryantalizm

Doğuyu eserlerine konu edinen Batılı edebiyatçıların başında Lord Byron (1788-1824), Victor Hugo (1802-1885), Dante Alighieri (1265-1321), Johann Wolfgang von Goethe (1749-1832), Gerard de Nerval (1808-1855), Alphonse de Lamartine (1790-1869), Gustave Flaubert (1821-1880) gibi yazarlar ve gezginler gelmektedir. Oryantalizm konusunda Dünya edebiyatından özellikle üç yazar öne çıkmaktadır. Bunlar Fransız yazarlar Gerard de Nerval, Gustave Flaubert ve İtalyan yazar Dante Alighieri’dir.

Gerard de Nerval ve Gustave Flaubert için Şark kadını simgelemektedir. Kleopatra, Salome, İsis gibi kadın kahramanlar bu iki yazar için de özel bir anlama sahiptir. Şark yolculuklarının yanı sıra Şark’a dair yapıtlarında da ağırlıkla bu türden efsanevi, zengin imalar taşıyan, çağrışım yüklü güçlü kadın tiplerine rağbet edip çeşitlemeler katmaları kesinlikle rastlantısal değildir. Nerval için efsanevi kadın kahramanlar Şark demektir. Şark düşsel bir arayış anlamındadır. Zengin imalarla dolu bu arayışın odağındaki kaçıp giden kadın Şark’ı simgeler (Said, 2017: 192).

Ayrıca Arjantinli öykü, deneme yazarı, şair ve çevirmen Jorge Luis Borges’in eserlerinde de Şark ile ilgili fikirlerin işlendiği görülmektedir. Borges’e göre İslam anlaşılmayı bekleyen bir öğretilen ziyade entelektüel bir düşüncenin arkaik temelini oluşturmaktadır. Yazar İslam geleneği içinde oluşmuş olan batınlık, sapkınlık ve dinden dönme gibi daha marjinal kavramlara ilgi duymaktadır. Ona göre İslam yasakladıkları ve direndikleri şeyler için önemlidir (Almond, 2013: 99).

Borges *Mürekkep Aynası*, *Yontu Odası*, *Düş Gören*, *İki Adamın Masalı* gibi hikâyelerinde *Binbir Gece Masalları*’ndaki motifleri ve imgeleri kullanmıştır. Bu hikâyelerdeki İslam anlayışının ne olumsuz ne de karışık olduğu görülür. Bilakis Borges’in pek çok yazısında yer verdiği gibi gurur ve insanî sınırlar ele alınmıştır. İnsanın cahilliği, Tanrı’nın nihayetsiz ilmi ve bu durumu kibirle tersine çevirmeye çalışanların aptallığı üzerinde durulmaktadır. İslam dini batıl düşüncelerden uzak selametli bir dindir. *Muhammed’in Dublörü* isimli kısa anlatısında ise Borges’in eski bir İslam temsil geleneğinden faydalandığı görülmektedir. Hz. Muhammet’i arketip olarak

kullanmıştır. Bu arketip bir hile ve manipülasyon amblemi olarak yer almaktadır. Bu kısa anlatı Hz. Muhammet'i lekeleyici fikirleri içeren eserlerden kabul edilmektedir (Almond, 2013: 99).

Şark'ı en iyi gözlemleyen yazar Gustave Flaubert'tir. Şark'a gittiğinde Şark'ın yıpranmışlığı, kocamışlığı Flaubert'i derinden etkilemiştir. Bundan dolayı diğer tüm Şarkiyatçılıklar gibi Flaubert'inki de yeniden canlandırıcı bir Şarkiyatçılıktır. Flaubert'in Şark'ı hayata döndürmesi gerekir. Şark'ı kendine ve okurlarına aktarmalıdır. Hem kitaplardan okuduğu hem de olay mahallinde gördükleri onun Şark deneyimidir. Ve bunu yeniden anlamlandırarak olan onun kendi Şark dilidir. Dolayısıyla Flaubert Şark romanlarında tarihsel, bilgisel yeniden kuruluşlar yaratmakla uğraştı. *Salambo*'daki Kartaca ile Ermiş Antonius'un ateşli imgeleminin ürünleri, Flaubert'in Şark dinlerine, savaşlarına, âdetlerine, toplumlarına dair temelde Batılı kaynaklara dayanan geniş kapsamlı okumalarının özgün meyveleriydi (Said, 2017: 197).

Flaubert Şark eserlerini okuyup inceleyerek kendine göre bir Şark dünyası oluşturmuştur. Oluşturduğu bu hayali dünyayı okurlarına aktarmak istemiştir. Flaubert'in Şark hakkındaki fikirlerinde tekdüze bir ilişki göze çarpmaktadır. Bu hayalî dünya Şark ile cinsellik arasında bir bağ kurma gayesi gütmektedir. Flaubert uzun yıllar kullanılacak olan bu birlikte gösterme çabasının örneklerini sunmaktadır.

Flaubert tüm romanlarında Şark'ı cinsel fantezilere sığınıp yaşamdan kaçan kişi gibi göstermektedir. Giderek artan burjuvalaşmayla birlikte, 19. yüzyıl Avrupa'sında cinsiyetle ilgili konuların kurumsallaştığı görülmektedir. Avrupa'da insanların serbestçe yaşayacakları bir cinsel hayat bulunmuyordu. Cinsel istekler yasaların koyduğu sınırları aşamıyordu. Birtakım insanlar için Doğu, cinsi isteklerin sınırsızca karşılanabileceği bir yer olarak düşünülürdü. 1800'lü senelerde Şark'ı konu edinen bütün eserlerde Doğu cinsel arayışın tatmin edildiği bir mekân olarak anlatıldı. Flaubert, Nerval, Burton ve Lane sadece bunların en ünlüleridir. 20. yüzyıl söz konusu olduğunda da akla Gide, Conrad, Maugham ve düzinelerce başka yazar gelir. Aradıkları şey genelde belki biraz daha sefihce ve suçluluk duymadan yaşayacakları farklı türden bir cinsellikti. Zamanla Şark usulü aşk, kitle kültüründe mevcut olan diğer mallar gibi standart bir mal olup çıktı. Öyle ki okurlar ile yazarlar eğer Şark usulü aşk istiyorlarsa, bunu Şark'a gitmek zorunda kalmaksızın da elde edebiliyorlardı (Said, 2017: 202).

Dünya edebiyatında Arnold Toynbee ayrı bir yerde tutulmalıdır. O, diğer yazarlardan farklı bir şekilde düşünmektedir. Ona göre Batılı olmayan bazı kültürler de önemlidir. Batı bu anlamda belki üretim yeridir ama uygarlık ve kültür anlamında çok da ilerde değildir. Toynbee insanlık tarihinde yirmi bir uygarlıktan bahseder. Bunlardan 20. yüzyılda hâlâ canlılığını koruyan beş kültür vardır: Batı, Ortodoks, İslam, Hindu ve Uzak Doğu kültürleri (Hentsch, 2016: 237).

Hz. Muhammet'in kişiliğine saldırılarda bulunan isimlerden birisi de Dante Alighieri'dir. Dante önce günahları daha hafif insanların - şehvet düşkünlerinin, paragözlerin, oburların, sapkınların, öfkeliilerin, canına kıyanların, kâfirlerin - bulunduğu katlardan geçer ve sonra Hz. Muhammet'in katına gelir. Yani Hz. Muhammet onlardan daha günahkâr olarak resmedilmektedir. Hz. Muhammet'ten sonra sadece düzenbazlarla hainler vardır. Yani Hz. Muhammet katı bir kötülük hiyerarşisinde rezillik ve ayrılık tohumlarını atanlar kategorisinde yer alır. Hz. Muhammet'in aynı zamanda ebedi yazgısı da olan cezası iğrençtir. Dante'nin deyişle sonsuza değin tahtaları ayrılan bir fiçî gibi, çenesinden makatına ikiye yarıılır. Bu noktada Dante'nin dizeleri okuru bu kadar kanlı canlı bir cezanın getirdiği öte dünya bilgisi ayrıntılarının hiçbirinden mahrum etmez. Hz. Muhammet'in bağırsakları ile dışkısı pervasız bir özenle betimlenmektedir (Said, 2017: 78).

Hz. Muhammet ile ilgili olumsuz algılamalarla dolu eserler yazan kişilerden birisi de Voltaire'dir. Fransız Devrimi'nin ve Avrupa aydınlanmasının öncü isimlerinden kabul edilen Voltaire'in *Muhammet* adlı drama türündeki eseri bunun en bariz örneklerindedir. Bu eser din karşıtlığı gerekçesiyle kilisenin sert tepkisiyle karşılaşmış o dönemde Fransa'da bile yasaklanmıştır. Eser daha sonra yayımlanabilmiştir (Kula, 2018: 35).

Voltaire Batılı yazarların gerek İslam dinine gerekse Türklere karşı her zaman ön yargılı ve tamamen olumsuz imgelerle dolu bir hayal âlemi oluşturduklarını ifade eden düşünürlerdendir. Kendisinin de onlardan birisi olduğunu kabul etmektedir. Ona göre İslam diye bir din yoktur Muhammetçilik adlı bir ideolojik sistem vardır. Voltaire'e göre Batılı Hristiyanlar Muhammetçilerin işgal ettikleri yerleri ellerinden almak için gayret göstermemişlerdir. Bunun yerine kolay bir yol bulmuşlardır. Bu da onlara iftira

atmaktır. Düşünür ayrıca Türklerden nefret ettiğini onları kadınlara zorbalık eden sanat düşmanı olarak gördüğünü ifade etmektedir (Kula, 2018: 41).

Son yıllarda İslam ve Araplar hakkında, Orta Çağ ve Rönesans dönemlerindeki gibi kindar bir dil kullanılmaktadır. *Amerikan Ders Kitaplarında Araplar* adlı incelemede bu konuda çok fazla örnek bulunmaktadır. İncelenen kitapların birinde, bu bölgede (Arap bölgesi) çok az sayıda insanın daha iyi bir yaşama şeklini bildiği söylenmektedir. Şöyle bir soru sorulur: Orta Doğu'da yaşayan kişileri bir araya getiren nedir? Verilen cevap, Arapların Yahudiler ile İsrail devletine duydukları düşmanlıktır, şeklindedir. Diğer bir kitapta ise İslam'ın Muhammet isimli zengin bir kişi tarafından yedinci yüzyılda ortaya atıldığı anlatılır. Peygamber olduğunu iddia eden Muhammet taraftarlarını dünyanın hâkimi olacaklarına inandırmıştı. Ölümünden sonra ise insanlara öğrettiği bilgiler Kuran denilen bir eserde toplandı. Bu, İslam'ın kutsal kitabı oldu (Said, 2017: 301).

Dünya edebiyatında oryantalist fikirlere sahip birçok yazarın olduğu görülmektedir. Bunların bazıları Doğu'ya yönelik afakî yargılamalarda bulunmuşlardır. Doğu'ya seyahatlerde bulunanlar olduğu gibi kendi hayal ettiklerini Doğu'ya atfeden yazarlar da vardır. Oryantalizm fikrinin bütün dünyada yayılmasını sağlayanlar Batılı yazarlardır. Geniş bir okuyucu kitlesi olan hikâye ve roman gibi türler onların amaçlarına ulaşmasını kolaylaştırmıştır.

1.3.3. Türk Edebiyatında Oryantalizm

Oryantalizm gibi geniş bir inceleme sahasında faaliyette bulunan bilim dalının edebiyat alanında olmaması düşünülemezdi. Çünkü edebiyat insan demektir. Onun duyguları, düşünceleri, hayallerinin somutlaşmış, yazıya ya da söze dökülmüş haliydi. Oryantalistlere göre kendi fikirlerini yaymak için Türk yazarlardan faydalanmak çok etkili olabilirdi. Türkiye'de yaşayan ve belirli okuyucu kitlesine hitap eden bir Türk yazarın Batılı gibi kendi ülkesine bakması, insanlarını anlatması Oryantalizm'e hizmet etmesi anlamı taşımaktaydı. Oryantalistlere, Doğu'nun geri kalmışlığını, barbarlığını, oraya medeniyet götürülmesi gerektiğini bakın onların aydınları, yazarları da söylüyor, şeklinde propaganda yapma fırsatı doğmuş oluyordu.

Oryantalizm Türk edebiyatını da etkilemiştir. Batılı anlamda roman ve hikâye gibi türlerin Türk edebiyatına girmesinden önce oryantalist Türkologlar bulunmaktaydı.

Özellikle Türkler tarafından ilk yazılı metinlerin araştırılması, okunmasında bu açıkça görülmektedir.

“Türkoloji ve Türk filolojisinin kurucuları oryantalistlerdir. 8. yüzyıl Kök - Türk (Gök Türk) âbidelerini keşfeden, bu yazıtlarda eski Türk runik alfabe ile yazılmış en eski Türkçe metni ilk defa çözen V. Thomsen, Türk Lehçeleri lügatını yazan W. Radloff ve Orta Asya Türk kavimleri üzerinde en yetkin eserleri yayımlayan V. Barthold, oryantizm okulundan yetişmiş Batılı ilim adamlarıdır. Orhon Abidelerinin keşfi, 1900’lerde Türkler arasında heyecan uyandırmış, Türkçülüğün gelişmesinde ve nihayet Türkiyat Enstitüsünün kuruluşu (1924) ile Türkolojinin bir ilim dalı olarak ülkemizde yerleşmesinde rol oynamıştır. Fakat Batı filoloji metotlarının öğrenilip uygulanması gene de sorun olarak kalmıştır. Bu boşluk, Türkoloji tahsil etmek üzere Batı üniversitelerine Türk öğrencilerin gönderilmesi, Rusya’dan ve Almanya’dan gelen Türk - Tatar uzmanlara üniversitemizde görev verilmesiyle kapatılmaya çalışılmıştır.” (Doğu Batı, 2002: 26)

19. yüzyıl Oryantalizm’in Türk edebiyatında en etkili olduğu dönemlerden birisidir denilebilir. Batılıların Türkler tarafından oluşturulan ilk yazılı metinleri okumasından sonra Türk edebiyatına Batı’da oluşmuş, ortaya çıkmış bazı edebi türlerin girmesi bunun somut örneğidir. Özellikle ilk çevirilerin yapılması ve halk tarafından beğeni toplaması roman türüne ayrı bir önemin verilmesini sağlamıştır. Roman Batılı bir yazım türü olarak ortaya çıkmıştı ve Türk romancısı varlığını bu türe borçlu idi.

“Romancılar kalem efendileridir; savaşçı - erkeksi değerlerin egemen olduğu bir toplumda bir bakıma lüks sayılabilecek bir işle uğraşıyorlardır. Dahası, roman yazdıklarına göre varlıklarını Avrupalılaşmaya borçludurlar. Yabancı bir türde ürün verdiklerine göre dış telkine açıktırlar. Yerli anlatılarla yabancı etkileri bir araya getirdiklerine göre, en azından melezdirler. Bütün bunlar kendisi de bir yeni seçkin olan romancıda bir cemaate yabancılaşma tedirginliği, bir züppeleşme korkusu doğurmuş olmalıdır.” (Gürbilek, 2016: 54)

19. yüzyılda oryantalist söylemden etkilenen yazarlar olduğu gibi Batılıların Doğu hakkındaki yazılarına mesafeli yaklaşanlar da vardır. Batı’da İslam dinini ya da Doğu’yu anlatan yazılara reddiyeler yazılmıştır. Namık Kemal’in yazdığı “Avrupa Şark’ı Bilmez” makalesi ve Fransız düşünür Ernest Renan’ın İslam ve Bilim başlıklı konferans metninde savunduğu “İslam terakkiye mânidir.” düşüncesini reddetmek için 1884’te yazdığı *Renan Müdafaaamesi* buna örnektir. Aynı şekilde misyoner propagandalara karşı Ahmet Mithat Efendi’nin yazmış olduğu *Müdafaa* eserini de

unutmamak gerekmektedir. Bu yazarlar Batı'nın bilimi öne sürerek kültürümüze ve medeniyetimize yaptığı saldırılara tepki göstermişlerdir (Çoruk, 2007: 194-195).

Roman türü Türk edebiyatında Batı'daki gibi bir anlatım benimsememişti. Yaşantı ve kültürel olarak Doğu ile Batı arasında büyük farklılıklar vardı. Haliyle bu durum romanın yazılma serüvenini de etkiliyordu. Doğu'da baba ve oğul arasında gelenekten gelme büyük bir saygı, sevgi ilişkisi varken Batı'da bunun tam tersi idi. Baba ve oğul arasında bir çatışma yaşanmaktaydı. Bu sadece baba oğul arasındaki münasebet olarak değil insanî bütün değerler için de düşünülebilir.

Türk yazarı Batılı yazarları model almıştı. Fakat kendini kaybetmekten endişe ediyordu. Batılı yazarlar gibi düşünme ve kendi olmaya çalışma Osmanlı - Türk yazarı için ağır bir travmaya dönüşmüştü. Osmanlı - Türk romancısı kendi ebeveynleriyle yarışacağı nispeten özerk bir aile romansından, böyle yaşanmış bir baba - oğul çatışmasından çok, bir babasızlığa; babanın yerinin yabancıya kaptırıldığı bir zeminde, yabancı modelle yaşanacak bir hayranlık - düşmanlık ilişkisine yazgılıydı. Her yazar ister istemez kendinden önceki yazarlarla ilişkiye hapsolmuştur. Etkilenenin yerli, etkileyenin yabancı olması, üstelik yerlinin bu karşılaşmaya baştan yenik girmesi, borçluluğun verdiği sıkıntının, ikinciliğin yol açtığı huzursuzluğun, nihayet kendi kendisi olma ısrarının nasıl yaşandığını da daha baştan kesin bir biçimde belirlemiştir (Gürbilek, 2016: 32).

Gürbilek'e göre etkileyenin Batı etkilenenin Doğu olması çok önemliydi. Doğu yani Türk yazarı bu durumda kendini yenik görme durumundaydı. Avrupa Türk insanına göre üstündü, ihtiyaç duyulandı. Cinsiyetçi bir kimlikle bu durum ifade edilecek olursa Doğu erildi, Batı ise Doğu'yu baştan çıkararak bir kadın kimliğine sahipti. Tüm bunlar Oryantalizm'in Türk edebiyatında kendine yer bulmasını sağlamıştır. Doğu ve Batı'ya cinsiyetçi kimlikler yüklenmiştir. Doğu yaşlı aklı, olgun fikirleri, fetih hülyasını, bozma kudretini, bazense sadece ruhu temsil ediyordu. Fakat hemen her durumda eril bir kimlik olarak temsil edilmişti. Avrupa'ysa bozulmayı bekleyen bakire, baştan çıkararak kadın, ihtiyar kahpe, yutucu diş olsa da hemen hepsinde dişil özellikleriyle karşımıza çıkıyordu (Gürbilek, 2016: 88).

Oryantalist söylemde Doğulu kadın imgesi önemli bir yer tutmaktaydı. Bu durum Batılı yazarları etkilediği ölçüde olmasa da Osmanlı - Türk yazarları da etkilemiştir. Türk

yazarların karşılarında Avrupalı bir okuyucu kitlesi varmışçasına bir anlatımı benimsediği görülmektedir. Kùltürler arası bir ilişki kurmak düşüncesiyle özellikle harem konusunun ele alındığı görülmektedir.

Osmanlı yazarları kendi toplumsal cinsiyetçi Osmanlı kimliklerini esasen Batılı bir izleyici kitlesine yöneltilmiş kitapların bağlamı içinde kendileri adına yeniden çerçeveslendiriyorlardı. Bunu yaparken dilin kaypaklığı ve otantiklik kavramlarına bağlı bir yazı tarzını benimsemişlerdi. Onların özdeşleşme koşulları, kùltürler arası bir hareket içinde, eşzamanlı olarak hem kendileri için yeniden kimlik tanımlamaları yapmaya çabalayıp hem de Batılı okurlar için Doğululuğu ifade etmeye çalışırken, yerelden uluslararası bir söyleme kayıyordu. Kùltürler arası iki yönlü hareket eder. Osmanlı kadınları için mevcut olan koşullar, bu dönemde zaten Batı'nın Doğu tanımlamalarından etkilenmişti. Bunun kabulü, genel olarak Doğu'yu ve özel olarak haremi sınıksız mühürlü hayal etmeye düşkün Batı'yı sarsmaya ve şaşırtmaya devam etti. Bu değişken özdeşimler kümesi, güvencesi etnik, oryantalist ve toplumsal cinsiyet bağlarına dayanan otantiklikten ötürü çok kıymetli sayılan oryantalist söylem açısından önemlidir (Lewis, 2006: 221).

Servet-i Fünun döneminin önemli yazarı Halit Ziya Uşaklıgil'in romanlarında Oryantalizm'in izlerini görmek mümkündür. Batılı roman tekniklerini kullanan yazar özellikle *Mai ve Siyah* romanında farklı bir Doğu imgesi anlatmaya çalışmaktadır.

Halit Ziya'da değişik bir Doğu imgesi vardır. *Mai ve Siyah*'ta Doğu, Batı'dan beslenmiş ideallerin peşindeki roman kahramanına hep görev ve suçluluk duygusunu hatırlatan, kahramanın ideallerinin karşısına geçit vermez bir sınır olarak dikilen, emellerinin tohum halinde kalmasına neden olan yerdir. Halit Ziya Doğu'yla Batı arasında mutlu bir evliliğin imkânsızlığına işaret ediyordu. Çünkü Doğu yabancı idealin buyruğuna girdiği anda bir çorak ülkeden, bir yeis türbesinden ibaret kalmıştır. Halit Ziya son romanı *Kırık Hayatlar*'da da Doğu'nun ancak Batılı idealin bir parçası olduğunda bir sürgün yeri olmaktan çıktığını ima ediyor gibidir. Halit Ziya'nın kahramanlarına Doğu yalnızca yeis, hayal kırıklığı, suçluluk vaat ediyordu (Gürbilek, 2016: 84-85).

Aşk-ı Memnu romanında Oryantalizm'in etkileri görülmektedir. Yazarın özellikle Batılı bir konuyu işleme ve olay örgüsünde Türk geleneklerine karşıt ilişki biçimlerinden yararlanması dikkatlerin roman üzerinde toplanmasını sağlamıştır. Yasak aşk

anlamındaki bu roman aile içi ilişkilerin Doğu'da normal biçimde yürümediğini aktarmaya çalışmaktadır.

Halit Ziya, müebbet çocukluk imgesini *Aşk-ı Memnu*'da, Adnan Bey'in dizginlenemez asap isyanları içindeki öksüz kızı Nihal'i anlatırken kullanır. Müebbet çocukluk hali Halit Ziya'nın kadın erkek bütün kahramanlarının, en çok da *Mai ve Siyah*'ın Ahmet Cemil'inin yazgısına işaret eder. Ahmet Cemil'in romanın sonlarına doğru sokaktan geçen Arap dilencinin şarkısını duymuş olması anlamlıdır. Bu şarkı aynı anda hem bir feryadı hem bir iniltiyi hem bir yakarışı andırır (Gürbilek, 2016: 150).

Osmanlı Devleti'ni 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarında etkisi altına alan milliyetçilik akımı yazarları da etkilemiştir. Halide Edip ve Zeynep Hanım bu dönemin yazarlarıydı. Bu iki yazar Batı'nın ırkçı politikalarına karşı çıkmışlardı. Fakat daha sonra Amerikan emperyalizminin etkisine maruz kaldılar. Bu nedenle ne tam Doğulu ne de tam Batılı olarak anıldılar. Pratik bir biçimde hem Doğulu hem Batılı olarak konumlandırıldılar. Kadın yazarlar üzerinde Avrupa'dan getirilen eğitimcilerin büyük etkisi olmuştur. Mürebbiye adı verilen bu kişiler hem Osmanlı Devleti içerisindeki zengin ailelerin çocuklarına hem de seçkin Müslüman kadınlara eğitim veriyorlardı. Mürebbiyeler aynı zamanda yetenekli, Batı edebiyatını, fikirlerini ve alışkanlıklarını hareme getiren eğitimcilerdi. Bu kişiler masum bir amaç gütmüyorlardı. Zeynep Hanım, yetersiz ve başkalarını hor gören Batılı mürebbiyesinden acıyla bahseder. Halide Edip verdikleri zararın boyutunu, kendilerine mürebbiye diyen aptal ve değersiz yaratıklar tarafından ahlaki açıdan sakatlanmayanlar yalnızca şanslı bir azınlıktı, sözleriyle değerlendirmiştir (Lewis, 2006: 124).

Osmanlıyı anlatan kadın yazarlar için kadın konusu önemliydi. Kadın hakkında sıra dışı yazılar yazmak çoğu yorumcuyla meşgul eden bir konu olmuştur. Etkili ve ilgi çekici bir anlatım kullanılırsa Doğu hakkında bilgisi bulunmayan ya da çok az bilgi sahibi olan Batılı okurların bu eserleri alıp okuyacakları düşünülmektedir. Yani Doğulu yazarlar kadının dış görüntüsünü ve güzelliğini Batılı okurların ilgisini çekmek ve kitaplarına rağbet oluşturmak için kullanırlar.

Halide Edip, Grace Ellison, Zeynep Hanım ve Demetra Vaka Brown tarafından yazılmış kitaplar kadın bedenini ve buldukları coğrafyaları anlatmıştır. Bu yazarlar farklı coğrafyalarda yaşayan kadınların yaşamlarını mukayese etmeye çalışmışlardır. Gerek

yazıları aynı dönemi kapsayan Grace Ellison, gerekse cumhuriyet sonrasında İngilizce yazan Halide Edip için Doğululaştırılmış kadın imgeleri kitaplarının satışını artırmıştır. Bu durum Osmanlı Devleti'nin yıkılıp cumhuriyetin kurulmasından sonra da devam etmiştir (Lewis, 2006: 130).

Doğu-Batı farklılaşması konusunda en çok yazan kişilerden birisi de Peyami Safa'dır. Safa'nın romanlarının temeli bu iki karşıtlık üzerine kurulmuştur. Safa'nın eserlerinde Doğu-Batı sentezine ayrı bir önem verdiği görülmektedir. Yazar Doğu-Batı sentezinin en önemli kuramcılarında kabul edilmektedir.

Türkiye kendi kişiliğini, Doğu'nun manevi iklimini, ruhsal cevherini, Asya'nın tinsel mukavemetini koruyarak Batı medeniyeti içindeki yerini almalıdır. Peyami Safa Doğu-Batı senteziyle aşağı yukarı böyle bir şeyi kastetmiştir. Şark, Garp'a tükenmez bir ruh, Garp Şark'a maddeyi ve tabiatı zekâ emrinde kullanmanın ameli sırrını verecektir. Safa, her insanın kafasında bir Doğu, bir de Batı olduğu, bunun insanın iç dünyasındaki bir nefis mücadelesi olduğu yolundaki sözlerine, dahası Batı'da olan birçok şeyin aslının Doğu'da olduğunu kanıtlama gayretine rağmen, yine de Doğu-Batı çatışmasını ikili karşıtlıklarla tanımlamakta ısrar etmişti. Doğu-Batı sentezi bir iman - akıl, bir inanç - bilim, bir ruh - beden evliliği idi. Eğer Batı ruh kifayetsizliği, Doğu madde ihmaliyse, Doğu-Batı sentezi bir ruh - madde sentezi olacaktı (Gürbilek, 2016: 86).

Peyami Safa'dan sonra Doğu-Batı meselesine en çok değinen yazarlarımızdan birisi de Ahmet Hamdi Tanpınar'dır. Tanpınar'ın romanlarında Doğu-Batı farklılaşmasının etkisi görülmektedir. Bazı romanlarının yarım kalması ise dikkat çekicidir.

Kırılma noktasının kısmen Halit Ziya'da, özellikle de Tanpınar'da olduğu söylenebilir. Bunun nedenleri şunlardır: Avrupa'yla karşılaşma bir narsistik değişme içerir. Bu durum, Halit Ziya ve Tanpınar hariç diğer romancılarda cinsiyetle ilgili kelimelerle evlilikle zifaf yatağıyla kötü yola sürükleyen öpücükle anlatılmıştı. Tanpınar temel sorunun başlangıçtan beri annenin yitirilmesi olduğunu düşünür. O, yapmacıklığımızdan, Avrupa'ya benzemeye çalışmamızdan şikâyet eder. Türk insanını kendi olmaktan uzaklaştırmaya çalışan büyük tehlikelere karşı milletimize özgü değerlere dönmemiz gerektiğini söyler. Böyle demesine rağmen yazılarında sahiden Doğu'ya geri dönebileceğimizi ifade etmemiştir. Kullandığı edebî ifadelerde Doğu kaybedilmiş bir nesne olarak göze çarpar. En önemli nedene gelince Peyami Safa'nın

Doğu-Batı ilişkisini ele alırken başvurduğu ana - oğul benzetmesindeki oğul, Tanpınar'da artık dışarıdaki Garp değil Tanpınar'ın kendisidir. Tanpınar'ın rüya estetiğinin merkezine var olan Şark'ı değil, yitik Şark'ı yerleştirmesi önemlidir. Çünkü Peyami Safa'da Şark yaşayan, o halde geri dönülebilecek, en azından geri alınabilecek bir ruhtu. Ne yabancı âşığın baştan çıkarıcı busesi ne de Batılı oğulun hükmeden aklı, ruhun kendisinde önemli bir değişim yaratmıştı. O hâlâ aynı el değmemiş ruh, aynı halis mana, aynı bozulmamış inançtı (Gürbilek, 2016: 94 - 95).

Son dönem edebiyatımızdaki önemli oryantalist yazarlardan birisi de Orhan Pamuk'tur. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi'nde Büşra Şahin tarafından *Orhan Pamuk Romanlarında Oryantalizm* isimli yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Bu tezde Pamuk'un eserlerinde oryantalist söylemin izlerine rastlandığı ifade edilmektedir.

Pamuk hem Türk geleneklerine hem de İslam dinine Batılı bir bakış açısını tercih etmektedir. İslam dininin romana yabancı olduğunu ileri sürer. İslam herhangi bir anlatı türünde arka plan ya da eğlendirici bir obje olarak yer almalıdır. *Yeni Hayat* romanında Batı kültürünün en büyük icadı olan romanın kendi kültürümüzü alakadar etmediğini yazmıştır. Roman bir yapı olarak Avrupalı terimiyle eş anlamlı olarak düşünülecek olursa İslam Avrupa'nın ötekisi olarak düşünülmelidir. İslam'ın Avrupalı olan roman yapısı içerisinde bir yeri yoktur (Almond, 2013: 167).

Pamuk'un öncelikle kullanmaya çalıştığı oryantalist nesne İslam dini olmuştur. "Pamuk için İslam aldatılabilir insanlardaki evrensel arzunun Türk yüzü olabilir." (Almond, 2013: 166) Bütün öteki oryantalistler gibi Pamuk da Batılı olmayan edebiyatı edebiyat olarak görmemektedir. Pamuk bütün sömürge entelektüelleri gibi yazarın kendi ülkesinde yenilgiye uğrayacağını söylemektedir. Çünkü halk cahil ve yoksuldur. Bu tavır sömürge entelektüeli tavrıdır. Onlar kendi halklarından nefret ederler (Yavuz, 1998: 67).

Pamuk'un *Kara Kitap* adlı romanı özgün bir millî kimliğe sahip olmanın imkânsızlığına dair bir melankoliyi anlatmaktadır. Yazar romanda Türkiye'de kimsenin hiçbir zaman kendisi olamayacağını söylemektedir. Aslında bu, Pamuk'un kendi düşüncesidir. Pamuk'un sıklıkla Batı'dan Luis Borges ve Italo Calvino'nun Türkçe ve maymunca taklidi olarak gösterilmesi dikkat çekmektedir. Ayrıca Pamuk intihal yapmakla suçlanmaktadır (Almond, 2013: 159). Pamuk'un *Kara Kitap* romanında ikici bir tutum takındığı görülür.

“*Kara Kitap*’ta Pamuk’un İslam’a karşı tutumu bu belirsiz dualizmi yansıtmaktadır: bir yanda seküler oryantalist ve şüpheli dinsiz, çeşitli İslam geleneklerinin mitlerini gün yüzüne çıkarıp Mesih’in gelişi veya Rumi’nin yok oluşu için maddi, belirgin biçimde aşkın olmayan açıklamalar (daha çok bir Weber ya da bir Rodinson tarzında) sunar. Diğer yanda bu tür geleneklerin yenilmesi ve dolaylı olarak bunları mümkün kılan daha büyük anlatılar Pamuk’un daha duyarlı ve akılcı olmayan (Doğulu) benliğinde bir hüznün ve pişmanlık hissi bırakacaktır. Bir ölçüde Doğu - Batı, Duygu - Mantık, Ruh - Cisim çiftlerine ilişkin bu ikiz kutuplar Galip ve Celal figürleri tarafından temsil edilir: Celal şüpheli ve akıllı bir köşe yazardır, tam olmasa da karşıtı, kuzeni Galip’in işkence görmüş, melankoli figürü tarafından canlandırılır. Galip’in roman boyunca Rüya’sını arama macerası onu sonunda metindeki tek ‘gerçek inanan’ olarak betimler: dünyayı doğru yorumlandığında varlık nedeni Rüya’ya geri götüreceği bir işaretler ormanı olarak okumakta ısrar eden tek karakterdir.” (Almond, 2013: 153)

Pamuk İslam’a insan muhayyilesinde olumsuz karşılıklar bulacak anlamlar yükler. İslam sırlı olayların suç ortağı gibidir. Özellikle Hurufilik, ebcet hesabı, Mesih, kıyamet gibi yorumlanmaya açık kavramların kullanılması dikkat çekicidir. Yavuz’a göre Pamuk’un eserlerinde Türk insanı ile ilgili olumsuz intiba oluşturacak söylemlerin kullanılması dikkat çekicidir. Avrupalı da bu söyleme dayanarak, bakın Türk insanının özelliklerini bizzat medenileşmiş Türkler bile söylüyor, diyecektir. Sömürge entelektüeli için medenileşmek kendi ülkesini yaşanmaz kendi halkını ise tahammül edilmez bulmak demektir (Yavuz, 1998: 69).

Pamuk’un yazar olarak etkilendiği kişilerden birisi de Borges’tir. Borges’in kullandığı ifadelerin benzerlerine onun romanlarında da rastlanabilir. Hurufilikle ilgili bilgilerin iki yazar tarafından da kullanıldığı görülmektedir.

“Borges’te olduğu gibi, Pamuk’ta da İslamî kaynakların kullanımında kasıtlı olarak ansiklopedik bir şey vardır; Hurufizmin kurucusunun mini biyografisi, Kuran’daki belirli sureler hakkındaki tasvir (aşına olmayan okuyucular için Arapça başlıkları Türkçeye çevirmesi), detaylı ve bazen abartılı şerhleri (İbn-i Arabî’nin Anka Kuşundan, Bukhari’nin Peygamberlerinden ve Kindî’nin gündüz rüyalarından aynı paragrafta söz etmesi). Karanlık ya da ezoterik yazarlardan bahsederken bağlama karşı gösterilen bilimsel kayıtsızlıkta - hatta kaynağın mevzu bahis soruyla münasebetsizliğinden duyulan belirli bir zevk de söz konusudur - kısmen Borges’e borçludur ve Pamuk Borges’e olan hayranlığını sıkça dile getirmiştir.” (Almond, 2013: 166-167)

Pamuk’un romanlarında bir öteki inşası bulunmaktadır. Bu öteki, Müslümanlardır. İslam, Pamuk’un eserlerinde çoğunlukla yaratıcı kişisel ifadenin antitezi olarak kendine

yer bulur. Hassas, açık fikirli ancak bütünüyle ampirik bir dünya görüşü *Kara Kitap* ve *Yeni Hayat*'ın temelini oluşturmuştur. Bu, çeşitli amaçlar için İslam'ın anlamsal zenginliğiyle eğlenip oynayan, fakat nadiren belirli önceden kurgulanmış kutulardan (yasaklayıcı dogma, milliyetçi yapışkan, egzotik mistisizmlerin kaynağı, Mesihçilik, uzlaşmaz köktencilik) kaçmasına izin veren üstü kapalı bir ampirizmdir (Almond, 2013: 168).

Dünyadaki birçok büyük felsefeci ve yazarı etkisi altına alan oryantalist bakış açısının Türk edebiyatında da bulgularına rastlanmaktadır. Kimi Türk yazarların eserlerinde gerek örtük gerekse açık oryantalist söylemin izleri görülmektedir. Kendi toplumuna Batılı bir bakış açısıyla bakmak, Batılıyı her zaman üstün görmek bu söyleme örnektir.

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. Nedim Gürsel'in Yaşamı

Nedim Gürsel 5 Nisan 1951 tarihinde Gaziantep'te doğar. Babası Orhan Gürsel Fransızca öğretmeni, annesi Leyla Tüzün ise matematik öğretmenidir. Anne ve babasının Gaziantep'e tayinleri dolayısıyla burada doğan yazarın bunun dışında şehirle bir ilgisi bulunmamaktadır. Ailesinin tayinlerinin Balıkesir'e çıkması sonucu çocukluğu burada geçmiştir. İlkokulu Balıkesir'de 6 Eylül İlkokulu'nda bitirmiştir. On yaşında iken ailesi ile beraber İstanbul'a taşınırlar. Kısa süre sonra bir trafik kazasında babasını kaybeder. Ortaokul ve lise eğitimine Galatasaray Lisesi'nde devam eder. 1970 yılında Galatasaray Lisesi'nden mezun olur. Bir yıl sonra Paris'e gider ve 1975 yılında Paris Sorbonne Üniversitesi Modern Fransız Edebiyatı bölümünü bitirir. Ardından Nazım Hikmet ve Aragon üzerine karşılaştırmalı edebiyat doktorası yapar. Yazar hayatına Fransa'nın başkenti Paris'te devam etmektedir. Baba tarafından Balkan Türklerinden olan yazarın dedesi Üsküp kökenlidir. Babasını küçük yaşta kaybetmesinden sonra yetişmesini ninesi Radiye Hanım üstlenmiştir (Kahraman, 2008: 2-3).

Babası Orhan Yüksel'in Fransız edebiyatına olan tutkusunun Nedim Gürsel'i de etkilediği anlaşılmaktadır. Yazar babasından şu şekilde bahsetmektedir: "Yazarlık tasarısı olan biriydi. Erken ölümü her şeye son verdi. Dolayısıyla benim edebiyata yönelmemi de bir anlamda babayı sürdürme, babanın yarım kalmış projesini tamamlama olarak yorumlayabiliriz." (Seval, 2006: 30)

Babasının ölümünden sonra eğitimine devam ettiği Galatasaray Lisesi yazarın hayatında önemli bir yer tutar. İlerleyen yıllardaki yazı hayatı burada aldığı eğitim ve yaşadığı olaylarla şekillenecektir. Nedim Gürsel'in özellikle sonraki yıllarda yazacağı romanlarındaki anlatımın Galatasaray Lisesi'ndeki yaşantısının etkisiyle oluştuğu söylenebilir (Bayer, 2019: 1). Bu lisede aldığı eğitim kültürel anlamda onu etkilemiştir. Fransızca öğrenmiş ve Fransız edebiyatına ait eserleri özgün dillerinden okuma fırsatı

bulmuştur. Ayrıca büyük Fransız şairlerinin şiirlerini de incelemiştir. Bunların başında Baudelaire, Nerval ve Rimbaud gelmektedir. Okumuş olduğu şiirlerin etkisi ile Paris'te yaşamayı hayal etmeye başlamıştır.

“Galatasaray yılları belirleyici oldu hayatımda. Tam sekiz yıl İstanbul gibi bir yerde, Beyoğlu'nun tam ortasındaydık, kentin gürültüsü, Beyoğlu'nun ışıkları bize kadar ulaşırdı ama çıkamazdık dışarı. İstanbul'un ortasında, İstanbul'a hasret yaşadığım sekiz yıl... Beyoğlu'nun ortasındasınız ve size Beyoğlu yasak. Hafta sonları çıkardık sadece. Sanırım bunlar benim yazarlık duyarlılığımı etkiledi. Yatılı okul, Paris sonra da yolculuklar.”
(Seval, 2006: 42)

Yazarın lise son sınıfta okuduğu 1965 yılında, Türkiye'de sol hareketlerin yükselmeye başladığı görülmektedir. Dönemin bu sosyal hareketleri onu da etkiler ve Marksizm'le tanışır. Liseyi bitirdikten sonra Gorki ve Lenin üzerine yazılar yazar. Türkiye'de gerçekleşeceğine inandığı devrimin bir parçası olmak istemektedir. Fakat 12 Mart 1971 Muhtırası ile birlikte önceki yıllardaki özgürlük ortamı da yok olur. Hakkında dava açılır Gorki ve Lenin üzerine yazdığı yazılardan dolayı yedi buçuk yıl hapsi istenir. Gürsel bu dava neticesinde Paris'e gider ve uzun yıllar sürecektir olan Fransa hayatına başlamış olur (Bal, 2008: 2). Yazar sonraki yıllarda tamamen Paris'e yerleşecek ve ömrünün büyük bir bölümünü Fransa'da geçirecektir. Yazar böylece hayatında ikili bir dönemi de başlatmış olur. İstanbul ve Paris şehirleri, Türk ve Fransız kültürü, Türkçe ve Fransızca arasında denilebilecek bir konumda kalmıştır.

“Türkçe yazdığım için kendimi Türk edebiyatına ait hissetmekle birlikte günlük yaşamda Parisliyim. İstanbullu değilim. Fransız'ım diyemem. Kendimi hiçbir zaman Fransız hissetmedim. Yabancıların, birçok yazarın, sanatçının yaşadığı kozmopolit bir kent Paris. Ben de bu kentin bir parçasıyım. Yirmi beş yıldır, yani çeyrek yüzyıldır Paris'te yaşıyorum. Dolayısıyla oraya da aitim. Yani hem buraya hem de oraya aitim. İki tarafı da idare etmek zorundayım.” (Seval, 2006: 45)

Gürsel'in lisede öğrenci iken Tambur gazetesinde şiir ve yazıları yayımlanmıştır. İlk öyküsü *Yolculuk* Yeni Ufuklar dergisinde 1967 yılında Nedim Gürsel on altı yaşında iken, 1969 yılında ise Yeni Dergi'de *Cicipapa* ve *Senin Adın Yalnızlık* adlı öyküleri okuyucu ile buluşmuştur. 1975'te yayımlanan ilk öykü kitabı *Uzun Sürmüş Bir Yaz* ile 1976 yılında Türk Dil Kurumu ödülünü almıştır. 1980 askerî darbesinden sonra Paris'e yerleşmiş ve Sorbonne Üniversitesinde Türk edebiyatı dersleri vermeye başlamıştır.

Gürsel'e 1983'te yayımlanan *Kadınlar Kitabı* isimli öykü kitabından dolayı müstehcenlikten dava açılmıştır (Kahraman, 2008: 5).

1995 yılında ilk romanı *Boğazkesen* yayımlanır. Bu romanla birlikte yazarın anlatımında İstanbul'un ve Fatih Sultan Mehmet'in önemli bir yer tuttuğu söylenebilir. Özellikle Fatih Sultan Mehmet hakkında ifade ettiği cümleler dikkat çekmektedir.

“Fatih’in annesinin kim olduğunu kesinlikle bilmiyoruz. Büyük bir olasılıkla Hristiyan bir kadın. Bu da çok doğal, harem yapılarından kaynaklanıyor. Bir, ona bağlayabilirim. Annesinden etkilenmiştir. Annesi Müslüman olmuştur ama ne ölçüde İslamiyet'i benimsemiştir? Eski dinine bağlı kalmış olabilir. İkincisi, merakı. Fatih çok bilgili, kültürlü, öğrenmeye açık bir padişah. Hatta İstanbul'u aldıktan sonra Gennadios'tan Ortodoksluk üzerine bir risale yazmasını istemiştir. Ortodoks dinini merak ediyor, öğrenmek istiyor.” (Seval, 2006: 60)

Yeni tarihselcilere göre tarihin objektiflik ilkesi sorgulanmalı, tarihi olayın gerçekleşme adımları irdelenmelidir. Tarih bilimi okurlarına gerçeği anlatmaz. Tarih diye aktarılan siyasi bir güç tarafından oluşturulmuş metinlerden ibarettir. Ayrıca anlatılan dönemle empati kurularak belirli bir ideolojik bakış açısı ile olaylar anlatılmaktadır (Yeşilyurt, 2009: 1991). Bir milleti bir arada tutan en büyük değerlerden birisi kültürel bağlardır. Gürsel'in romanlarında yeni tarihselci anlayışın etkili olduğu görülmektedir.

“*Boğazkesen*'de tarih ve kurmaca sınırlarını silikleştiren, *Resimli Dünya*'da tablolardan hareketle bir tarih ve kültür portresi çizen, *Allah'ın Kızları*'nda Hz. Muhammed hakkında yazılmış ilk biyografileri dikkate alarak dinî değerleri ve İslam inancını sorgulayan Nedim Gürsel okurunun yalnızca tarihi değil, aynı zamanda bütün değerler dünyasını sorgulamasına kapı aralayarak bu şüphe girdabını genişletmektedir. Bu anlamda Yeni Tarihselci inceleme yönteminin bağlamı ihmal etmeyerek parçalanmış tarihî vakaları anlatı bütünlüğünde birleştirmesi, prologlara yer vermesi ve kültürel karmaşa oluşturan çatışmalar üzerinde yükselen kurgusal yapısı ile Gürsel'in romanları arasında ortak yönelişler bulunmaktadır.” (Yeşilyurt, 2009: 1992-1993)

Yazarın eserlerinde kent ve kadın imgesi sıklıkla kullanılmıştır. Kent olarak İstanbul'un ayrı bir önemi vardır. Hem Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedilmesi hem de binlerce yıllık tarihî ve kültürel bir birikime sahip olması İstanbul'un konu olarak derinlemesine işlenmesini sağlamıştır.

“Yazar, *Fatih'in Romanı - Boğazkesen* adlı eserinde Boğaz'ın iki kıyısına yerleşmiş olan ve komutanların ilgisini çeken İstanbul'u konu edinmiş, adacıklardan oluşan Venedik kentini ise *Resimli Dünya* adlı romanında ele almıştır. Seine Nehri'nin içinden geçtiği Paris şehrinde yaşamayı seçen Gürsel'e, Freud'un bakış açısıyla yaklaştığımızda, 'suyu' anne karnına dönüş olarak nitelersek, yoğun olarak 'ilk kök', 'güven' onu bulma ve yaşatma özlemi ile buluştuğunu görürüz; 'suyun' çağrışımlarını daha derinleştirerek baktığımızda bu da 'yurt bulma özlemi', 'aidiyet' gibi sözcüklerle edebiyat alanındaki çalışmalarını irdelememizi sağlamaktadır. Ve edebiyat alanındaki çalışmalarında roman başkışisi hep erkek olmuştur. Erkeğin karşısında kadın vardır ama erkeğin yanında hiçbir zaman ön plana geçmez.” (Seval, 2017: 76)

Eserleri ile son yıllarda dikkatleri üzerine çeken yazarın birçok hikâye ve romanı başta Fransızca olmak üzere on iki dile çevrilmiştir. Yazar hayatına Paris'te devam etmektedir. Özellikle günümüzde romanları birçok baskı yapmış, geniş okuyucu kitlesine ulaşmıştır. Eserlerinde yoğun olarak kadınları, kentleri, tarihî konuları işlediği görülmektedir.

2.2. Nedim Gürsel Hikâye ve Romanlarına Oryantalist Bakış

2.2.1. Dinî Öğelerin Kullanımı

Açık ve gizli oryantalist söylem içeren metinlerde dinî kavramların kullanıldığı görülmektedir. *Tehlikeli Sevişmeler*¹ isimli hikâye kitabındaki *Cennette Bir Mevsim* adlı öyküde anlatıcı; İslam adına oluk gibi kan akıtıldığı, Müslümanların birbirlerini boğazladıklarını söylediği Şam'a gitmiş orada IŞİD şeyhlerinden birisi ile röportaj yapmaya başlamıştır. Fakat röportaj esnasında buldukları karargâha bir roketatar isabet eder ve hepsi ölürler, öyküdeki ifade ile şehit olurlar.

“... Ne var ki, Şeyh'in sağ beraberindeyken nalları dikiğim için onunla birlikte cennete kabul edildim. Cehennem kapısında bekleyen Malik'in gözüne görünmeden, kıldan ince kılıçtan keskince Sırat Köprüsü'nden de geçmeden, cennete salimen ayak bastım.” (s. 72-73)

İslam Ansiklopedisi'nde anlatıldığı üzere İslam dinine göre hiç kimse sorguya çekilmeden cennet veya cehenneme gitmeyecektir. Anlatıcı sadece şeyhin sağ tarafında oturduğu için cenneti hak ettiğini ve sırat köprüsünden bile geçmediğini söylemektedir.

¹ Gürsel, Nedim (2015). 1. Baskı, İstanbul: Doğan Kitap. (Metin içi kullanılan alıntılarda sayfa numaraları kitabın bu baskısına aittir.)

Oysa İslam inancına göre kimse kimsenin ne günahını ne de sevabını yüklenebilecektir. Kişi sadece kendi yaptıklarından mesul tutulmuştur (Yüksel, 1998). Anlatıcının Sırat'tan geçmediğini söylemesi tamamen İslam inancına ters düşmektedir. Oryantalist söylemde de İslam dininde olmayan ifadeler kullanılmaktadır.

Anlatıcının burada bir kodlama yapmaya çalıştığı söylenebilir. Batı'nın İslam dinine yaklaşımı araştırıp incelemekten ziyade onu kodlamak şeklinde olmuştur. Onunla iletişime girilmeden, üzerinde tartışmalar yapılmadan İslam dinine ait ifadeler öteki olarak adlandırılmıştır (Doğu Batı II, 2002: 17). Aynı öykü şu şekilde devam etmektedir:

“Başka bir eğlence, başka zevkler de aramaya başladım. Ne bileyim bir kitap okumak, sevgilimle Boğaz kıyısında yürümek, tiyatroya, operaya, sinemaya gitmek gibi, dünyada kalan küçük mutluluklar. Ne Allah duydu sesimi, ne melekler. Ne de Sidretü'l Münteha'dan bir haber geldi. Her zaman olduğu gibi yine kendi göbeğimi kendim kesmek zorunda kaldım.” (s. 77)

Anlatıcı cennetten sıkıldığını ve başka işler yapmak istediğini, bunun için Allah'tan istekte bulunduğunu ama onun sesini duymadığını söylemektedir. Oysa İslam dininde cennete giden bir kişinin isteklerinin karşılanacağına inanılmakta, Allah bütün yarattıklarının konuşmalarını duymaktadır.

Öykünün devamında anlatıcı okuyucuyu anlatım gücünü kullanarak elinden geldiğince ikna etmeye çalışmaktadır. Okuyucunun herhangi bir tereddüdü olursa anlatıcı onu *Kuran-ı Kerim*'in ilgili ayetine bakmaya davet etmektedir. Burada okuyucunun şüpheye düşmesini sağlayacak cümlelerin kullanılması dikkat çekmektedir. Mizan terimi herkesin hakkını alabileceği, en ufak bir adaletsizliğin yapılmayacağı anlamını taşıyan bir simgedir. Anlatıcının *Kuran-ı Kerim*'den sonra inandırıcılığı olabildiğince artırmak için Mizan'dan da yararlanması okuyucuyu ikna etme çabasını göstermektedir.

“Ne yalan ne dolan ne de korku vardı cennette. Ölüm korkusuysa hiç yoktu. Ama ben, insanlığımdan gelen alışkanlıkla, bunların hiçbirinden vazgeçemedim. Yine de şunu söyleyeyim: Ne yalan ne de uydurma bu yazdıklarım. Dileyen *Kuran-ı Kerim*'in ilgili ayetlerine baksın, onunla da yetinmezse sözlerimi Mizan'da tartsın.” (s. 77)

*Allah'ın Kızları*² romanında o dönem büyük ilahe kabul edilen üç putun ağzından Hz. Muhammet'in hayatı ve o dönemdeki insanların yaşayışları anlatılmaktadır. Bu putlar Lat, Uzza ve Manat'tır. *Kur'an-ı Kerim*'de bildirildiğine göre Allah doğmaktan ve doğurmaktan münezzehtir. Bu sebepten Hristiyanlıktaki teslis inancını da İslam reddetmektedir. *Allah'ın Kızları* isminin bu anlamda yaratıcının sıfatları ile uyuşmadığı görülmektedir. Romanda özellikle Hz. Muhammet ve Allah olumsuz bir intiba uyandıracak şekilde anlatılmaktadır.

“Allah, Muhammed'in yalnızca iç dünyasında değil günlük yaşamında da öylesine yer etmişti ki elçisini günbegün izliyor, destekliyor, ona karşı gelenlerin gerçekte kendisine karşı geldiklerini bildiğinden müşriklerle tartışmaya girmekten kaçınıyordu. Tabii doğrudan değil, Cebrail ve Muhammed aracılığıyla. ‘Yabani eşekler!’ diye çıkışabiliyordu onlara, ‘susamış develer’, ‘dilini sarkıtıp soluyan köpekler’, ‘alçak zorbalar’ dediği bile oluyordu. Gerçi zati ‘noksan sıfatlardan münezzehe’ti, ama yeri geldiğinde yemin ediyor, iş iddiaya binerse tehditler savuruyor, yarışta üste çıkmaya çalışıyordu. (s. 150)

Anlatıcıya göre Allah normal bir insan gibi Hz. Muhammet'e inanmayanlarla tartışmaya girmektedir. Hz. Muhammet'e indirdiği ayetlerde inanmayanlara türlü hakaretlerde bile bulunabiliyordur. Öyle ki bu tehditlerini yerine getireceğine dair yemin bile etmektedir. İnanmayanlarla sözlü tartışmalarda üste çıkmaya çalışmaktadır. Anlatıcının burada ayetlerin tamamını kullanmayıp içlerinden bir kısmını seçerek verdiği söylenebilir. Örneğin *Kuran-ı Kerim*³ 'de yabani eşekler diye insanlara bir seslenme yoktur. Müddessir Suresi'nin 48-51 ayetlerinin Diyanet mealindeki karşılığı şu şekildedir: “Böyle iken onlara ne oluyor da, öğütten yüz çeviriyorlar? Onlar sanki arslandan kaçan yaban eşekleridirler.” İnanmak istemeyenler burada arslandan kaçan yaban eşeklerine benzetilmiştir. Yaşanan olayın somutlaştırılması için böyle bir benzetme kullanılmış olabilir. Susamış develer söz grubu da yine aynı şekilde çöldeki develerin suya kanmasının uzun zaman alacağını ifade etmek için kullanılmıştır.

Dilini sarkıtıp soluyan köpekler, A'râf Suresi 176. ayette geçmektedir. Diyanet mealinde ayetin tamamının anlamı şöyledir: “Dileseydik o ayetlerle onu elbette yüceltirdik. Fakat o dünyaya saplanıp kaldı da kendi heva ve hevesine uydu. Onun

² Gürsel, Nedim (2016). 17. Baskı, İstanbul: Doğan Kitap. (Metin içi kullanılan alıntılarda sayfa numaraları kitabın bu baskısına aittir.)

³ <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf> (Kur'an-ı Kerim mealleri bu kaynağa aittir.)

durumu köpeğin durumu gibidir: Üzerine varsan da kendi haline bıraksan da dilini sarkıtip solur. İşte bu, ayetlerimizi yalanlayan toplumun durumudur. Şimdi onlara bu olayları anlat ki düşünsünler.” Dünyaya bağlanan kişinin durumu tasvir edilirken yine bir benzetme yapıldığı görülmektedir. Alçak zorba dediği kimseler ise “diliyle iğneleyen, kovuculuk eden, iyiliği daima önleyen, aşırı giden, suç işleyen, çok yemin eden” kişilerdir. Oryantalist söylem ayetlerin kelime anlamını değiştirmekte ya da ayetin bir kısmını alıp farklı anlamlarda kullanmaktadır. Anlatıcının tavrının bu söylemle uyduğu söylenebilir.

Anlatıcı Allah’la ilgili iddialarını sürdürmekte, onunla ilgili okuyucuya sınırlı bilgiler vermeye devam etmektedir. Allah’ın kendine ait özellikleri anlatılırken acımasızlığından ya da inanmayanlarla iddiaya tutuştuğundan bahsedilmektedir. Oysa İslam inancında Allah, cezalandırıcı yönünden çok şefkat ve merhamet sahibi birisi olarak kabul edilir.

“Kâfirlerin elebaşı Ebu Cehl’i günahkâr perçeminden yakalayıp cehenneme atacağını, kafadarlarını çağırmaya kalkışrsa kendisinin de zebanileri çağıracağını söyler, yalnızca peygamberini değil kendisini incitenlere de meydan okurken ya da Muhammed Medine’ye göçtüğünde münafıkların başı ilan ettiği Ubey oğlu Abdullah için ‘Onu sarp bir yokuşa sardıracağım. Çünkü o düşündü, ölçtü biçti’ derken sanki kullarının arasına inip konuşuyordu. Ya da Muhammed o kadar yakındı ki Allah’a O’nunla öylesine halleşip kaynaşmış, bütünleşmiş, O’nun varlığında öylesine eriyip tükenmişti ki kendi üzüntü ve sevinçlerini, kin ve öfkesini O’na atfettiği de oluyordu. Yine de, ayetlerin çoğunda Allah erişilmezdi. Her şeyin en iyisini, en doğrusunu, en hayırlısını bilendi. Karar veren O’ydu, uygulayansa elçisi.” (s. 151)

Oryantalistlere göre Hz. Muhammet’in saygın kişiliğini yıpratmak için ona küçültücü sıfatlar atfedilir. Bir peygamber olarak değil de bir ideolog olarak tasvir edilir. İslam dinine “Muhammetçilik” adı verilir. Hz. Muhammet için sahtekâr gibi olumsuz ifadeler kullanılır (Said, 2017: 70). Anlatıcıya göre İslam dinine inanan kişiler zenginler değildir, yoksul kişilerdir. Fakat anlatıcı yoksul kişilerle ilgili olarak zihinde aşağılayıcı bir imge oluşturabilecek “çulsuz” kavramını kullanmayı yeğlemektedir. Hz. Muhammet’e ilk inananlara aşağılayıcı bir ifade ile “çulsuz” denilmesi oryantalist söylemle örtüşmektedir.

“Hem Cebrail neden Kureyş’in daha zengin, çok daha hatırı sayılır ileri gelenlerine, örneğin bir Ebu Süfyan ya da, neden olmasın, bir Ebu Leheb’e değil de, yetim Muhammed’e

görünmüştü. Ve o, yalnızca Allah'a tapmak, O'na kulluk etmek için bula bula birkaç köle ile çulsuzu bir de Ebubekir'i bulabilmiş, ancak onları ikna edebilmişti. Bir de yeğeni Ali'yi tabii, ama o daha çocuktü." (s. 153-154)

Romanın devamında Hz. Muhammet'in tamamen şeytanın istediği şekilde cümleler kurduğu söylenmektedir. Oysa bu ifadeler İslam dininde gerçek kabul edilmemektedir. Allah Bakara Suresi 168 ve 208. ayetlerinde şöyle buyurmaktadır: "Ey insanlar! Yeryüzünde bulunan maddelerin helâl ve temiz olanlarından yiyin; şeytanın peşinden gitmeyin, çünkü o apaçık düşmanınızdır." "Ey iman edenler! Hep birden barışa girin. Sakın şeytanın peşinden gitmeyin; çünkü o, apaçık düşmanınızdır." Kuran'ı Kerim'in daha birçok yerinde benzer ayetlerin yer aldığı görülmektedir. Allah'ın kendisine inananları devamlı uyarması şeytanın tuzağına düşmemeleri içindir.

Anlatıcı şeytanın diğer peygamberleri de kandırdığını ama kendisinin en kolay zafere Hz. Muhammet karşısında ulaştığını söylemektedir. İslam inancında Hz. Muhammet, gerek ahlak gerekse takva yönünden peygamberlerin en üstünüdür.

"Kureyşliler bildiklerini okuyor, atalarının dininden, putlardan, özellikle de Lat, Uzza ve Manat'tan yüz çevirmiyorlardı. İşte bu yüzden günün birinde, bir uğursuz günde şeytan karıştı işe. Ve Muhammed'in en umutsuz, en çaresiz kaldığı bir anda Allah'a eş koşan o ayetler çıkıverdi ağzından. Ve yalnızca Kureyş'i değil Kâbe'deki Allah'ın kızlarını da mutlu eden şu sözleri söyledi: 'Gerçekten o Rabbinin en ulu işaretlerini gördü. Sizse Lat ve Uzza'yı, o üçüncüsü Manat'ı mı görüyorsunuz? Gerçi onlar da ilaheler, yüksekten uçan turna kuşlarıdır. Şefaata etmeleri beklenir.'

Sonra toparlandı hemen, ne var ki şeytan kötülüğünü yapmış, Müslümanlar ile müşriklerin arasını bulmuştu. Peki, şimdi ne olacaktı? Nasıl da kanmıştı şeytanın iğvasına. Nasıl olmuş da şeytan ona bunları söyletebilmişti. Gerçi ondan önceki peygamberlerin başına da buna benzer şeyler gelmişti, ama şeytanın böyle kolay, bunca çabuk amacına ulaştığı galiba ilk kez görülüyordu. Oysa tüm melekler Âdem'e secde ettiğinde bir tek şeytan Allah'ın buyruğunu dinlememiş, O'na karşı gelmişti ya, işte o günden beri Tanrı'nın kulları olmasa da peygamberleri her an tetikteydiler. Çamurdan yaratılmış insanoğlunu doğru yola yöneltmek için yeryüzündeydiler, şeytansa tüm kibir ve haşmetiyle gökyüzünde. Peki, nasıl olmuş da yolu Kutsal Topraklar'a düşmüş, Mekke'ye dek sokulmuş, Allah'ın elçisinin diline hile karıştırabilmişti." (s. 155)

Anlatıcıya göre peygamber şeytanın oyununa gelmiş ona kanmıştır. Anlatıcı bu iddiasını o kadar ileriye taşımıştır ki peygamber putların şefaata edebileceğini bile söylemiştir. Söz konusu ifadelerin *Kur'an-ı Kerim*'de ve herhangi bir sahih hadis

kitabında geçmediği bilinmektedir. Kesir'e göre İslam dininde peygamber hiçbir şekilde doğumundan vefatına kadar putlara inanmamış yüce bir kişiliktir. İslam dininde peygamberlerin bazı vasıfları vardır. Onlardan birisi de İsmet sıfatıdır. Bu sığata göre peygamberler gizli veya açık günah işlemezler, hiçbir şekilde Allah'a birisini eş koşmazlar (Kesir, 2014: 147).

Anlatıcı İsmet sıfatının zıddına Hz. Muhammet'in bir an boş bulunarak şeytanın sözlerine aldandığını söylemektedir. Lat, Manat, Uzza gibi büyük putların da birer ilahe olduğunu söylemek Allah'a şirk koşmak olarak kabul edilebilir. Bu ise bir peygamberin asla yapamayacağı davranışlardandır. Hz. Muhammet'in yüce kişiliğinin zedelenmesi için onun da yanılıp bir dönem putlara inandığının söylenilmesi oryantalist bakış açısı ile örtüşmektedir.

“Peygamber Kureyş'le, demek ki Allah'ın kızlarıyla uzlaşmıştı sonunda, Uzza, Lat ve Manat'ı kötülemekten vazgeçmişti. Müşrikler ile Müslümanların artık hep beraber ibadet ettikleri haberiyle çalkalanıyordu kervan yolları, panayırlar, dağ yamaçları ile kuyu başları, o uzak, erişilmez vahalar. Mekke Mekke olalı, hatta daha da önce, Mekke böyle iki kapılı taş evlerden değil çadırlardan ibaretken bile, böyle heyecan görülmemiştir.” (s. 156)

Anlatıcı Hz. Muhammet ile büyük putların anlaşmasının Mekke'de o güne kadar görülmeyen büyük bir heyecan meydana getirdiğini iddia etmektedir. Anlatıcıya göre bu durum olumludur. Okuyucunun bilinçaltına peygamber ile büyük putların anlaşmasının daha iyi olacağını ima eder bir anlatım verilmeye çalışılmaktadır. Anlatıcı Kâbe'deki büyük putlardan Uzza'nın dilinden şu cümleleri kurar:

“Evet, Muhammet'in bizi kötülemesine hiç şaşırmadım. Yıllar önce gelip körpe bir kuzu kurban etti bana, kula renkli, şirin mi şirin bir kuzucuk. Kanına kanmadım. Ama bir daha hiç uğramadı.” (s. 171)

Anlatıcı Hz. Muhammet'in Uzza için bir körpe kuzu kurban ettiğini söylemektedir. Bu ifadenin İslam dinindeki Hz. Muhammet imgesi ile tamamen karşıt olduğu görülmektedir. Önkal'a göre Hz. Muhammet peygamber olmadan önce de putlara inanmamakta, onlara herhangi bir kurban da sunmamakta idi. Hz. Muhammet, Allah tarafından peygamberlikten önce de büyük bir titizlikle korunmuş, cahiliyenin kötü alışkanlıklarından beri tutulmuştu (Önkal, 1997: 102).

“Musa kendisine peygamberlik verilmeden önce bir adam öldürüp katil olmuştu. Ya Muhammet? O da zırh giymiş, kılıç kuşanıp ok atmış, kan dökmüştü. Güçlenince tektanrı inancını zorla dayatmıştı kâfirlere. Onu yerinden yurdundan edenlere karşı güç kullanmış, kervanlarını basıp mallarını yağmalamıştı. Akif’in ‘Bedrin arslanları’ dediği inançlı Müslümanlar mıydı gerçekten, yoksa yağmacılar mı? Galiba her ikisi de.” (s. 222)

Anlatıcı Müslümanların da günahkâr olabileceklerini ima eder gibidir. İlk olarak Hz. Musa’nın adam öldürmesi hatırlatılarak okuyucudan peygamberlerin de hata yapabileceklerine inanmaları istenmektedir. Hz. Muhammet ise Hz. Musa’nın yaptığı yanlışlardan daha fazlasını yapmıştır. Önce kan dökmüş sonrasında ise insanların kendisine zorla inanmalarını istemiştir. Eşkıyaların yaptıkları gibi kervanları yağmalamıştır. Said’in de belirttiği üzere oryantalistlerin kan, vahşet ve yağmayı İslam dini ile özdeşleştirmeye çalıştıkları görülür. Onlara göre İslam korkutucu bir toplumsal imgeye sahiptir. İslam Müslümanları tutkularından, içgüdülerinden ve üzerinde düşünülmemiş kinlerinden yararlanarak bir sürü haline getirmiştir (Said, 2017: 331). Burada da anlatıcının benzer bir algı oluşturmaya çalıştığı görülmektedir.

Müslümanların giyim tarzlarına yönelik olumsuz ifadelerin de romanda kullanıldığı görülmektedir. Anlatıcı sarık ve cüppe ile gezen insanlardan örümcek kafalı şeklinde bahsetmektedir. Bu cümleler oryantalistlerin Müslüman kıyafetlerini ifade ediş biçimleri ile örtüşmektedir (Montagu, 2014: 117).

“Bir gün arayla Manisa ve İzmir’in yalnızca Yunan işgalinden değil, hilafet yanlıları ile örümcek kafalılardan da kurtuluşu. O zaman ‘örümcek kafalı’ denmiyordu mürtecilere, aslında dedenin de pek sevmediği bu şeyh-tekke-derviş takımının beyinlerinde bir örümceğin ağını örmesi de zaten mümkün değildi, ama onlar, yasaklanmış da olsa gizlice giymekten çekinmedikleri sarık, cüppe ve hırkalarıyla, göbeklerine dek bıraktıkları sakalları ve ellerinden düşmeyen tespihleriyle pazaryerindeki basma fistanlı köylüler ile dağdaki Yörüklerden de, hayal meyal anımsadığın şapkalı, kostüm kravatlı babandan da farklıydılar. Ve sokağa başı açık çıkan teyzelerine bakılırsa ülkenin ve rejimin başına belaydılar.” (s. 266)

Bu paragrafta Avrupalıların dışarıdan gördükleri ya da oryantalistlerin eserlerinde okuyucularına aktardıkları Müslüman tipi tasviri görülmektedir. Bulut’un da ifade ettiği gibi oryantalistlere göre Müslüman, göbeğine kadar sakalı olan, başında kocaman bir kavuk yahut sarık, bedeninde uzunca bir cübbe, ellerinde büyük bir tespihle miskin miskin dolaşan bir insandır. Oryantalistler Avrupalılara böyle bir Müslüman tipi

anlatmaktadırlar (Bulut, 2007: 432). Anlatıcının da burada anlatmaya çalıştığı kişilerin oryantalistlerin resmettikleri kişilerle örtüştüğü görülmektedir.

Genel itibarıyla oryantalist bakış açısıyla oluşturulan metinlerdeki İslam dini ve Hz. Muhammet ile ilgili cümlelerin geçtiği yerlerde olumsuz ifadeler kullanılmaktadır. Okuyucunun bilinçaltına Doğu'daki dinî inanışın olumsuz intibalarla verilmeye çalışıldığı görülmektedir.

2.2.2. Cinselliğin Kullanımı

Oryantalistlerin Doğu toplumlarına bakış açılarında cinsellik önemli bir yer tutmaktadır. Cinsellik oryantalist eserlerde Doğuların olduğundan farklı bir cinsel yaşam geçirdikleri kurgusu üzerinde temellendirilmiştir. *Tehlikeli Sevişmeler* isimli hikâyeye kitabındaki *Maviş* isimli öyküde anlatıcı bütün Türklerin çokeşli olduğunu iddia etmektedir. Çokeşli olmayanların ise başka kadınlarla gizli birliktelikler yaşadığını anlatmaktadır. Bu anlatım tarzının oryantalist söylemle örtüştüğü söylenebilir. Said'in de ifade ettiği gibi Batılı oryantalistler Türkleri ve diğer Doğu toplumlarını çokeşli ve cinsel zevklerine son derece düşkün biçimde tasvir etmişlerdir (Said, 2017: 220).

“Babamın bir ‘ağa’ olduğunu söyledim, varlıklı biriydi yani. Bizde toprak sahiplerine ‘ağa’ derler, siz bilmezsiniz. Sizin buralarda da ağalar vardı bir zamanlar. Şatolarında keyif sürüp, her gece sahip oldukları köylerden bir bakire düzerlerdi. Kabalaştım mı birden? Olabilir. Şiir dediysek hep güzellikler olacak demedik ya! Kötülükler de var dünyada. Ne demişler: ‘Paranın tuncu, insanın piçi.’ Biz Türkler, erkek milletinin hemen hepsi gibi, çokeşliyizdir, ne var ki ‘ağababam’ bir daha evlenmedi. Bu demek değil ki başka kadın girmedi hayatına. Hemen her gece eve bir yosma getirir, yan odada düzerdi. Ben de seslerini duyar sabaha kadar gözümü kırpmadan beklerdim. Neyi mi? Uykuyu değil elbette, babamın yerine geçmeyi. Onun yerinde olmayı. Başını taşla ezip yosmayı altına almayı.”
(s. 101-102)

Anlatıcı babasını öldürmeyi düşünmekte, sonrasında ise babası ile ilişki yaşayan kadınla ilişkiye girmeyi planlamaktadır. Bu durum Doğu toplumlarına has olan baba ile oğul arasındaki saygı ve sevgiye dayalı bağlılığın zedelenmesi demektir. Oryantalistlerin en büyük amaçlarından biri de Doğu toplumlarında çok sağlam bir bağ olan baba ile oğul arasındaki ilişkiyi yıkmaktır. Anlatıcının bu yörüngede bir anlatıma sahip olduğu görülmektedir.

Said'e göre Oryantalizm'in akademik bir alan olmasından itibaren tarihi anlatan eserlerde de ciddi değişiklikler olmuştur. Tarih dilin kaygan yapısında epistemolojik temelden hareketle kendisine imgelem dünyası tesis etmektedir. Said hakikatin nesnelliği ya da öznelliği, tekilliği ya da çoğulluğu ile ilgili tartışmaların Oryantalizm sonrası tarih yazımında arttığını söylemektedir. Tarihi konu edinen eserler kültür ve gelenek alanlarını mücadele alanları olarak görmüşlerdir. Bu anlamda oryantalistler Doğu'nun kahramanlaşmış büyük kişilerini istedikleri biçimde anlatma fırsatı elde etmişlerdir. Halk tarafından benimsenmiş kahramanlar şehvet düşkünü, despot, haremde sapık cinsel ilişkiler içinde yaşayan kişiler olarak betimlenmiştir (Walia, 2004: 21).

Bu bağlamda *Boğazkesen*⁴ 'de anlatıcı Türk ve dünya tarihinin en büyük hükümdarlarından birisi olan Fatih Sultan Mehmet'le ilgili alışlagelenin dışında bir anlatım sergilemektedir. Mevlevi bir derviş sema ederken Sultan Mehmet kendisini bu delikanlının kollarında hayal etmektedir.

“Bir Mevlevi gelmiş tekkeye, Akşemseddin'e konuk olmuş. Zikirden sonra konuk Mevlevi dervişin ayağa kalkıp semaya duruşunu görüyor Mehmed. Derviş Akşemseddin'den daha genç, çok daha uzun. Başı tavana değecek neredeyse, öylesine uzun, servi boylu bir delikanlı. Dönmeye başlıyor. Döndükçe beyaz bir nilüfer gibi açılıyor etekliği. Mehmed bakışlarını dervişten ayıramıyor. Bir an unutuyor her şeyi. Kim olduğunu, tasarılarını, yüklendiği ağır sorumluluğu. O da içinden dönmeye başlıyor dervişle. Bozkır delikanlısının temiz bağrında, güçlü kollarında dönüyor, döndükçe bir güzel aydınlıkta, kandillerin ışığından çok daha parlak bir ışıktan kendinden geçiyor. O Sultan Mehmed değil artık, ne devletin başı ne de ordunun.” (s. 98- 99)

Sultan Mehmet'in birçok kadınla birlikte olduğu; ama tüm bunların dışında farklı güzel ve etkileyici bir kadın imgesini mısralara dökmek için şiir yazmaya çalıştığı fakat bunu başaramayınca şarap içtiği betimlenir.

“Bir kadın düşlüyordu, o güne dek sahip olduğu kadınlardan hiçbirine benzemeyen, karşı kıyıda Ceneviz surlarının içinden göğe yükselen Galata Kulesi gibi alımlı, hem kalın hem ince, hem sert hem yumuşak, taş kadar soğuk kor gibi sıcak bir kadın. Teni bir delikanlı teni diriliğinde olsun, kalbi bir anne kalbi kadar sevecen. Bu isteğini, dünyada bulunması mümkün olmayan, belki cennette rastlayabileceği bu kadın imgesini dizelere dökmeyi denedi. Ne var ki, Acem şairlerinin yazdıklarından pek de farkı olmayan birtakım ruhsuz kalıplar çıktı ortaya. Mehmet hiçbir zaman gerçek bir şair olamayacağını bilmenin

⁴ Gürsel, Nedim (2012). 6. Baskı, İstanbul: Doğan Kitap. (Metin içi kullanılan alıntılarda sayfa numaraları kitabın bu baskısına aittir.)

kederiyle şarap istedi. Saki, padişahın kadehini doldururken Avni mahlasının üzerine sülüsle yazılmış dizeleri gördü.” (s. 248)

Sultan Mehmet’in Avni mahlasıyla şiirler yazdığı ve divan sahibi bir hükümdar olduğu bilinmektedir. Anlatıcının kurduğu cümlelerden onu hiçbir zaman gerçek bir şair olarak kabul etmediği anlaşılmaktadır. Yazdığı şiir bittiğinde anlatıcı bu şiirin bir kadından çok bir erkeğe yazılmış olabileceğini iddia eder. “‘Karalar geymiş mehi tâban gibi ol servi naz’ bir Hristiyan delikanlıydı belki, belki yakışıklı bir papaz. Akıl sır mı ererdi cihan padişahının sevdalarına.” (s. 249) Anlatıcı büyük bir kahraman olarak bilinen bir kişinin şahsında kendi içinde yaşadığı topluma bir Batılı gibi bakmaktadır. Anlatıcıya göre Sultan Mehmet kaleler fethetmekte başarılıdır ama erkeklerin gönlünü almakta başarılı değildir. Sultan burada ahlakî olarak küçük gösterilirken karşısındaki esmer delikanlı sultanın isteğini reddettiği için kahraman gibi betimlenmektedir.

“Evet, Sultan Mehmet’in ona ulaşmaya gücü yetmezdi. Kale almak kadar kolay değildi gönül fethetmek. Birden Notaras’ın en küçük oğlu geldi gözünün önüne. Yatağına girmektense celladın keskin kılıcını yeğleyen esmer delikanlıyı bir kan gölünün içinde görür gibi oldu. Avni kan ağlıyordu demek, Mehmet kan dökerken.” (s. 250)

Sultan Mehmet’in büyük oğlu Şehzade Mustafa’nın yaşlı veziriazamın genç karısı ile ilişki yaşadığını ifade eden cümleler oryantalist söylemdeki “Şark usulü aşk” kavramını akla getirmektedir. Anlatıcı Şehzade Mustafa’nın da en az Sultan Mehmet kadar zeki olduğunu söyledikten sonra aralarındaki farkı anlatmaya başlar. Bu, cinsellikten kaynaklanan bir farktır. Sultan Mehmet genç oğlanlardan hoşlanırken Şehzade Mustafa genç kadınlara ilgi duyuyordur. Walia’ya göre Doğulu büyük kahramanların oğlancılığı olduğu ifadeleri oryantalistlerin kullandığı bir söylemdir (Walia, 2004: 21).

“Zavallı Şehzade Mustafa! Ne kadar da zeki ve yakışıklıydı. Taht onun hakkıydı elbet. Mehmet’in en büyük oğlu olduğu için değil, İstanbul fatihinin yerini ancak onun gibi kararlı, gözü pek ve bilgili bir şehzade doldurabileceği için. Ama çok, pek çok seviyordu kadınları. Babasının aksine genç oğlanlardan hoşlanmıyordu. Varsa da yoksa da ince endamlı, servi boylu Kafkas kadınları. Yaşlı veziriazam Mahmut Paşa’nın gencecik karısı, Çerkez güzeli Gülbahar Hatun’a da ilk görüşte tutulmuş, paşa seferdeyken İstanbul’a sık sık gidip gelmeye, sütannesini araya koyup Gülbahar’la gizlice buluşmaya başlamıştı. Adı gibi bir gonca güldü Mahmut’un karısı; konağın bahçesinde değil Şehzade Mustafa’nın döşeğinde açıyordu artık. Mahmut seferden döndüğünde Gülbahar’dan kuşkulunup sonunda gerçeği öğrenince çileden çıkmış, dilsizce bir servet vaat ederek şehzadeyi ona boğdurtmuş, bu cinayete de kaza süsü vermeyi başarmıştı.” (s. 252)

Boğazkesen Sultan Mehmet'in hayatının daha çok Batılı kaynaklara ve günlüklere dayanılarak anlatıldığı bir romandır. Günümüz ve Sultan Mehmet döneminin ayrı ayrı kısımlarda bir arada yürütüldüğü eserde öznel yorumların fazlalığı dikkat çekicidir. Özellikle Osmanlı Devleti ile ilgili bilgi verilen kısımlarda Batılı seyyahların günlüklerinden yararlanılmıştır. Dolayısıyla esere Batılı bir bakış açısının hâkim olduğu söylenebilir. Anlatıcı kendini bugüne konumlandırarak, tarihi bugünün gözüyle yeniden yorumlama yoluna gitmiş, her devri kendi tarihî şartları içinde değerlendirme kuralının dışına çıkmıştır. Ona göre tarih, gerçeğin kendisi değildir; o da diğer metinler gibi, bir metindir; bir yazıcısı vardır ve tarih bu yazıcının gerçeğidir. Anlatıcı kendini bu metinlere uymak zorunda hissetmez (Sarıççek, 2008: 191).

*Resimli Dünya*⁵ romanı da Fatih Sultan Mehmet dönemini anlatmaktadır. Roman boyunca başkahraman Kâmil Uzman'ın bakış açısından İstanbul ve Venedik şehirlerinin karşılaştırıldığı hissedilir. Sanat tarihçisi ve manzara ressamı Kâmil Uzman Venedik şehrinde Sultan Mehmet'in resmini çizen Gentile Bellini'nin izini sürer. Bellini'den yola çıkarak ailesini ve Fatih Sultan Mehmet dönemindeki olayları okuyucuya aktarır.

Resimli Dünya'da ele alınan temel izlek Doğu-Batı karşıtlığıdır. Bu, Venedik ve İstanbul aracılığıyla yapılır. Kamil Uzman Venedik gecelerini anlatırken Bellini Osmanlı saray ve harem yaşantısını betimler, Osmanlıya Batı resminin çizgilerini taşır. Doğu-Batı ilişkisi renklerin diliyle verilmeye çalışılır (Tilbe ve Civelek, 2012: 158).

Anlatıcı Sultan Mehmet'i daha çok cinsel konularla ön planda tutar. Sultan cinselliğe aşırı düşkün bir kişidir. Öyle ki İstanbul'u fethettikten sonra Topkapı Sarayı'nın harem dairesini erotik resimlerle süsletmiştir. Bu, Bellini'nin ağzından anlatılmaktadır.

“Osmanlı İmparatorluğunda kaldığı on sekiz ay boyunca yeniçeriler ile saray hizmetkârlarının portrelerini de çizmiş, söylentilere bakılırsa Topkapı Sarayı'nın harem dairesini padişahın isteği üzerine erotik resimlerle süslemiş, ne var ki II. Bayezid tahta geçer geçmez bu resimlerin üzerine badana çektirip babasının koleksiyonunu Galata'da açık artırmaya çıkarmıştı.” (s. 26)

Sultan Mehmet romanda insanları kazığa oturtması, şehvet düşkünlüğü, daha çok tüysüz delikanlıları yeğlemesi, damak tadına düşkün olması ile okura sunulmaktadır. Ayrıca

⁵ Gürsel, Nedim (2011). 9. Baskı, İstanbul: Doğan Kitap. (Metin içi kullanılan alıntılarda sayfa numaraları kitabın bu baskısına aittir.)

Kuran'ın yasaklamasına rağmen portresini yaptıran ilk padişaktır (Tilbe ve Civelek, 2012: 153). Sultan Mehmet şehvet düşkününü olarak resmedilmeye devam edilir.

“Şehvet düşkünlüğü de dillere destandı. Daha çok tüysüz delikanlıları yeğlediği, ne var ki âşık olup haremine kapattığı Bizanslı bir bakireyi ‘kafa esenliğine kavuşmak için’ kendi eliyle hançerlediği söyleniyordu. Haz düşkününü olduğu kadar tat düşkünüydü de. Kuşsütü dâhil tatmadığı yemek yok gibiydi. Yiyip içtikçe şişiyor, gövdesi yağ bağlıyor, ata binmekte bile güçlük çekiyordu.” (s. 167)

Ressam Bellini İstanbul'a seyahat ederken gemide Muranolu olan bir delikanlı ile tanışır. Sık sık seyahatlerde bulunan bu delikanlı ona İstanbul'la ilgili bilmediklerini anlatmaya başlar. Onun anlatımından İstanbul ile ilgili birtakım bilgiler verilir.

“Camiye dönüştürülmüş olsalar da en görkemli kiliseler, en kalabalık çarşılar, en güzel bahçeler oradaymış. En güzel kadınlar da. Ama Galata genelevlerindeki gayrimüslimler hariç, görmek mümkün değilmiş hiçbirini. Ahşap evlerin kafesli pencerelerinden bile sokağa bakmıyor, haremden pek az çıkıyor, çıktıklarında da yüzlerini peçeyle kapatıp siyah ağaların gözetiminde dolaşıyorlarmış. Bu ağalar Habeş ülkesinden gelen esirlermiş. Hadım edildikten sonra alınıyorlarmış hareme. Ama zamanla kesik uzuvları uzayabiliyorlarmış. Onlar da, padişah ne kadar kuvvet macunu yerse yesin kadınların tümünü tatmin edemeyeceğine göre...” (s. 180)

Delikanlının anlatımında Batılı oryantalistlerin Doğu'ya bakış açıları sezilmektedir. Padişahın haremine kapattığı birçok kadınla birlikte yaşadığının anlatılması oryantalist söylemin çokça kullandığı ifadelerdendir.

Anlatıcının özellikle peçe ifadesini kullanması önemlidir. Çünkü peçenin oryantalist imgede çok ayrı bir yeri vardır. Batılıya göre Doğulunun bedenini gizlemektedir ve açılması gerekir. Açıldığında Doğu'nun gizledikleri ortaya dökülecek, Batılı Doğulunun gizemlerine sahip olacaktır. Peçe ötekenden duyulan korkunun, nüfuz etmenin ifadesidir (Yeğenoğlu, 2017: 53).

Harem Batılıların gözünde hayali olarak betimlenen yerlerdendir. Onlara göre harem sınırsız cinselliğin yaşandığı mekândır. Avrupalı erkekler için kadınların kapatıldığı cinsel hapisane gibidir. Harem, Doğu'ya atfedilen sapkın cinselliğin ve despotik iktidarın bir simgesi haline gelmiştir. Batı'nın harem hakkındaki merakı ilk defa Montagu'nun İstanbul'da iken yazdığı mektuplarla tatmin edilmişti. 1763'te yayımlanan *Sefaret Mektupları* ilk defa harem içinden yazan bir kadının düşüncelerini

içermekteydi. Sonraki yıllarda hareme olan ilgi gittikçe artacaktı (Lewis, 2004: 20). Anlatıcının oryantalistlerin çok kullandığı haremden bahsettiği görülmektedir. Bellini Venedik'te harem öyküleri dinlemiştir.

“Tunus beyinin haremde bir gece, dolunayda çıplak yıkanan kadınlar kendi aralarında... Ya da İstanbul sarayında Mehmet bir bakirenin tadına baktıktan sonra ikinci bakirenin gerçekte bakire olmadığını fark edip haremdeki tüm kadınların öldürülmesini buyurduğunda yüzleri gece kadar karanlık, şişman ve sapık siyah ağaların çuvallara doldurup denize attıkları zavallı Çerkez, Yunan, Slav güzelleri, o bembeyaz tenleri her sabah kuşsütüyle yıkanan kadınlar kanlar içerisinde...” (s. 180)

Bu cümlelerin oryantalist söylemle örtüştüğü söylenebilir. Anlatıcıya göre Tunus beyinin haremdeki kadınlar kendi aralarında ilişki yaşamaktadır. Ardından Fatih Sultan Mehmet'in cinsel zevklerine düşkün bir kişi olduğu sürekli vurgulanmaya çalışılmakta, öyle ki haremde sürekli bakire kız istediği söylenmektedir. Eğer ilişki yaşadığı kadınların bakire olmadığını anlarsa onları bir çuvala koydurarak denize attırmaktadır.

Gezmeyi ve resim yapmayı seven başkahraman Kâmil Uzman, Venedik ve İstanbul arasında kıyaslamalar yaparken bir yandan da iki ayrı şehirde yaşayan insanların yaşantılarını karşılaştırır. Kâmil Uzman bir gün Londra'ya gider ve orada South Bank Center'in önündeki bir banka oturur, burada polislerin geçişlerini seyreder. Bir sabah otelinde uyurken nal sesleri ile uyanır.

“Pencereden aşağıya baktığında atının üzerine bir hükümdar edasıyla kurulmuş polisi görmüştü. Başında miğfer, üzerinde gri - beyaz, çok şık bir üniforma, fethettiği kente giriyordu sanki. Copu, atın erkeklik organıymış gibi yere dek sarkıyor, at yürüdükçe sallanıyordu. Tenha sokakta yavaşça uzaklaşmıştı. Londra'da sabahın ilk görüntüsü bu atlı polisti işte. Gün ilerleyip caddelerde yürüdükçe, metroya binip tırmandıkça, publara girip çıktıkça başka görüntülerle de karşılaşmıştı elbet. Green Parc'ta güneşin açmasını bekleyen yarı çıplak kızlar, Piccadilly'de bir dudağı yerde bir dudağı gökte saksofon çalan zenci, otobüsteki Hintli biletiçi, Kızılderili kılığına girmiş mor saçlı gençler ve sabırlı, siyah mı siyah güzelim taksiler. Yine de, aradan bunca yıl geçmiş olmasına rağmen, o atlı polisi unutamamıştı. Ne zaman Fatih'in portresini hayal etse copun görüntüsü düşüyordu aklına.” (s. 212-213)

Kâmil Uzman'ın yaşadığı bu olayın üzerinden uzun zaman geçmiş olmasına rağmen unutmadığı tek şey atlı polistir. Bu, elinde tuttuğu cop bir atın erkeklik organı gibi yere

sarkan polistir. Anlatıcının unutamadığı bu polisi Sultan Mehmet'in portresi ile eşleştirdiği görülmektedir. Kâmil Uzman'ın gördüğü Sultan Mehmet'in portresindeki görüntü ile copun görüntüsü birbirini çağrıştırmaktadır. Bu ifadelerin ardından Sultan Mehmet'in bir katil olduğu tekrar vurgulanır. "Mehmet de - evet o bile - öldürmemiş miydi sevdiğini? İrini'yi kendi elleriyle hançerlememiş miydi çıplak bedenine sarılıp hıçkırarak?" (s. 213)

Türk toplumu için Osmanlı padişahlarının simgesel ve kutsal değerleri vardır. Fatih bunların başında gelir. Fatih *Resimli Dünya*'da sınırsız ve mutlak güç sahibi birisi olarak sunulur. Özel yaşamı anlatılırken tarihsel büyüklüğü ile bir zıtlık göze çarpar. Burada bir çeşit tarihin yapı bozumu söz konusudur (Tilbe ve Civelek, 2012: 155).

"Güya padişah sırlıklam âşık oluyor haremdeki Bizanslı bir kadına. Kadının adı da kendisi kadar güzel: İrini, yani barış. Mehmet öylesine tutuluyor ki cariyesine, gözü başka hiçbir şey görmüyor. Ne esmer, tüsüz delikanlılar, ne Çerkez güzelleri. Devlet işlerini de ihmal etmeye başlıyor. Bunun üzerine söylentiler yayılıyor sarayda, giderek tüm ülke cihan padişahının aşk dedikodularıyla çalkalanmaya başlıyor. Yok İrini büyülemiş Mehmet'i, hareme kapatıp esir etmiş. Kuvvet macunları da yetmiyormuş artık, padişah güçten düştükçe gaddarlaşıyor, öfkesini hizmetkârlardan alıyormuş. Her kim imalı bir söz söyleyecek olsa hemen boynunu vurdurtuyormuş. Oysa iradesini sınaması gerek Mehmet'in. Bunun öyle yürümeyeceğini, Diyarırım'dan azgın Tuna'ya, Adalar Denizi'nden Deliorman'a, Fırat ve Dicle'nin suladığı topraklara dek tüm Osmanlı mülküne kanıtlanması gerek. Onun kafa esenliği devletin bekası demek. Divanı Hümayun'u topluyor bir gün, sevdiğini getirip çıplak soyduktan sonra 'Bakın ben her şeyden, şu gördüğünüz Allah vergisi güzellikten bile vazgeçebilirim, beni iyi tanıyın, ben Fatih Sultan Mehmet'im' dercesine vezirler ile paşaların gözü önünde İrini'yi öldürüyor. 'Çünkü her birimiz öldürür sevdiğini!' Oscar Wilde'dan çok önce bir Osmanlı hükümdarı da hissetmiş aynı şeyi ve ucu sivri, sedef kakmalı hançeriyle... Ama yalan!" (s. 214)

Adının anlamı barış olan İrini, hiçbir günahı olmayan masum bir köledir. Sultan Mehmet ona âşıktır. Anlatıcı bu kölenin Divanı Hümayun'da herkesin gözü önünde öldürüldüğünü anlatmaktadır. İrini barışı simgelerken karşısındaki, onu öldüren kişi katilliği, masum insanların canlarına kıymayı simgelemektedir. Paragrafın sonunda anlatıcının alaycı bir ifade ile "ama yalan!" dediği görülmektedir. Aslında bu ifadenin sonundaki ünlem tam tersi bir anlam barındırmaktadır. Okuyucunun bu olayın gerçek olduğunu bilmesi istenmektedir. Anlatıcı bu olayın ardından ressam Bellini ile ilgili başka bir olayın anlatımına geçer.

“Bir gün Vaftizci Yahya’nın kesik başını çiziyor ressam ve padişaha gösteriyor. Mehmet öylesine gerçekçi ki, resmi çok beğenmesine rağmen baş gövdeden ayrılınca boynun kasılıp küçüleceğini, dolayısıyla Yahya’nın boynunun tabloda görünmemesi gerektiğini söylüyor. İddiasını kanıtlamak için de hemen orada bir kölenin boynunu vurdurtuyor cellada.” (s. 215)

Bu ifadelerden Sultan Mehmet’in masum insanları sırf zevkleri için katlettiren bir insan olduğuna okuyucunun iyice inandırılmaya çalışıldığı görülmektedir. Anlatıcı bu olayı da anlattıktan sonra bu iki iddianın da Angioello ve Keşiş Bandello’yu kaynak aldığını söyler. Bu iki isim sayesinde tüm Avrupa’ya bu olayların aktarıldığını ifade eder. Anlatıcı bu olayların yalan olduğunu ifade edecekmiş gibi bir havaya bürünecekken tam tersi ifadelerle sürdürür anlatımını. “Peki ya doğruysa İtalyan’ın anlattıkları? Ya keşiş Bandello Hristiyanları korkutmak için değil de gerçekleri söylemek için yazmışsa bütün bunları? Ya Mehmet gerçekten öldürmüşse sevdiğini?” (s. 215)

Okuyucunun zihninde soru işaretleri oluşturulduktan sonra bir diğer aşamaya geçildiği görülmektedir. Sultan Mehmet’in masum insanları öldürten bir kişi olma olasılığı artmıştır. Kâmil Uzman okuyucunun kararsız kalmasını engellemek ister gibidir. Kendisiyle birlikte okuyucuların da kafalarında olumlu olabilecek tüm varsayımları silmek istercesine not defterini çıkartır.

“Ve not defterine İrini efsanesinin Antikçağ’dan bu yana değişik rivayetlerinin bulunduğunu, Mehmet’in örnek aldığı Büyük İskender’in, tutkuyla sevdiği Campaspe adlı bir kadını en yakın dostu Apelles’e vererek aşkından fedakârlık ettiğini, güzelliğiyle göz kamaştıran bu kadının portresini en yetenekli ressamların bile yapamadığını, Plinius ve Beroalde’ye atıfta bulunarak kaydetti. Vaftizci Yahya’nın boynu hikâyesi de yine Antikçağ’dan günümüze dek ulaşabilmiş bir başka efsaneye tıpatıp benziyordu. Kâmil onu da not etti defterine.” (s. 215)

Büyük İskender çok sevdiği bir kadını en yakın arkadaşına vermiş ve sevgisinden fedakârlık etmiştir. Sultan Mehmet tıpkı onun gibi sevdiğinden vazgeçerek herkesin gözü önünde onu öldürmüştür. Sultan Mehmet’in büyük kişiliğine yönelik olumsuz ifadelerden birisi de masum bir köleyi öldürmesidir.

*Yüzbaşının Oğlu*⁶ romanında Türk ordusu ile ilgili okuyucunun zihnindeki olumlu yargıları yıkacak cinsel bir hikâyeye anlatılır. Özellikle asker ve ordu kavramlarının Türk milleti için önemli olduğu ve kutsal kabul edildiği bilinmektedir.

“Hani olmaz ama, hâşâ diyelim ve olduğunu varsayalım, çok yakışıklı ve eşcinsel bir genç subay varmış, bir de onun erkek mi erkek emir eri Memet. Bizimki gibi o da lojmanın bodrum katında kalırmış. Genç subay şeytana uyup şehvet duyguları kabardığında aşağıya inerek köşeden seslenirmiş Memet’e: ‘Hadi gel de becer beni!’ Ve Memet anında emri yerine getirirmiş. Gel zaman git zaman Memet’in komşusu bir başka emir eri Memet de tank olmuş bu olaya. Ve onun da şehvet duyguları kabarınca yakışıklı subayın emir eri Memet’in kafasına taşla vurup bayıltmış, davete kendisi icabet etmiş. Karanlıkta göz gözü görmüyormuş. Yakışıklı subaya arkadan yaklaşırken birden yüzünü dönmüş bizimki ve ‘Memet ya’ demiş, ‘sen beni çok becerdin. Arkanı dön de bu kez de ben seni beceririm.’”
(s. 90)

Burada dikkati çeken bütün Türk ordusunun subaylarının emir erleri ile buna benzer bir olay yaşadıkları gibi bir algı oluşturmaya çalışılmasıdır. Emir erleri komutanlarının her isteklerini yerine getirmeye zorunlu olan kişilermiş gibi bir anlatım vardır. Özellikle cinsel bir konu üzerinden böyle bir olayın anlatılması dikkat çekicidir.

Anlatıcı hikâyeyi anlatmaya başlamadan önce “Orduya hakareten içeriye atılmayı bile göze alarak sizinle paylaşmak isterim.” (s. 89) şeklinde bir cümle kurarak hem hikâyeyi okuyucunun gözünde daha belirgin kılmaya çalışmakta hem de anlattığı bu hikâyenin Türk ordusuna hakaret taşıdığını peşinen kabul etmiş görünmektedir. Anlatıcı hikâyelerini anlatarak mesajlarını vermeye sonraki sayfalarda da devam etmektedir.

“Kışlada hayat zor, günler geçmiyor. Çoğu yirmisinde erler eğitimden perperişan, geceleri deliksiz uyuyorlar koğuştta. Ama herkes öyle değil, aralarında torpilliler de var. Onlar her sabah, ‘Yaylalar yaylalar!’ diye bağırarak silahlı eğitime çıkmayıp revire hasta götürüyor, hatta kameriyenin altında komutanla çay içiyorlar. Çok şükür dinlenikler, keyiflerine de diyecek yok ama geceler uzun, ne yapsınlar karda kışta. Yarın dudağından getirilmiş bir katre alev bile yok hayatlarında. Nöbetçilerle anlaşıp köpekleri yem vaadiyle kandırarak kışlaya sokuyorlar. Köpekler de, bu işten pek hoşlanmış olmalı ki, her gece daha kalabalık geliyorlar tel örgülerin yanına. İçlerinden birine, herhalde evden kaçan süslü püslü bir dişi köpeğe, toplu tecavüzde bulunanlar bizzat köpeğin sahibi tarafından şikâyet edilince, kızılca kıyamet kopuyor tabii. Türk Ceza Yasası’nda köpeğe tecavüz, hadi daha

⁶ Gürsel, Nedim (2014). 1. Baskı, İstanbul: Doğan Kitap. (Metin içi kullanılan alıntılarda sayfa numaraları kitabın bu baskısına aittir.)

bilimsel olalım, ‘zoofili’ suç sayılmaz ama burada ordunun onuru söz konusu. Ve askeri savcı fena cezalandırıyor köpek düşkününü erleri. Gerekçesi de şu: ‘Beloğukluğuna iyi geldiğini söylediler, oysa revirde bu hastalığa karşı penisilin stokumuz daha tükenmemişti.’” (s. 94-95)

Bu anlatılan olayda da Türk ordusunun erlerinin aşırı derecede cinsel zevk düşkününü oldukları vurgulanmaktadır. Türk erleri cinsel ihtiyaçlarını karşılamak için köpeklerle ilişkiye giren kişiler olarak resmedilmiştir. Anlatıcının bu ifadeleriyle daha önceden de okuyucunun zihnini bulandırdığı Türk ordusu ile ilgili olumsuz anlatımı devam etmekte, ordu için beslenen olumlu duygu ve düşüncelerin zedelenmeye çalışıldığı görülmektedir.

Allah’ın Kızları tarihsel ve güncel iki düzeyde kurgulanmış bir romandır. Tarihsel düzeyde romanın merkezinde Hz. Muhammet vardır. Anlatıcı inanç sorgulaması yapar. İslam’ın doğuşunu, Kureyşlilerin puta tapmalarını anlatır. Üç tane dişi putun ağzından dönemin yaşam koşullarını okuyucuya sunar (Tilbe, 2009: 61). Bu romanda Hz. Muhammet’in kadın düşkününü, çevresindeki kadınlardan bir cennet oluşturmaya çalışan bir insan olduğu anlatılmaktadır.

“Cennette vaat edilen her şey evinizde de vardı nasılsa, bir tek huriler yoktu. Ama onlar, her ilişkiden sonra yeniden bakire olup gözleri eşlerinden başkasını görmese de, ilgini çekmiyorlardı. Sonradan az düşmedin peşlerine, Muhammet gibi sen de onlarsız yapamadın. Bir kadın cenneti yaratmaya çalıştın çevrende. Bunu yapmak için ne hurilere gerek vardı ne Tanrı’nın lütfuna.” (s. 162)

Oryantalist söylemin kullandığı etkili nesnelere birisi de cinselliktir. Bu kavram Batılı oryantalistler tarafından eril - dişil karşıtlığında Batı ve Doğu’yu temsil edercesine kullanılmıştır. Zaman içerisinde birçok Batılı seyyah ve yazarın yazılarında yaygınlaşan cinselliğin kullanımının Türk edebiyatındaki bazı metinlerde de izlerine rastlanmaktadır.

2.2.3. Doğulu İnsanın Anlatımı ve Kimlik Sorunu

Oryantalistlerin çok kullandıkları konulardan birisi de Doğulu insanın hangi özelliklere sahip olduğu ile ilgilidir. Oryantalist söyleme göre Doğulular barbar, gerici, insan hak ve özgürlüklerini tanımayan, medenileştirilmeye muhtaç insanlardır. Doğulu insan masum insanların canına ve namusuna kast edebilir, keyfî olarak insan öldürebilir.

Batılının gözünde Doğu peçe ile simgeleştirilmiş bir biçimde sır demektir. Sonu gelmez bir gizlenme ve takiyeden başka bir şey değildi. Doğulular gerçek duygularını gizliyorlardı ve göründükleri gibi değillerdi. Bu yüzden onları anlamak ve düşüncelerine nüfuz etmek son derece zordu. Sessizliklerinin arkasına sığınan içten pazarlıklı insanlardı. Dudakları peçe gibi idi. Yaşamlarını dış görünüşleri ve maskelerle gizliyorlardı (Yeğenoğlu, 2017: 68).

Boğazkesen romanında anlatıcı, Nicolo Barbaro'nun günlüğünden aldığını söylediği bilgileri anlatmaktadır. Bu bilgilerden birisi de ele geçirilen geminin kaptanı Antonio Rizzo ve on beş tayfanın öldürülmesi olayıdır. Geminin kaptanı Antonio Rizzo Edirne'ye götürülür, orada on dört gün hapiste tutulduktan sonra Türk beyi onun kazığa oturtulması emrini verir.

“Çingene bostancı başının adamlarına kaptanı yüzükoyun yere yatırmalarını söyledi, sonra cebinden çıkardığı ipe ellerini arkadan sıkıca bağladı. Antonio elleri bağlı, yerde böyle çaresiz yatarken kampta bir kıpırdanma oldu. Askerler gülüşmeye, yüksek sesle konuşup şakalaşmaya başladılar. Çok geçmeden bir yeniçerinin, mızrağa benzer upuzun bir kazıkla yaklaştığını gördü. Kazığın ucunda yağlanmış sivri bir demir, ortasında yuvarlak, yarı daire biçiminde bir tahta çıkma vardı. ... İstavroz çıkarmak istedi. Ellerin bağlı olduğu geldi aklına. Yüzünü arkaya dönüp bu son isteğini çingeneye söylemek üzereyken bostancı başının adamları kazığı makatına soktular. Bir anda neye uğradığını şaşırды. Acıdan buruşan yüzünü toprağa bastırды, bir an önce canını alması için Tanrı'ya yalvarmaya başladı. Çingenenin kazığa vurduğu bir tokmak darbesiyle tüm gövdesinde yeniden, bu kez daha yoğun duydu acıyı. Boğulur gibi oldu. Çingene iç organlardan hiçbirinin zedelenmemesi için, büyük bir dikkatle yağlı demirin yönünü gözden geçirip öyle vurdu üçüncü darbeyi. Antonio'nun gözleri karardı, alnından boşalan ter sabah ayazında kaskatı kesilmiş toprağı yumuşattı. Sonrasını anımsamıyor.” (s. 37-38-39)

Anlatıcı Osmanlı devlet adamlarının şahsında tüm Doğulu toplumları suçlamaktadır. Ona göre Doğulular ellerine geçen esirlere saygılı muamelede bulunmamışlardır. İstanbul'un fethedilmesinden sonra Çandarlı Halil Paşa'nın düşünceleri, roman okuyucusunda Türklerin İstanbul'u yağma eden bir barbarlar sürüsü olduğu izlenimi uyandırmaktadır. Çandarlı Halil Paşa Osmanlı Devleti'nin en önemli devlet adamlarından birisidir. Yüzyıllardır kuşatılan ama Müslümanlar tarafından bir türlü fethedilmeyen İstanbul'un alınmasına sevineceği yerde içinde tuhaf bir üzüntü duymaktadır. Ayrıca anlatıcıya göre Fatih Sultan Mehmet Doğu Roma İmparatorluğunun başkenti olan şehrin değerini bilecek yeteneğe sahip değildir.

“Sabah ezanı ışıyıp gün ağaranda padişahın kentin üç gün boyunca yağmalanmasına izin verdiği haberi geldi. İçinde, yüreğinin ta derininde ince bir sızı duydu. Bizans düşmüş, Doğu Roma'nın heybetli kartalı Osmanlı'ya boyun eğmişti. Yeniçerinin kenti yağmalaması doğal hakkıydı ama Mehmet yine de izin vermemeliydi buna. Gümüş haçların, altın kupalarla parlak mozaiklerin, pırlanta, elmas, yakut yüzüklerle inci gerdanlıkların kapışıldığı bir pazaryerine dönecekti kent. Nedenini bilmediği, daha doğrusu kendinden bile gizlediği bir yakınlık, tuhaf bir acıma duyuyordu Konstantiniyye'ye. Mehmet'in bin yıllık geçmişe sahip bir imparatorluğun mirasını hakkıyla değerlendirebileceği konusunda kuşkuluydu.” (s. 50-51)

Ressam Bellini Venedik'ten İstanbul'a yolculuk yaparken 4. Haçlı Seferi'ni düşünür ve Türklerle Haçlıları kıyaslar. Haçlı Seferi'nde Haçlılar nasıl İstanbul'u talan ettiler ise iki yüz yıl sonra da Türkler bir benzerini yaparak onlar gibi barbarlıklarını ortaya koymuşlardır.

“Yaşlılıktan gözleri görmeyen Enrico Dandolo'nun kadirliğinden İstanbul surlarına kasırğa gibi saldıran Haçlıların İsa ve Meryem aşkına nasıl kendi din kardeşlerini kılıçtan geçirdiklerini, rahibeler ile bakirelerin ırzlarına geçip sonra hepsini esir pazarlarında nasıl bir kupa şaraba sattıklarını, bu şerefe erişemeyenlerin gemi direklerinden burçlara atlarken armut gibi kanlı denize dökülüşlerini, sözün kısası kentin Türkler tarafından yağmalanışından tam iki buçuk yüzyıl önce kendi soydaşları tarafından da talan edildiğini - eğer Villehardouin'i okumadıysa - bilmiyordu üstat. 4. Haçlı Seferi'nden yıllar sonra İstanbul'a seyrüsefer eylerken savaş değil barış götürüyordu gerçi, ama Türklerin barbarlığıyla ilgili söylenenler de herhalde aklından çıkmıyordu.” (s. 175)

Allah'ın Kızları'nda ise Osmanlı Devleti'nin Araplara ve Orta Doğu'daki diğer milletlere yaptığı kötü muamele anlatılır. Anlatıcıya göre Arapların isyan etmesindeki en büyük gerekçe Osmanlı Devleti'nin onlara olumsuz yaklaşımıdır. Romanda Birinci Dünya Savaşı sırasında Mekke ve Medine dolaylarında Osmanlı askerinin İngilizler ve Araplara karşı verdiği mücadele ifade edilir.

“O geceyi anımsadıkça savaşın neden kaybedildiğini, Arapların yalnızca İngilizler kışkırttığı için değil zalim Osmanlı'ya karşı bağımsızlık mücadelesi vermek için de isyan ettiklerini anlayacaktı Rahmi Bey. O geceyi yaşamı boyunca unutamayacak, ipte sallanan insanların görüntüsü bir kâbus gibi üzerine çökecek, ölene dek belleğinden silinmeyecekti. İnfazların yapıldığı Hükümet Meydanı'na geldiğinde gecenin geç vaktiydi. Şafağı bile beklemeden idamların başlamış olduğunu gördü.” (s. 193-194)

Edebiyatımızda İstanbul'un bazı semtleri Doğu-Batı farklılığının sembolü olarak kullanılmıştır. Örneğin Fatih Doğu'yu, Beyoğlu ise Batı'yı simgelemektedir. Tanzimat edebiyatından sonraki dönem bu semtleri sembollerini üzerinden değerlendirmiştir. Nedim Gürsel'de ise Venedik Batı'nın, İstanbul ise Doğu'nun simgesi olarak kullanılmaktadır (Tilbe ve Civelek, 2012: 158).

Oryantalist söylemin kullandığı imgelerden birisi de kimlik sorunudur. Kimlik kelimesi Türk Dil Kurumu sözlüğünde toplumsal bir varlık olarak insanın nasıl bir kimse olduğunu gösteren belirti, nitelik ve özelliklerin bütünü; herhangi bir nesneyi belirlemeye yarayan özelliklerin bütünü şeklinde tanımlanmaktadır (<https://sozluk.gov.tr/?kelime=kimlik>).

Kimlik kişinin toplumsal, politik, kültürel varlığını tanımlayan, ona farklılık veya belirlilik kazandıran, varoluşuna anlam yükleyen yapı ya da niteliktir. Kimlik, insanın kendisini sosyal dünyasında nasıl tanımladığını ve ne şekilde konumlandığını gösterir (Cevizci, 2019: 260). Kimliğin tanımı bir başkasına göre yapılmaktadır. Bir birey veya grubun kendisini diğerlerinden ayıran özelliklerin bütünüdür.

Medeniyet olarak temelde dünyada iki tane kimlikten bahsetmek mümkündür. Bunlar Şarklı ve Garplıdır. Şark, Batılının karşıt imgesidir. Batılı kendisini Şarklıya göre konumlandırır ve tanımlar (Said, 2017: 11). “Avrupa'nın bir kimlik olarak kendini inşa edebilmesi için, ‘öteki’ne ihtiyacı olduğu öteden beri biliniyor. Bu ‘öteki’ ‘Doğu’ olarak işaretlenir: Batı'dan ‘farklı’, ama ondan ‘aşağı’, ‘barbar’ ve ilkel bir Doğu imgesi!” (Yavuz, 1998: 56)

Batı, kendisini öteki olarak adlandırdığı Doğu'ya göre tanımlamıştır. Kendisi gerek kültürel gerek ekonomik anlamda hep iyi olan taraftır. Doğu ise her zaman Batılıya muhtaç ve onun medeniyetine girmek zorunda olan nesnedir. Türkiye konum olarak Doğu ile Batı arasında olmasına rağmen Batılılar tarafından Doğulu kimliği ile anılmaktadır. Çünkü Türkiye henüz Batı medeniyetine tam manasıyla girebilmiş değildir. Konum olarak iki medeniyetin arasında bulunması nedeniyle Türk insanının kimlik sorunu yaşadığı söylenebilir. Değişmek isteyip tam manasıyla değişemeyen kişiler bundan şikâyetçi olmuşlar ve buldukları durumu beğenmemişlerdir.

Türkiye’de kimlik sorununun modernleşme veya Batılılaşma faaliyetleri ile başladığı bilinmektedir. Doğu-Batı, eski-yeni, geleneksel-çağdaş gibi ikilemlerin arasında kalmış Türk insanının bir süre sonra kimlik sorunu yaşadığı söylenebilir. Zaman içerisinde doğu, eski ve geleneksel olan “öteki” olarak algılanmaya başlanmış, batılı, yeni ve çağdaş olan bir amaç olarak ortaya çıkmıştır.

Romanda anlatılan karakterlerin ait oldukları toplumu tam olarak benimsemedikleri durumlarla karşılaşılabilir. Başka bir topluma ait olmaya çalışma, tıpkı insanlarda yaşandığı gibi roman karakterlerinde de yaşanabilir. Kendi içinden çıktığı topluma yabancılaşıp başka bir toplumun özelliklerini benimsemeye çalışan insanlarda kimlik sorunu ile karşılaşmaktadır. *Resimli Dünya*’da kütüphane sorumlusu Lucia’nın karşısında romanın başkahramanı Kâmil Uzman’ın kendisini tasvir edişi dikkat çekicidir. Anlatıcının Türklerin saçlarının devamlı dağınık olduğunu, giyimlerine dikkat etmediklerini söylemesi Batı’da yaygın olan Türklerle ilgili olumsuz görüşle örtüşmektedir.

“Kitaplık öğleyin kapanıyordu. Kâmil son dakikaya kadar Lucia’nın gelip bir şeyler söylemesini boşuna bekledi. Değil o, arşiv sorumlusu bile yanaşmadı yanına. Oysa Gentile Bellini’nin İstanbul yolculuğuyla ilgili belgeleri araştıracağına söz vermişti. Vakti olmadı belki, belki de her an Lucia’yla konuşma fırsatı yaratan bu tuhaf sanat tarihi profesörünü gözü tutmadı. Türk’tü ne de olsa! Saçı başı darmadağındı. Giyimine önem vermediği gibi pek yakışıklı da sayılmazdı. Üstelik boyu Lucia’ninkinden daha kısaydı galiba, girişte askıya bıraktığı paltosu da bir hayli eski.” (s. 142)

Yüzbaşının Oğlu’nda ise Alman bir turistle bir Türk çobanın hikâyesi anlatılır. Hikâyeyi anlatan 27 Mayıs ihtilalinden sonra çok önemli mevkilere gelen bir savcıdır. Hikâyede çoban turistle ilişkiye girer, turist kendisi ile birlikte Almanya’ya gelmesini ister. Gelmez ise çobanı polise şikâyet etmekle tehdit eder. Çobansa şöyle bir cevap verir:

“Bak güzelim, ben keçilerimi, çocuklarımı, evde beni bekleyen gül gibi karımı bırakıp da öyle Almanyalara falan gidemem. Ama kardeşim bekâr, hem benden daha genç. Belki o seninle gelebilir.’ ‘İyi de’ demiş hatun, ‘O da senin gibi sapına kadar erkek mi bakalım?’ Çoban da, ‘Orasını bilmem ama geçen yıl bir dişi ayıya tecavüz etmişti. Ayı hâlâ ona taze bal getirir’ diye cevap vermiş.

‘Söz hazır ayıdan açılmışken, onun isimlerinden bahsetmeden geçemeyiz.’ diyor. Bu konuda bir araştırma yaptığını, bazı Türk lehçelerinde ‘ay’ya ‘ece’ de dendiğini, bu söz

dolayısıyla Türklerin bozkurttan değil o ırz düşmanı boz ayıdan türemiş olabileceklerini anlatıveriyor bir çırpıda... Savcıya bakılırsa, Yakutçada ‘ayı’ya ‘ece’ denildiğine, onunla bir başka eşanlamlı sözcüğün de ‘apa’ olduğuna, ‘ece-apa’ teriminin Orhun Yazıtlarından daha eskilere dayandığına göre, hatta Türkçe’ye yakın akraba Moğolcada ‘ayı’ya ‘babagay’, bazen de ‘ihtiyar’ anlamında ‘ötege’ denildiği de göz önünde bulundurulduğunda, Türk kavimlerinin Ergenekon Destanı’nda anlatıldığı gibi gökböri, nam-ı diğer bozkurttan değil boz ayıdan türemiş olabilecekleri kuvvetle muhtemeldi.” (s. 52-53)

Anlatıcının burada okuyucuyu bir hikâyenin içine çektiği görülmektedir. Anlatıcı cinsellik içeren bu hikâyeden sonra ise savcının ağzı ile okuyucunun bilinçaltına vermek istediği mesajı söylemeye çalışıyor. Bu mesajın okuyucular tarafından şu şekilde okunması isteniyor: Ergenekon Destanı gerçek değildir, Türkler bozkurttan değil bir ayıdan türemişlerdir. Bu ayının ise en belirgin özelliği cinselliğe aşırı düşkün olmasıdır. Burada Türklerin kimlikleri ile ilgili olumsuz ifadeler dikkat çekmektedir.

Edebiyatımızda kimlik sorunu birçok eserde işlenmiş bir konudur. Özellikle Tanzimat döneminden sonra Batılılaşma çabaları ile birlikte Doğu ve Batı arasında kalan Türk insanı bir kimlik karmaşası içerisinde kalmıştır. Son dönemde yazılan edebi eserlerde bu konunun işlendiği görülmektedir. Oryantalist söylemin etkin olduğu yazılarda Batılı insanlar olumlu ifadelerle anlatılırken Doğulu insanlar ise tam tersine küçültücü sözcüklerle anlatılmıştır.

2.2.4. Tarihî ve Dinî Şahsiyetlerin Anlatımı

İslam fetihleri karşısında Hristiyanlığın ileri gelenlerinin ilk tepkileri bilinmez. Fakat Haçlı seferlerinden sonra Batı Hristiyanlığı Batılı zihinlerde İslam ve Müslümanlar hakkında temel imgeleri oluşturmaya başlamıştır. Haçlı seferlerine oluşan ilgi, Avrupalıların düşman olarak gördüğü Doğu hakkında doyurucu bilgiler istiyordu. Bu durum Doğu hakkında bir imajın çizilmesini zorunlu hale getirmişti. Batı’da yaşayan insanlar büyük bir ön yargı ile İslamiyet’in ne kadar kötü olduğunu anlamak istiyorlardı. Doğu’ya duydukları merakın doyurulması gerekmektedir. Bunun sonucunda hem İslam dinini hem de Doğu’nun büyük komutanlarını karalamak doğrultusunda olumsuz imgeler oluşturuldu (Bulut, 2007: 428).

Batı, Doğu kültürleri, inançları etrafında yaptığı şarkiyat çalışmalarıyla kendi Doğu’sunu oluşturmuştur. Yapmış olduğu çalışmaların neticesinde ulaştığı bilgilere

bütün olumsuzlukları yüklemiş, elde ettiği Doğu imajını sosyal bilimlerden güzel sanatlara kadar hemen hemen hayatın her safhasında kullanıma sokmuştur. Batılı oryantalistlere göre Doğu'nun bir aklı ve tarihi yoktur. Tarihten yoksun olduğunu ispatlamak için ise Doğu'nun var olan tarihini karalamak maksadıyla yazılar yazmışlardır (Çoruk, 2007: 194). Oryantalist söylem kendisine hedef olarak Doğu'nun örnek aldığı tarihî ve dinî şahsiyetleri seçmiştir. Gerek başarıları gerekse manevi yaşantıları ile Doğu insanına örnek teşkil edecek kişilerin olumsuz ifadelerle anlatılarak gözden düşürülmeleri önemlidir.

Sultan Mehmet dünyada imparatorluk kurucularının vasıflarını taşımaktaydı. Dünya hâkimiyetini amaç edinmiş kudretli bir asker ve geniş görüşlü bir kültür adamıydı. Osmanlı Devleti'ni her bakımdan dünyanın en üstün ve kudretli bir imparatorluğu haline getirmek için çalışmıştı. Yüzlerce yıl Avrupa'da hâkimiyet kurmuş Osmanlı Devleti'nin gerçek kurucusu kabul ediliyordu (İnalcık, 2003: 404).

Sultan Mehmet İstanbul'u fethederek Doğu Roma İmparatorluğu'na son vermişti. Hristiyanlar tarafından kutsal sayılan Ayasofya Kilisesi'ni camiye çevirmişti. Entelektüel bir padişahı. Doğu ve Batı sanatlarını İstanbul'da buluşturmuştu. İstanbul'u hem bilim hem de kültür merkezi yapmak için çabalamıştı (İnalcık, 2003: 405). Batılılar onun bu kahraman kişiliğini, özellikle İstanbul'un fethini ve Ayasofya'nın camiye çevrilmesini hiç unutmadılar. Bu sebepten Batılı oryantalistler tarafından hedef tahtasına oturtulmuştu.

Tehlikeli Sevişmeler isimli hikâye kitabındaki *Küçük Sevgili* adlı öyküde Sultan Mehmet'le ilgili olumsuz intibalar oluşturacak ifadeler yer almaktadır. Anlatıcı öykü içerisinde Sultan Mehmet'in heykelinin şehre olumsuz bir görüntü katacağını söylemekte, İstanbul fatihinin o güne kadar cinsel organı ile şehrin bağına saplandığını ifade etmektedir.

“Devasa bir Fatih heykeli dikecekler dalgakırana; başında sarık, omzunda samur kürk, atının üzerinden fethettiği kente bakacak, belki kılıç sallayacak, belki gürz. Ya da hiçbir şey sallamadan öyle bakacak engine, surlarını yıkıp içine girdiği kentin kubbeleriyle minarelerine. Heykel ortada yok henüz ama düşüncesi bile tüylerimi ürpertiyor. Sultan Mehmet bu kez heykeliyle saplanacak kentin bağına, zekeriyle değil. Aklim küçük sevgilimin küçük sevgilisine gidiyor yine. Ne yapmalı, nasıl dizginlemeli! Kiminle, kimlerle at koşturmalı!” (s. 159)

Boğazkesen romanının kapağında ismin altına Fatih'in Romanı yazılması dikkat çekmektedir. Kitabın kapağını okuyan kişi "*Boğazkesen Fatih'in Romanı*" yazısını okuyacaktır. Okuyucunun bilinçaltına ister istemez Fatih Sultan Mehmet'in boğazları kesen bir kişi olduğu yargısı yerleşecektir. Romanın başında okuyucuyu Marcel Proust'un *Geçmiş Zaman Peşinde* isimli eserinden alınmış küçük bir paragraf karşılar.

"Ve Swann, Bellini'nin yaptığı portreden tanıdığı II. Mehmet'i kendine çok yakın hissediyordu. İstanbul fatihi, Venedikli biyografinin anlattıklarına bakılırsa, tutkuyla sevdiği bir cariyenin saplantısından kurtulabilmek için onu kendi elleriyle hançerlemiş, böylece kafa esenliğine kavuşabilmişti." (s. 9)

Buradaki Swann isimli şahıs kendisini Sultan Mehmet'e yakın hissetmektedir. Yakınlığının sebebi ise Sultan Mehmet'in tutkuyla sevdiği bir cariyeyi sırf bu tutkusunu sonlandırabilmek için öldürmesidir. İlk sayfalardaki bu sözcüklerle kuşkusuz sultanın suçsuz günahsız bir cariyeyi sırf kafasını meşgul etmesini istemediğinden yani kişisel zevk olarak öldürdüğü ve bir katil olduğu imgesi okuyucuya verilmek istenmektedir. Romandaki anlatıcı, kitabını yazmaya başlamadan önce konuyla ilgili bütün eserleri ve belgeleri topladığını söylemektedir. Şimdi ihtiyacı olan tek bir sözcüktür. Yazmaya başlamadan bir sözcükten yola çıkmak istemektedir. Ve bu sözcük boğaz kesen olur.

"Sultan Mehmet - o vakit Fatih değildi henüz - ona 'Boğazkesen' adını verirken yıllar, yüzyıllar sonra birinin bu sözcükten yola çıkarak bir anlatı yazmaya kalkışacağını bilemezdi elbet. Saltanatı süresince boğaz kesenlerin, kesilen boğazların bir gün tarihçiler tarafından araştırılıp gün ışığına çıkarılacağını, testereyle ikiye biçilen gövdelerle kazığa oturtulan insanların gün gelip düşüne gireceklerini, ondan dökülen kanlarının hesabını soracaklarını bilemeyeceği gibi." (s. 14)

Anlatıcıya göre şimdi insanların boğazlarını kesen bu sultanla hesaplaşma zamanıdır. O, hesap sorucu olarak kendisini daha doğrusu yazacağı eserini görmektedir. Sultan Mehmet saltanatı boyunca boğaz kesen, masum insanlara olmadık işkenceler yapıp onları kazıklara oturtan birisi olmuştur. Şimdi okuyucu da bu hesaplaşmaya eşlik etmelidir. Romanın ilerleyen bölümlerinde sultanın çok günahkâr birisi olduğu, Bizans'ın elinde bulunan İstanbul Türkler tarafından fethedilirse bunun Akşemseddin sayesinde olacağı anlatıcı tarafından sık sık vurgulanır.

“Evet Konstantiniyye’yi alırsa Ak Şeyh’in kutlu varlığı sayesinde olacak, inanıyor buna. Kendi duasının, tahta çıkar çıkmaz elini kardeş kanına bulamış bir günahkâr duasının Tanrı katında geçerli olmadığını biliyor. Bu yüzden tüm dikkati şeyhin üzerinde.” (s. 98)

Anlatıcı sultanın günah işleme konusunda diğer insanlardan geri kalmadığını hatta onlardan daha büyük günahlar işlediğini söylemektedir. Sultan birçok günah işlemesine rağmen Tanrı’dan ve cehennemden ise korkmamaktadır.

“Gerçekten öyle mi oldu, hep hayır mı işledi hiç şerre karışmadan? Mehmet ikircikli bu konuda. İçinde kötülüğün de olduğunu, eylemlerinin bazen bu kötülük damarından kaynaklandığını biliyor. Pişmanlık duymuyor ama. Ne cehennemden korkuyor ne de Tanrı’dan. Unutmak istiyor yalnızca. Akıttığı kanları, kucakladığı gövdeleri, cellata verdiği canların anısını, her şeyi, her şeyi unutmak istiyor.” (s. 101)

Sultan Mehmet büyük bir hükümdar ve adaletin timsali idi. Anlatıcı, sultanın hafızalarda adalete verdiği önemle edindiği yeri zedeleyen bir üslup ve anlatım içerisinde. “Mimar Yusuf Sinan’ın padişahıtan davacı olduğunu belirtiyordu bazı kaynaklar, daha doğrusu efsaneler. Güzel bir şey elbet! Koskoca Fatih’i, başmimarı mahkemeye veriyor, verebiliyor. Ellerini haksız yere kestirdiği için hesap soruyor ondan.” (s. 139) dedikten sonra Sultan Mehmet’le mimarbaşı Yusuf Sinan arasındaki mahkemede görülen davayı alaylı bir dille anlatır ve sonra devam eder.

“Ne güzel! Ama gerçek değil, düş bile değil, olamaz. Mimar Yusuf Sinan’ın karanlık bir zindanda işkenceyle öldürüldüğünü biliyorum. Tüm güvenilir kaynaklar da doğruluyor bunu. Fatih’in adalet sevgisini, alçakgönüllülüğünü kanıtlamak için uydurulmuş bu efsaneye yer versem mimarın anısına haksızlık etmiş olurum. Oysa onun yaptığı cami bugün de ayakta. Gidip gözlerimle gördüm. Fatih’in türbesini de. Mimarınsa mezarı bile belli değil. Gidip caminin avlusunda oturdum, hünerli ellerin diktiği sütunların gölgesinde. Mimara yıllar, yüzyıllar sonra bu haksızlığı yapamam. Ama onun öcünü almak da bana düşmez.” (s. 141)

Anlatıcıya göre Fatih’in adaletli kişiliğini simgeleyen bu olayın gerçek olma ihtimali yoktur hatta düş bile olamaz. Anlatıcı okuyucuyu ikna etmek için bütün gücünü kullanmak ister gibidir. Tüm kaynakların Mimar Yusuf Sinan’ın zindanda işkenceyle öldürüldüğünü söylediğini iddia etmesine rağmen bu kaynakların isimlerini vermekten kaçınır.

“Aslında yalnızca tarihsel gerçekleri değil efsaneleri, o dönemde yaşamış insanların üzerine anlatılanları da kimi zaman Boğazkesen’e eklediğim oluyor. Ne var ki bu konuda Mehmet’i

suçluluk duygusuyla baş başa bırakmak daha iyi olacak. Peki gerçekten suçluluk duymuş mudur Mehmet? Elbette duymuştur, ben duyduğunu yazdım çünkü.” (s. 141)

Anlatıcı tarihsel gerçeklere bağlı kalmadığını ifade etmekte, Sultan Mehmet’in suçluluk duyup duymadığına yine kendisi cevap vermektedir. Suçluluk duyduğuna inanılmasını çünkü kendisinin o şekilde anlattığını söylemektedir. Anlatıcı mimarın yaptığı caminin ayakta durduğunu ve onun büyük mimar kişiliğinin kanıtlanabilir olduğunu vurguladıktan sonra Sultan Mehmet’le ilgili anlatılan adalet hikâyesinin ise hiçbir gerçeklik payının olmadığını ifade etmektedir.

Romanda “Seyir Kâtibi Nicolo’nun günlüğünden” isimli bölümde Sultan Mehmet’e yönelik olumsuz ifadelerin hayli arttığı görülmektedir. On yedi yaşında olan Nicolo gerçekten bir günlük tutmuştur. Fakat burada göze çarpan tamamen öznel ifadelerle dolu bir günlüğün tarihî bir gerçek olarak anlatılmasıdır. Anlaşıldığı kadarıyla anlatıcı sadece onun günlüğünden yararlanmış eksik kalan yerleri de kendi yorum gücüyle tamamlamıştır. Ayrıca Nicolo okuyucudan kendisine inanılmasını ister, çünkü tarafsız olarak yazan tek kişi kendisidir. Diğer tarih yazıcılarının nesnelliklerini koruyamadıklarını iddia etmektedir.

“Yine de yazmalıyım, kandil sönene kadar. Padişahın kâtipleri de bir şeyler karalayıp duruyorlar. Ama onlar Mehmet’in buyruğundalar. Onun zaferlerini, ‘Muzaffer Daima’ tuğralı Murat bin Mehmet Gazi Han’ın cenklerini övmek için geldiler buraya. Bense yalnızca bir tanığım. Yaşadığımız bu kıyamet günlerinin kendi halinde bir tanığı.” (s. 178)

Nicolo’nun ağzından konuşan anlatıcı ısrarla doğru söylediğini ifade ettikten sonra okuyucudan kendisine inanmasını ister. Diğer yazıcılar tarafı olduklarından başka bir kaynağa gerek yoktur. Esir olarak saraya getirilen ve sonra da Sultan Mehmet’in en yakınında bir mevki edinen, iç oğlanlardan biri olduğunu iddia eden Nicolo bilinmeyen konularda bizlere bilgiler vermeye devam etmektedir.

“Sonunda dayanamayıp huzura çıktım, savaşı izlemek istediğimi beni yanından ayırmamasını rica ettim padişahın. Yüzünü buruşturdu. Sakalını sıvazlayıp düşündü bir süre. Sonra alaycı bir ifadeyle savaşın sevişmek kadar kolay olmadığını söyledi. O an utancımın yerin dibine geçecektim. Mehmet hiçbir zaman, Edirne’de Cihannüma Köşkü’nün haremindeki kaplan postunun üzerinde ben üryan bile, böylesine onur kırıcı olmamıştı.” (s. 179)

Sultan Mehmet'in yanı başından ayırmadığı esirinin İstanbul kuşatmasına katılma isteğine verdiği cevap çok sıradan gibi görünmektedir. Cinsellik bu cevapta öne çıkmıştır. Yine padişahın iç oğlanlarıyla ilişki yaşadığı verilmeye çalışılmıştır. Sultan Mehmet'in Nicolo'yu üryan bir şekilde izlemekten zevk almakta olduğunu yine anlatıcı onun ağzından söylemektedir.

“Şöminenin karşısına diz çöker, duvarda oynayan alevlerin büyüüne dalar giderdim. Kulağım hep kirişte olurdu. Mehmet'in bir an önce gelmesini, her şeyin çarçabuk bitmesini dilerdim Tanrı'dan. Ama zaman uzar, gece bir türlü ilerlemezdi. Ateşe dönük yüzüm terlerken sırtımın üşüdüğünü hissedirdim. Hem sıcak, çok sıcak, hem de buz gibi soğuktu her şey. Sultanın değişken huyu, benim kör talihim gibi. Bu sonu gelmez bekleyiş süresince yapayalnız duyardım kendimi. Padişahın gözdesi bir devşirme değil, iki ırmağın birleştiği yerde ormanlık bir alana kurulmuş bu tuhaf sarayın tek bekçisiydim sanki. Ortalıktan el ayak çekilmiş, koca saray bir bana kalmıştı. Dışarıda kar yağar, ağaçlar hışırdarken Tunca ile Meriç'in uğultusu dolardı odaya. Su sesi, nedense, yalnızlığımı daha da çoğaltır, bekleyişi dayanılmaz kılardı.

Şöminede çatırtyla yanardı odunlar. Döşemenin de çatırdadığını duyardım, yandaki sofada bir gidip bir gelen Mehmet'in ayak seslerini duyduğum gibi. Padişah kuşatma planlarıyla top krokilerinin arasında mekik dokurdu. Neden sonra, çoğu kez sabaha karşı, ayak sesleri yaklaşır, kapı gıcırdayarak açılırdı. Saç baş darmadağın Mehmet girerdi içeri. Sinirli, yorgun bir el önce enseme sonra sırtımda gezinmeye başlar, giderek soğukta ürperen kalçalarımaya doğru kayardı. Elin okşayışları sertleşirdi birden, tenimin acıdığını hissedirdim. El, ateşin közlenip soğumaya yüz tuttuğu bitimsiz gecenin karanlığında dövüşürmüş gibi sahip olmak isterdi bana.” (s. 179-180)

Nicolo sultanın canının sıkkın olduğu, yorulduğu zamanlarda zorla kendisine sahip olmak istediğini ifade etmektedir. Masum bir çocuk rolünde Tanrı'dan bir an önce bu acı verici durumun bitmesini istemektedir. Okuyucu burada ister istemez küçük Nicolo'ya acıyarak kendisini onun yerine koymak isteyecek ve Sultan Mehmet'e nefret duyacaktır. Anlatıcı tek kişinin ağzından başka bir ispata gerek duymaksızın Sultan Mehmet'in saraydaki iç oğlanlarıyla ilişki içinde olduğunu okuyucuya vermektedir.

Bu durum İstanbul fethedilip de Türkler tarafından yağma edildiği iddia edilen bölümde de devam eder. Nicolo girdiği evlerin birinde kendisini cezbeden, yıllardır özlediği, hayalinde besleyip büyüttüğü nitelikte güzel bir kadın bulur ve onu yakalayarak ona sahip olmaya çalışır. Bu anda duyduğu his ise bambaşkadır.

“Kadının bakışları kararır gibi oldu, yüzündeki sevinç donup kaldı öylece. Nicolo onun, ‘Öyleyse öldürün beni, namusuma el atacaksanız öldürün daha iyi!’ demesine aldırmandan üzerine saldırdı. Birlikte yere yuvarlandılar. Altında çırpınan beyaz etin direnci iyice uyardı Nicolo’yu. İçinde, gövdesinin derinliklerinde giderek artan bir istek, o güne dek hiç duymadığı, Mehmet’le de başkasıyla da yaşamadığı bir tuhaf coşku kabardı.” (s. 217)

Anlatıcının günümüzün bakış açısı ile Sultan Mehmet dönemini değerlendirdiğini söylemek mümkündür. Nitekim yazar tarihsel romanın sorunsalının yazıldığı dönemle ilgili olduğunu söylemektedir. *Boğazkesen*’deki anlatıcının 12 Eylül döneminde yaşadığı göz önüne alınırsa birtakım tarihi olayların yorumlanması daha kolay anlaşılacaktır (Seval, 2006: 62).

“Yoksa İstanbul’un fethiyle ilgili gerçeklerin sonu gelmez. Yalnızca gerçeklerin mi? Efsanelerin, sonradan uydurulmuş yalanların da. Bayramlık giysilerini giymiş, ellerinde çiçeklerle İstanbul fatihi Sultan Mehmet Han’ı karşılayan Bizanslı kızların, Akşemseddin’in sakalına kanıp onu padişah zannederek çiçekleri şeyhe sunmalarından tutun da, ihtiyarın atının padişahın kaftanına sıçrattığı çamuru Mehmet’in öpüp başına koymasına dek bir sürü olay anlatabilirim daha.” (s. 211)

İnsanların nedensiz yere öldürüldüğü ve normal bir ilişki yaşamadıkları da iddia edilmektedir. Sultan Mehmet’in henüz memede iken ölen küçük kardeşi Ahmet’in alaylı bir şekilde verilmesi de burada görülmektedir. Anlatıcıya göre sultan cariyesini Divanı Hümayun’da alenen hançerlemiştir.

“Nefeli, Mehmet’in yarı kardeşi Ahmet’i emzirmekte, hani süt emerken ‘makamına gönderilen’ Ahmet’i. Ama Ahmet’in gözü nedense güzel Şemsiye’de. Onun boynu vurulmamış, babası Ankur’unki gibi henüz vurulmamış. Şemsiye’den, sevgili karısını boğdurarak kurtulacak Süleyman. Tıpkı Mehmet gibi. Sultan Mehmet’in delicesine sevdiği cariyesi Bizanslı İrini gibi. Ama bu öyküyü anlatmadım daha. İstanbul’u aldıktan sonra haremine giren Bizanslı bir kadına bizim Mehmet’in nasıl tutkuyla bağlandığını, gözünün ondan başka hiçbir şey görmez olduğunu ve kafa esenliğine kavuşup kendini devlet işlerine verebilmek için Divanı Hümayun’u toplayıp herkesin gözü önünde cariyesini kendi elleriyle nasıl hançerlediğini, hançerleyebildiğini bir başka fırsatta anlatacaktım, gerçekte Mehmet’in yaşamında hiçbir kadını tutkuyla sevmediğini bilsem de.” (s. 233)

Sultan Mehmet beşikteki kardeşi Ahmet’i de tıpkı cariyesi İrini gibi masum olduğu halde öldürmüştür. Devam eden cümlelerde Sultan Mehmet’in katil olduğu iyice somutlaştırılmak istenir gibi bir anlatım vardır.

“Gerçi benim romanımda da şiddet vardı. Evet, oluk gibi akıyordu kan. İnsanlar boğazlanıyor, kelleler kesiliyor, Osmanoğlu'nun kanı akmasın diye süt emen bebeler cellata, dal gibi şehzadeler dilsiz ipek mendille boğduruluyordu. Ama Fatih döneminde olup bitiyordu bütün bunlar.” (s. 237)

Sultan Mehmet döneminde süt emen bebeklerin, dal gibi şehzadelerin keyfi bir şekilde öldürüldüğünün anlatılması dikkat çekmektedir. Anlatıcıya göre Sultan Mehmet'in saltanat yılları masum insanların öldürüldüğü bir dönemdir. Anlatıcı padişahın da zehirlendiğini iddia etmektedir.

“Bir teki bile eceliyle ölemez miydi sanki? Neden kazığın ucunda can verdi Antonio, Halil cellatın elinde, Mustafa dilsizin ipek kemendinde ve mimar zindanda ve Mahmut zindanda ve Sarı Lütfi darağacında – sahi Sarı Lütfi'nin de hakkından geldiler Fatih'in ölümünden sonra. O da öldürüldü Sofu Bayezid'in adamlarınca, tıpkı Hurufi dervişi gibi, bir demirci dükkânının önündeki ağaca üryan asılan Şeyh Bedreddin gibi – sonra koskoca padişah, evet o da, Fatih de öldürüldü, üstelik zehirlenerek, en küçük şehzadesi Cem Sultan gibi zehirlenerek.” (s. 256-257)

Anlatıcı o yıllarda hiçbir güzel olay meydana gelmemiş gibi ölüm olaylarını sürekli anlatarak Sultan Mehmet döneminin olumsuz olayların zirve yaptığı bir dönem olarak algılanmasına neden olmaktadır. Anlatıcı hikâyesini anlatırken kendi düş gücünden yararlandığını özellikle tarihî konularda da bunu yaptığını söylemektedir.

“...Tarihlerde, Rizzo'nun gemisinin Boğazkesen'den açılan top ateşiyle batırılıp kendisinin kazığa oturtulduğundan başka bir kayda rastlamamıştım çünkü. Onun boyunu bosunu, yakışıklılığını, tat düşkünlüğünü, giderek karakter özelliklerini hayalimde kurarken beklenmedik bir biçimde noktalanın yaşamını da düşlemeye, bu yaşamın bendeki izdüşümlerini araştırmaya çalıştım. Ama Rizzo'ya giren kazığın acısını kendi tenimde duyduğumu öne sürecek kadar değil.” (s. 41)

Anlatıcının kendi izlenimlerini, beğenilerini, yorumlarını romana kattığı söylenebilir. “*Boğazkesen* tam olarak tarihsel bir roman değil. Barok bir roman daha çok. Bildiğin gibi iki eksen de yürüyen bir anlatı söz konusu. Anadoluhisarı'nda yalnız yaşayan Fatih Haznedar, Fatih'in romanını yazıyor. O yazdıkça biz Fatih dönemini okuyoruz.” (Seval, 2006: 46) Anlatıcı Sultan Mehmet'in büyük bir padişah olduğunu, adalete verdiği önemi geri plana iter. Acımasız, zalim, cinsel zevk düşkünü gibi anlam ifade eden cümleleri ön plana çıkartır.

“Tarihsel romanın sorunsalı yazıldığı çağla ilişkili diye düşünüyorum. O açıdan baktığımızda, benim her iki romanımda da, bu sorunsal var. Örneğin, XV. yüzyıl Osmanlı toplumunda şiddeti ele alan bir roman dersek, *Boğazkesen*, bu yönüyle 12 Eylül Darbesi'ne bağlanıyor... *Resimli Dünya*'ya gelince, gene aynı şey söz konusu. Çünkü Kâmil Uzman, Venedik'e Gentile Bellini üzerine araştırma yapmak için gidiyor. Çağdaş bir yolculuk söz konusu. Ama Venedik'ten İstanbul'a, Fatih'in portresini yapmak üzere giden Gentile Bellini'nin yolculuğuna bağlanıyor. Bir anlamda, biri beş yüz yıl önce yapılmış, diğeri günümüzde yapılan iki yolculuğun hikâyesi *Resimli Dünya*. Burada da dolaylı bir bakış yok geçmişe, doğrudan bir bakış var.” (Seval, 2006: 62)

Boğazkesen ve *Resimli Dünya* romanlarının ikisinde de günümüzden geçmişe doğru bir bakışın olduğu görülmektedir. Sultan Mehmet'le ilgili olumsuz algı oluşturabilecek ifadeler *Resimli Dünya*'da da devam etmektedir. Sultan Mehmet kazıklı voyvoda olarak nam salmış Eflak Voyvodası ile kıyaslanır.

“Bir süre önce Eflak Voyvodası Prens Vlad, huzuruna başı açık çıkmayı reddettikleri için Osmanlı elçilerinin sarıklarını kafalarına çiviletmişti. Mehmet'in de ondan aşağı kalır yanı yoktu. Vlad gibi insanları şişe geçirip kızartmasa da kazığa oturtmakta pek mahir davranıyordu. Bir vaazında kendisini Deccal'e benzeten papazı eşeğiyle birlikte aynı kazığa oturtmuş, hasbahçede bin bir özenle yetiştirdiği salatalıkların çalındığı vehmine kapılınca da kuşkulandığı saray bekçilerinin karınlarını açtırıp bizzat kendisi bakmıştı.” (s. 167)

Sultan Mehmet'in saray bekçilerini öldürtmesi anlatıldıktan sonra başka bir konuya geçilmektedir. Burada esir alınan ve masum olan bir kişiye yapılan muamelenin tekrar hatırlatılması dikkat çekmektedir.

“Gentile, İstanbul Sarayı'nın duvarlarını aşıp fırtına hızıyla Venedik'e ulaşan, Rialto'dan Büyük Meclis'e dek her yerde anlatılan bu söylentilere inanmak istemiyordu. Ama kaptan Antonio Rizzo'nun akıbeti de, gövdesi Eğriboz testereyle ikiye biçilen Paolo Erizzo'nunki gibi aklıdan bir türlü çıkmıyordu.” (s. 167)

Ressam Gentile Bellini Venedik'ten İstanbul'a yolculuk yaparken Sultan Mehmet'le ilgili düşüncelere dalmıştır. Bellini'nin düşüncelerinin ana yapısını *Boğazkesen*'de olduğu gibi Nicolo'nun günlüğü oluşturmaktadır. Duyduklarından hareketle sultanı iblise benzetir.

“Mehmet'i düşündü. Neye benziyordu acaba, nasıl biriydi? Anlatılanlara bakılırsa kan dökücü, korkunç bir canavar, İblis'in ta kendisi. Evet, İblis'e benziyordu mutlaka; dalgalar tekneye vurdukça geminin önünde açılan deniz uçurumlarından zebaniler çıkacak, Mehmet'in komutasında saldıracaklardı. Cehenneme padişah olmuştu Gran Turco, harlı

ateşe, kaynayan kazanlara, azabın her türlüüne artık onun hükmü geçiyordu. Yine Kaptan Antonio Rizzo'nun kazıkta can verişı geldi aklına. Rizzo'nun acıklı sonunu Venedik'e bizzat gelip Senato'ya rapor veren Fabrizio Corner'den dinlemişti. Rizzo'nun gemisi, tıpkı İstanbul'a giden bu gemi gibi erzak yüklüdü. San Marco aslanının yeşeri dalgalanıyordu flamasında. Boğaz'dan geçerken Mehmet'in ejder başlı toplarından birinin güllesiyle isabet alıp denizin dibini boylamıştı. Domenico di Maestri'nin seyir kâtipliğı yapan oğlu Nicolo hariç tayfaların tümünün kazığa oturtulmasını buyurmuştu Mehmet, sonra da kenti kuşatıp Bizans'ın canına okumuştu. Gentile o zaman gençti daha, yirmi beşinde bile yoktu. Barışa inanıyordu, savaş resimleri yapsa da.” (s. 174)

Boğazkesen'deki benzer ifadeler *Resimli Dünya*'da da kullanılmıştır. Nicolo hariç gemide bulunan diğer kişiler kazığa oturtulmuştur. Fakat anlatıcının burada *Boğazkesen*'den biraz daha sert bir tutum takındığı görülmektedir. Sultan Mehmet'le iblisin eş değer varlıklar gibi resmedilmesi dikkat çekmektedir. Hatta Sultan Mehmet zebanilerin komutanı olarak gemilere saldırıyor, gemileri yağma ediyormuş gibi bir anlatım göze çarpmaktadır. Ressam Gentile Bellini İstanbul'da dolaşırken Atmeydanı'na geldiğinde yorulduğunu hisseder ve bir direğin dibine oturur. Ne var ki bu direk tesadüfen seçilmiş bir direk değildir.

“Biraz dinlenmek için alanın orta yerinden yükselen dikili taşın karşısındaki burmalı direğin dibine oturdu. Birbirlerine sarılmış üç yılan vardı direğin ucunda. Birinin başı kopmuştu. Kör dilencinin bu direk hakkında söylediklerini anımsadı. Mehmet bir gece, tebdili kıyafet saraya sarhoş dönerken atıyla buradan geçmiş ve bir kılıç darbesiyle yılanlardan birinin başını koparıvermişti. İşte bu yüzden ertesi gün yılanların istilasına uğramıştı kent. Sarnıçlardan, sur diplerinden, ağaç kovuklarından çıkan yılanlar lağımlardan evlerin içine dek girmişler ve bebekleri beşikte, gelinleri gerdekte sokup öldürmüşlerdi. Ne süte kanyorlardı ne şekerle. Çatal dilleriyle ıslık çalarak sofaların orta yerinden akıp gidiyorlardı. Onların bu halini anlatırken gülümsüyordu dilenci.” (s. 201)

Dilencinin anlattıkları ile gerçekmiş gibi bir algı oluşturulmaktadır. Sultan Mehmet tebdili kıyafet dışarıya çıkıp içki içip sarhoş gezen birisi gibi anlatılmıştır. Bir sarhoşluk esnasında yılanlardan birisinin başını keserek şehrin yılanlar tarafından istila edilmesine neden olmuştur.

Yüzbaşının Oğlu romanının bazı yerlerinde Kanuni Sultan Süleyman'ın konu edildiğı görülmektedir. Romanda Türk toplumu için çok değerli bir kişilik olan Sultan Süleyman'ın şehzadelik yıllarında Rum kökenli bir devşirmeyle arkadaşlığından bahsedilir. Bu arkadaşlık anlatılırken cümle arasında Sultan Süleyman'ın bu

devşirmeyle aynı yatakta yattıkları da ifade edilmektedir. Sözü edilen ise Pargalı İbrahim Paşa olarak anılan kişidir. Hatta biraz daha ileri gidilerek aynı kadınları paylaştıkları söylenmektedir. Yaşadığı dönemde cihan hükümdarı olarak anılan Sultan Süleyman'ın bir başkası ile aynı kadını paylaştığının söylenilmesi dikkat çekicidir. Bu anlatım Doğulu büyük kişilerin gözden düşürülmesine yönelik oryantalist söylemle örtüşmektedir.

“Kanuni Kanuni olmadan önce, Frenklerin deyimiyle ‘Muhteşem’ de olmadan önce, henüz çiçeği burnunda bir şehzadeyken Rum kökenli bir devşirmeyle arkadaş oluyor. Kısa zamanda yakın bir dostluğa, hatta sırdaşlığa dönüşüyor ilişkileri. Öyle ki, birinin dişi ağrısına öteki yatalara düşüyor. Ne yiyip içseler ayrı gitmiyor. Birinin var dediğine öteki yok demiyor. Aynı yatağı bile paylaştıkları oluyor, aynı acıları, aynı sevinçleri, aynı siyasi görüşleri, hatta aynı kadınları paylaştıkları gibi.” (s. 118)

*Şeytan, Melek ve Komünist*⁷ romanında ise Türklerin bir Ermeni soykırımı yaptıklarını ifade etmeye çalışan cümlelerin olduğu görülmektedir. Anlatıcı büyük insan kıyımlarından bahseder. Sonrasında aklına Talat Paşa gelmektedir. Anlatıcıya göre o, Ermeni kıran bir kişidir.

“Ne yaparsanız yapın, ister doğaya, ister kent merkezinden uzaktaki bu sakin sayfiye yerine sığınım, Berlin’deyseniz şiddetin anısı bırakmaz peşinizi. Yıkım ve savaş günleri geride kalmış, Hitler bunkerinde intihar etmiş, Spartakistler’in Brandenburg Kapısı’na yerleştirdikleri mitralyöz çoktan paslanmış olsa bile, yirminci yüzyıl gelir burada bulur sizi. Kanlı devrimleri, soykırımları, toplama kamplarıyla yakanıza yapışır. Zihniniz işgal altındadır artık. Pazubentlerinde gamalı haçlar, ayaklarında uzun konçlu, cilalı çizmeler, kaz adımlarıyla yürüyen bir grup keser yolunuzu, karanlıkta hayaletlerin dansı başlar. Yirminci yüzyılın elini kana bulamış tüm siyasetçileri, Ermeni kıran Talat Paşa ve çocuklarıyla köpeklerini zehirledikten sonra intihar eden Goebbels çifti de dâhil, kanalda bir beyaz nilüfer gibi açan Rosa Luxemburg’un cesediyle birlikte geçit törenine katılırlar.” (s. 39)

Allah'ın Kızları'nda Hz. Muhammet'in çok ešli olduğu vurgulanır. O, Medine'ye hicretinden önceki ile hicretten sonraki hayatı birbirine uymayan birisidir. Anlatıcıya göre yaşama şekli Medine'ye hicretinden sonra çok değişmiştir. Medine'de daha çok bir siyaset adamı gibidir.

⁷ Gürsel, Nedim (2011). 1. Baskı, İstanbul: Doğan Kitap. (Metin içi kullanılan alıntılarda sayfa numaraları kitabın bu baskısına aittir.)

“Peygamber’in Hicret’ten önceki hayatı ona sanki daha ılımlı, çok daha sakin ve çekici geliyordu. Ya Medine? Dışarıda gün ağarır sabah olurken minarelerinden Allah’ın büyüklüğünü haykıran, aylardır Peygamber’in ümmetine, onun soyundan gelen asilere karşı savundukları bu kent? Medine’de bir kumandan, bir yasa koyucu, bir siyaset adamı olup çıkmıştı Peygamber, yalnızlığını, yetimliğini, kabilesinden dışlandığı, dağ taş demeden mecnun gibi dolaştığı günleri unutmuş, kendine yeni bir hayat kurup yeni işler ve eşler edinmişti.” (s. 226)

Aynı romanda Hz. Muhammet’in Hz. Ayşe ile çocuk yaşta evlendiği anlatılmaktadır. Oryantalistler tarafından Hz. Ayşe’nin evlilik yaşı sürekli sorgulanmıştır. Amaç Müslümanların akıllarında soru işaretleri oluşturmaktır. O dönemde yaşayan insanların fiziksel özellikleri sürekli göz ardı edilerek okuyucunun sadece Hz. Ayşe’nin yaşına odaklanması istenmektedir.

“Yaklaşık bir asırdır tartışma konusu olan Hz. Ayşe’nin evlilik yaşı tartışmaları günümüz bakış açısıyla geçmişi değerlendirmeye kalkışmak gibi bir hatanın en büyük tezahürlerinden birisidir. Oryantalizm hareketinin ilk başladığı yıllarda bile tartışma konusu olmayan Hz. Peygamber’in Hz. Ayşe ile evliliği ‘aydınlanma sonrası Avrupa değerleri’ çerçevesinde yeniden gündeme gelmiş ve oryantalistler tarafından Hz. Peygamber’e ve dolayısıyla İslam’a yeni bir saldırı alanı olarak değerlendirilmiştir.” (Erkocaaslan, 2017: 12)

Anlatıcıya göre Hz. Muhammet Hatice’den başka birisi ile evlenmeyeceğini söylemiş ama onun vefatından sonra Ayşe ile bir evlilik daha yapmıştır. Üstelik Ayşe’nin altı yaşında bir çocuk olduğu vurgulanmaktadır. Burada okuyucuya verilmeyen kısım o dönemki kız çocuklarının günümüzdeki kız çocukları ile aynı gelişim derecesinde olmadıkları ve Arabistan yarımadasında coğrafi şartlardan dolayı kızların çabuk olgunlaştıklarıdır.

“Derken laf dönüp dolaşıp Muhammed’e geliyordu yine. Hatice’den sonra gül üstüne gül koklamam diyen Ebu Talib’in yeğeni de abayı can yoldaşının kızı Ayşe’ye yakmıştı. Bebekleriyle oynayan Ayşe nikâhlendiği, ama altı yaşında olduğu için kendisiyle henüz gerdeğe girmediği Muhammed’in terlikleriyle oynamaya başlamıştı.” (s. 257)

Hz. Ayşe’nin evlilik yaşı o dönem şartları içerisinde normal görülmektedir. Arap yarımadasının iklimi sıcaktır. Bundan dolayı kızlar erken gelişir, dokuz on yaşlarında evlenecek çağa gelirler. Hz. Ayşe’nin evlendiği tarihte yaşı ise en az on üç olmalıdır.

Bazı insaflı oryantalistler o dönem şartları içerisinde evlilik yaşının normal olduğunu söylemişlerdir (Erkocaaslan, 2017: 12).

Şayet Hz. Peygamber'in bu evliliği, içinde yaşadığı toplum tarafından garip karşılsaydı onun aleyhinde en küçük bir fırsatı kaçırmayan Mekkeliler, Yahudiler ve münafıklar bu durumu dillerine dolarlardı. Onun aleyhine kullanırlardı. Fakat bu evlilikten dolayı o dönem kınandığı ile ilgili herhangi bir rivayet yoktur. Hz. Muhammet 25 yaşında iken ilk evliliğini kendisinden on beş yaş büyük 40 yaşındaki Hz. Hatice ile yapmıştır. Hz. Hatice hayatta olduğu sürece kimse ile başka bir evlilik yapmamıştır (Erkocaaslan, 2017: 10). Romandaki ilgili kısımdan anlaşılan Hz. Muhammet'in, Hz. Hatice'den sonra gül üstüne gül koklamam demesine rağmen Hz. Ayşe ile evlilik yapmasıdır. Burada anlatıcı tarafından Hz. Muhammet'in yalancı ve sadakatsiz bir insan olduğu anlatılmaya çalışılmaktadır. Romanda anlatıcı tarafından Hz. Peygamber'in ilk eşi Hz. Hatice hayatta iken başka bir kişi ile evlilik yapmama düşüncesi göz ardı edilmektedir.

Son dönemde yazılan konusunu tarihten alan romanlarda bugünden geçmişe doğru bir değerlendirmenin olduğu görülmektedir. Tarihî olayların yaşandığı koşulların göz önüne alınmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca roman ve hikâyelerde tarihî ve dinî kişiler yorumlanırken nesnelliğin göz ardı edilerek keyfiliğin ön plana çıktığı dikkat çekmektedir. Oysa tarih bilimcilere göre her tarihî olay yaşandığı şartlara göre değerlendirilmelidir.

SONUÇ

Yüzyıllar öncesinden ortaya çıkmış olan Doğu-Batı ayrımı günümüzde de devam etmektedir. Oryantalistler Doğu'nun gelişmemişliğine, İslam'a bağlılığına, Doğu toplumlarının tembel oluşlarına sık sık vurgu yapmaktadırlar. Doğu, öteki olarak imlenmiş ve Batı Doğu'ya göre bir kimlik inşa etmeye çalışmıştır. Bilimsel alanda Batı'nın Doğu'ya göre üstün oluşu da sıkça kullanılan bir imgedir. Oryantalist bakış açısına göre Batılılar sürekli çalışan, üreten, medeniyete sahip toplumlardan oluşurlar. Doğu ise tembel, hazıra konan, medeniyete muhtaç olan insanların yaşadığı yerdir. Doğu, Batı tarafından medenileştirilmeyi, geliştirilmeyi beklemektedir.

Oryantalizm'in temel noktalarından olan Doğu-Batı ayrımının en çok kullanıldığı yerlerden birisi edebî eserler olmuştur. Hikâye ve roman türlerinde herhangi bir gerçekliğe sadık kalma zorunluluğunun olmaması oryantalist söylemin yoğun şekilde kullanılmasına yol açmaktadır. Bu da yazarın özgürlük alanının hayli geniş olması anlamına gelmektedir. Tanzimat yıllarından bu yana Türk kültüründe meydana gelen dualist durum hikâye ve roman türlerini de etkilemiştir. Doğu ve Batı medeniyetleri arasında kalan Türk insanının yaşam tarzının, inancının, kültürel öğelere bakış açısının değişmesi edebî eserlere konu olmuştur.

Bu çalışmada Nedim Gürsel'in hikâye ve romanları Oryantalizm bilim alanından hareketle incelenmiştir. Gürsel'in büyüdüğü çevreyi ve almış olduğu eğitimi sanat anlayışına yansıttığı söylenebilir. Babasının genç yaşta vefat etmesi, dedesinin üzerinde bıraktığı etkiler, ailesinden uzun yıllar ayrı kalarak Galatasaray Lisesi'nde okuması ve Galatasaray Lisesi'nin yurdunda uzun bir zaman kalması, Fransa'nın başkenti Paris'e gitmesi, ömrünün çoğunu Paris'te geçirmesi, Fransız yazarlarla olan ilişkisi Gürsel'in yaratma sürecini etkileyen unsurlardandır.

Gürsel'in bazı roman ve hikâyelerinde Doğulu büyük kahramanların anlatıldığı görülmektedir. Doğu toplumları ve Doğu insanları açısından mümtaz bir şahsiyet kabul

edilerek örnek alınan Fatih Sultan Mehmet'in anlatıldığı *Boğazkesen ve Resimli Dünya* adlı romanlar dikkate değerdir. Bu iki romanda da tarihî olayların günümüzden geçmişe doğru yeniden yorumlandığı görülmektedir.

Gürsel'in anlatılarının temelinde Fatih Sultan Mehmet'ten sonra İstanbul vardır. Türk ve dünya tarihi açısından çok önemli bir yere sahip olan İstanbul, yazarın anlatım tarzının odak noktalarından birisini teşkil etmektedir. İstanbul ile ilgili; Türkler tarafından fethedildiği yılda tıpkı Haçlıların daha önce yaptığı gibi yağma edilmesinin anlatılması, Sultan Fatih'in bu büyük kenti idare edebilecek, kültürel birikimini devam ettirebilecek yetenekte olmaması, şehre Türklerin hak ettiği değeri vermemesi gibi söylemler dikkat çekmektedir.

Gürsel'in yazdığı romanlardaki bazı kahramanların kendilerini Doğu'ya ait hissetmedikleri sezilmektedir. Bu da kimlik sorunu yaşadıklarını, yaşadıkları toplumla aidiyet kuramadıklarını göstermektedir. Karakterler Doğu'nun içindeki Batılı olarak tanımlanabilir. Bunun sonucunda *Resimli Dünya* romanının başkahramanı Kâmil Uzman'da olduğu gibi bazı kahramanlar hazin bir şekilde ölmüştür.

Yazarın anlatılarında harem ve cinsellik konusunun işlendiği görülmektedir. Bu iki kavram oryantalist söylemde sık sık kullanılmaktadır. Özellikle harem Batılıların vazgeçemediği imgelerin başında gelmektedir. Osmanlı sultanlarının haremde genç kızlarla birlikte yaşaması, kadının cinsel bir obje olarak anlatılması, Doğu'da olanın tamamen zıddına betimlemelerin yapılması oryantalistlerin çok kullandığı ifadelerdendir. Doğulu kadının çok bilinmeyen özel hayatı, peçe ile yüzünü kapatıyor olması, haremde yaşıyor olması Batı'da ona olan ilgiyi artırmıştır. Bir arzu nesnesine dönüştürülen kadının edebî eserlerde işlendiği görülür.

KAYNAKÇA

- Adaş, E. B. (2001). “Ortadoğu İslam ve Oryantalizm”. *Mürekkep*, (16), 142–155.
- Alan, S. (2016). “Bekir Fahri İdiz’in Jönler Romanında Oryantalizm İzleri”. *International Journal Of Turkish Literature Culture Education*, 5 (5/4), 1823–1823.
- Alkan, N. (2016). *Karikatürlerle Oryantalizm Avrupa’nın Türk ve Türkiye Algısı*. İstanbul: Selis Kitaplar.
- Alkan, C. (2015). *Oryantalizm: Coğrafi Ayrımdan Söylemsel Ayrışmaya Türk Düşünce Hayatı Örneği*. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Almond, I. (2013). *Yeni Oryantalistler Nietzsche’den Orhan Pamuk’a İslam’ın Postmodern Temsilleri*. İstanbul: Pinhan Yayınları.
- Arlı, A. (2014). *Oryantalizm, Oksidentalizm ve Şerif Mardin*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Arlı, A. (2003). *Oryantalizm ve Oksidentalizm Tartışmaları Ekseninde Şerif Mardin*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Aksürmeli, Z. S. ve M. Yalçınkaya. (2017). “Cemil Meriç ve Oryantalizm Üzerine Notlar”. *Türk Yurdu*, 37 (359), 58–62.
- Aslan, H. (2006). “Oryantalizm”. *Folklor Edebiyat*, 12 (46), 237–240.
- Atalay, S. (2007). *Oryantalizm, Oryantalistler ve Arap Dili Çalışmaları*. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doğu Dilleri ve Edebiyatı Anabilim Dalı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Diyarbakır.
- Atasever, G. (2009). *Doğu Batı İlişkileri Bağlamında Oryantalizm*. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Muğla.
- Avluklu, A. (2005). *Oryantalizm ve Küreselleşme İlişkisi Üzerine*. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sivas.
- Ayan, E. (2019). “Edward W. Said’in Oryantalizm Kuramından Hareketle Orhan Pamuk’un Anlatıları Üzerine Bir İnceleme”. *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 21 (21), 38–59.

- Ayan, E. (2018). *Edward W. Said'in Oryantalizm Kuramından Hareketle Postmodern Türk Romanlarında Oryantalist Temsiller Üzerine Bir İnceleme*. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Adana.
- Ayas, O. G. (2014). "Kemalist Oryantalizm ve Osmanlı Türk Müziği Muhafazakar Düşünce". *Muhafazakar Düşünce*, (40), 189–212.
- Bal, M. (2008). *Nedim Gürsel'in Öykü ve Romanlarında Kent ve Kadın*. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adana.
- Bakbak, D. M. (2018). *Polonya'da Oryantalizm Altayistik ve Türkoloji ile İlgili Süreli Yayınlar Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi*. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Edirne.
- Bayer, K. B. (2019). *Nedim Gürsel'in Öykü ve Romanları Üzerine Otobiyografik Okuma*. Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Giresun.
- Bulut, Y. (2000). *1945 Sonrasında Oryantalizme Yöneltilmiş Eleştirilerin Değerlendirilmesi*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul.
- Bulut, Y. (2006). *Oryantalizmin Kısa Tarihi*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Bulut, Y. (2007). "Oryantalizm", TDV İslam Ansiklopedisi (33, 428-437). Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Bulut, Y. (2002). "Oryantalizmin Tarihsel Gelişimi Üzerine Bazı Değerlendirmeler". *Marife*, (3), 13–38.
- Bulut, Y. (2003). "Hindistan'da İngiliz Sömürgeciliği Oryantalizm ve Willam Jones". *Sosyoloji Dergisi*, (6), 71–106.
- Bulut, Y. (2006). "İkinci Savaş Sonrasında Oryantalist Çalışmalar". *Sosyoloji Dergisi*, (12), 81–111.
- Bulut, Y. (2004). "Edward Said'e ve Oryantalizm'e Dair". *Sosyoloji Dergisi*, (8), 113–159.
- Cevizci, A. (2019). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Say Yayınları.
- Coşkun, Ç. (2015). "Oryantalizm ve Gerçeklik Osmanlı İmparatorluğu'nun Fotoğrafla İlişkisi". *Akademik Orta Doğu*, 10 (1), 89–110.

- Çelebi, F. A. (2008). *Türk Modernleşmesinde Oryantalizmin Etkisi ve Kadın Sorununa Yansımaları: Diyarbakır Örneği*. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Diyarbakır.
- Çeri, B. (2001). *Tarih ve Roman*. İstanbul: Can Yayınları.
- Çetin, A. B. (2015). *Türk Edebiyatında Oryantalizm*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Çifçi, Y. (2013). *Self Oryantalizm ve Türkiye’de Kürtler*. İstanbul: Orient Yayınları.
- Çoruk, A. Ş. (2007). “Oryantalizm Üzerine Notlar”. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 9 (1), 204–216.
- Çoruk, A. Ş. (2007). “Oryantalizmin Sergüzeşti”. *İ.Ü. Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 36, 79–100.
- Derin, S. (2017). *İngiliz Oryantalizmi ve Tasavvuf*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Dikici, E. (2014). “Doğu Batı Ayrımı Ekseninde Oryantalizm Ve Emperyalizm”. *Journal Of History Culture And Art Research*, 3 (2), 45–59.
- Erdem, S. (2012). *Osmanlı Türk Romanında Ulusal Oryantalizm ve Oryantalist Uluslaşma*. İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Erkan, Ü. (2019). “Lacan’da Öznenin Kurulumu ve Ötekinin İnşası Psikanaliz ve Oryantalizm”. *Turkish Studies*, 14 (3), 1425–1440.
- Erkocaaslan, R. (2017). “Hz. Âişe’nin Hz. Peygamber ile Evliliği ve Evlilik Yaşı”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10 (51), 1233–1247.
- Ferguson, N. (2012). *Uygarlık Batı ve Ötekiler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Filiz, Ş. (2016). *Tarikat Cemaat Kadın Neo Oryantalizmin Kadın Üzerinden Egemenlik Arayışı ve Siyasal İslamcılık*. İstanbul: Say Yayıncılık.
- Filiz, Ş. (2017). “İslamcılıktan Yeni Muhafazakarlığa Gülen Örgütünden İşid’e Neo Oryantalizmin Felsefi Öyküsü”. *1923 Historia Tarih ve Kültür Dergisi*, 1 (3), 170–188.
- Gaynutdınova, A. (2018). *Siyasi Tarih Bağlamında Rus Oryantalizminde Osmanlı Algısı*. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Bursa.

- Genç, H. N. (2016). “Nedim Gürsel’in Öğleden Sonra Aşk İsimli Öyküsünde İzleksel Öğeler”. *Frankofoni Ortak Kitap*, 28 (I), 97–109.
- Germaner, S. ve Z. İnankır. (1989). *Oryantalizm ve Türkiye*. İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı.
- Gökkır, B. (2016). *İslam Araştırmaları ve Oryantalizm*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fak. Yayınları.
- Gökmen, M. (2012). *Batı Medyasının Ortadoğu Tasavvuru Popüler Jeopolitik Oryantalizm ve Uluslararası İlişkiler*. İstanbul: İlke Yayınları.
- Gönültaş, E. (2008). *Edward Said’in Eserlerinde Emperyalizm ve Oryantalizm İlişkisi*. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale.
- Gülendam, R. (2006). *Türk Romanında Kadın Kimliği*. Konya: Salkımsöğüt Yayınları.
- Gürbilek, N. (2016). *Kör Ayna Kayıp Şark*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Gürsel, N. (2007). *Öğleden Sonra Aşk*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Gürsel, N. (2011). *Resimli Dünya*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Gürsel, N. (2011). *Şeytan Melek ve Komünist*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Gürsel, N. (2012). *Boğazkesen*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Gürsel, N. (2014). *Yüzbaşının Oğlu*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Gürsel, N. (2015). *Tehlikeli Sevişmeler*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Gürsel, N. (2016). *Allah ’ın Kızları*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Gürsel, N. (2016). *Cicipapa Toplu Öyküler*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Gürsel, N. (2016). *İlk Kadın*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Güney, S. (2007). *Nedim Gürsel ve Tarihsel Roman*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erzurum.
- Güneş, İ. (2016). *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Oryantalizm Etkisi: Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Nurullah Ataç Örneği*. Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Karabük.
- Güngör, S. K. ve M. Sivri. (2015). “Bin Parçaya Bölünmüş Yüz Dünyasının Sınırları Genişlemiş Bir Dil Bellek ve Mekân Sürgünü Nedim Gürsel’de Sürgünlük ve Göçebelik Halleri”. *Göç Dergisi*, 2 (1), 9–24.
- Hansoy, F. N. (1984). *Fransızca Türkçe Sözlük*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

- Havur, N. (1999). *Gelişme Yazınında Oryantalizm*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Hentsch, T. (2016). *Hayali Doğu Batı'nın Akdenizli Doğu'ya Politik Bakışı*. İstanbul: Metis Yayınları.
- İnalçık, H. (2003). “II. Mehmed”, TDV İslam Ansiklopedisi (28, 395-407). Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- İnal, T. ve M. Kaya. (2016). “Nedim Gürsel'in Resimli Dünya'sından Timour Muhidine İn Les Turbans De Venise'ine Kültürel Öğelerin Çevirisi ile İlgili Betimleyici Bir Çalışma”. *Frankofoni*, 28, 79–96.
- Kabakçı, Y. (2018). *Hız Muhammed'i Oryantalizme Karşı Savunmak*. İstanbul: Emin Yayınları.
- Kahraman, D. (2008). *Nedim Gürsel'in Romanları Üzerine Bir İnceleme*. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Elazığ.
- Karadeniz, S. (2003). “Uygarlaşma Süreci ve Oryantalizm”. *Tezkire Dergisi*, (33), 122–131.
- Karataş, C. (2014). “Emperyalizm Bağlamında Oryantalizm Kavramına Bir Bakış”. *Turkish Studies (Elektronik)*, 1269–1277.
- Kesir, İ. (2014). *Hız Peygamber'in Hayatı*. İstanbul: Çelik Yayınevi.
- Keyman, F., M. Mutman ve M. Yeğenoğlu. (1996). *Oryantalizm, Hegemonya ve Kültürel Fark*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kılıçkaya, D. (2019). “Oryantalizm Neyin Maskesi”. *Diyanet Aylık Dergi*, (342), 26–29.
- Koçyiğit, D. (2017). “Batı'yı Kurgulamak Doğu'yu Sunmak Doğu'yu Kurgulamak Batı'yı Sunmak Oksidentalizm'de Ben ve Öteki”. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 0 (57), 133–160.
- Kodaz, T. (1995). *Oryantalizm ve Din ve İslam Örneği*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya.
- Kolcu, A. İ. (2016). *Edebiyat Kuramları*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- Komisyon (2002). *Oryantalizm I*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Komisyon (2002). *Oryantalizm II*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

- Komisyon (2003). *Oryantalizmi Yeniden Okumak: Batıda İslam Çalışmaları*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Köylü, I. (2013). *Oscar Wilde'in Dorian Gray'in Portresi, Hermann Hesse'nin Narciss ve Goldmund ve Nedim Gürsel'in Resimli Dünya Adlı Eserlerinde Narsist Mitinin Karşılaştırılması*. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Karşılaştırmalı Edebiyat Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir.
- Kula, O. B. (2011). *Batı Edebiyatında Oryantalizm I*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Kula, O. B. (2011). *Batı Edebiyatında Oryantalizm II*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Kula, O. B. (2018). *Batı Felsefesinde Oryantalizm ve Türk İmgesi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Lewis, R. (2006). *Oryantalizmi Yeniden Düşünmek*. İstanbul: Kapı Yayınları (Çev. Beyhan Uygun Aytemiz, Şeyda Başlı).
- Loomba, A. (2000). *Kolonyalizm Postkolonyalizm*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Lunin, B. V. (2015). *V. V. Bartold ve Rus Oryantalizminde Orta Asya*. Ankara: TTK Yayınları (Çev. Cengiz Buyar).
- Maalouf, A. (2013). *Arapların Gözünden Haçlı Seferleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Montagu, L. (2014). *Doğu Mektupları*. İstanbul: Özgü Yayınları.
- Muhidine, T. ve S. Yılcıoğlu. (2010). “Nedim Gürsel Et Son Univers D Écriture”. *Horizons Maghrébins*, 1 (63), 166–179.
- Mutman, M. (2004). *Şarkiyatçılık/Oryantalizm, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 3*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Oksev, B. K. (2015). “Yunan Mitinden Yansıyan Türk İmgesi 19. Yüzyıl Avrupa’sında Oryantalizm ve Helenseverliğin İttifakı”. *Doğu Batı*, (71), 121–145.
- Ortaylı, İ. (2004). *Gelenekten Geleceğe*. İstanbul: Ufuk Kitaplar Tarih Dizisi.
- Ortaylı, İ. (2010). *Avrupa ve Biz*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ortaylı, İ. (2014). *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Önkal, A. (1997). *Rasulullah’ın İslam’a Davet Metodu*. Konya: Hikmetevi Yayınları.

- Özcan, N. (2015). “Nedim Gürsel’in Resimli Dünya Romanında Görseller”. *Journal Of Turkish Studies*, 10 (Volume 10 Issue 4), 747–747.
- Özçelik, T. G. (2015). *Doğu ve Batı Dikotomisinin Yarattığı Gerçeklik: Oryantalizm – Oksidentalizm*. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyasal Bilimler Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Bursa.
- Özdemir, A. (2019). *Bir Tahakkümün Adı: Oryantalizm ve Şarklılaştırma*. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyasal Bilimler Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bolu.
- Özer, H. (2017). “Bir Oryantalizm Eleştirisi Gizli Mabet”. *Uluslararası Türklük Araştırmaları (Tübar)*, (41), 257–276.
- Özekin, T. (2009). *Eski Zaman Gezginleri Amin Maalouf Orhan Pamuk Nedim Gürsel*. İstanbul: Etkin Yayınevi.
- Özekin, T. (2007). *Tarihsel Romana Karşılaştırmalı Bir Bakış: Amin Maalouf, Orhan Pamuk, Nedim Gürsel*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Batı Dilleri ve Edebiyatı Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara.
- Özkan, D. (2017). *Nedim Gürsel’in Romanlarında Yapı ve Tema İncelemesi*. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kütahya.
- Özlu, Ö. (2014). *Oryantalizm ve Batı'nın Türkiye Algısı*. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Özmen, N. (2016). “Nedim Gürsel Yahya Kemal Endülüs'te Raks ve İspanya Üzerine” *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi. İbad*, 1 (2), 170–176.
- Öztürk, A. O. (2000). *Alman Oryantalizmi*. İstanbul: Vadi Yayınevi.
- Said, E. (2017). *Şarkiyatçılık - Batının Şark Anlayışları*. İstanbul: Metis Yayınları (Çev. Berna Yıldırım).
- Sarı, O. (2008). *Oryantalizm Üzerine Bir Araştırma*. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Elazığ.
- Sarıçiçek, M. (2008). “Postmodern Bir Tarih Kurgulaması: Boğazkesen”. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (2), 189-201.

- Saner, T. (1998). *19. Yüzyıl İstanbul Mimarlığında Oryantalizm*. İstanbul: Pera Turizm Yayınları.
- Schick, I. C. (2002). *Batının Cinsel Kıyısı Başkalıkçı Söylemde Cinsellik ve Mekânsallık*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Serdar, M. ve M. Küçük. (2015). “Oryantalizm ve Öteki Algısı”. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 1 (1), 107–129.
- Seval, H. (2006). *Yeryüzünde Bir Yolcu Nedim Gürsel*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Seval, H. (2017). *Nedim Gürsel’i Okumak Kentler Kadınlar Yalnızlıklar*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Sivri, M. ve K. Sibel. (2015). “Bin Parçaya Bölünmüş Yüz Dünyasının Sınırları Genişlemiş Bir Dil Bellek ve Mekân Sürgünü Nedim Gürsel’de Sürgünlük ve Göçebelik Halleri”. *Göç Dergisi*, 2 (1), 9–24.
- Sunar, L. (2007). *Edward Said Anısına Uluslar Arası Oryantalizm Sempozyumu*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültürel ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Kültür Müdürlüğü Yayınları.
- Süphandağı, İ. (2018). *Batı ve İslam Arasında Oryantalizm*. İstanbul: Gelenek Yayıncılık.
- Şahin, B. (2015). *Orhan Pamuk Romanlarında Oryantalizm*. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir.
- Şen, C. G. (2014). *La Problématique De L'espace Et Du Temps Dans L'écriture d'Assia Djebar Et De Nedim Gürsel*. Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Fransız Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Şermet, S. (2014). “Alman Oryantalizm’inde Özel Bir İsim Otto Spies ve Türkolojiye Hizmetleri”. *Journal Of Turkish Studies*, 9 (Volume 9 Issue 5), 1189–1189.
- Taşçı, Ö. (2013). *Aydınlanma Oryantalizm ve İslâm*. İstanbul: Sentez Yayınları.
- Tilbe, A. (2009). “Nedim Gürsel’in Allah’ın Kızları’nda Yapısal ve İzleksel Öğeler”. *Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 16 (41), 61–84.
- Tilbe, A. ve H. N. Genç. (2008). “Postmodern Bir Göçebe Nedim Gürsel İzler ve Gölgeler’in Işığında Anlatının Ötesine”. *Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (19), 243–258.

- Tilbe, A ve K. Civelek. (2012). “Nedim Gürsel’in Resimli Dünya Adlı Romanına Tarihsel Bir Yaklaşım”. *Dilbilim*, (15), 141-162.
- Tilbe, A. ve K. Civelek. (2007). “Anılara Şiirsel Bir Yolculuk Nedim Gürsel ile Sağ Salim Kavuşsak”. *İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları, Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü Anabilim Dalı Dilbilim Dergisi*, (16), 207–214.
- Uğurlu, S. (2005). *Oryantalizmin Türk Kültürüne Etkileri*. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halk Bilimi Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya.
- Uluç, G. (2009). *Medya ve Oryantalizm*. İstanbul: Anahtar Yayınları.
- Yaşar, H. (2018). *Alman Oryantalizminde Kuran'a Bakış*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Yavuz, H. (1998). *Modernleşme, Oryantalizm ve İslam*. İstanbul: Boyut Yayınları.
- Yazıcı, Ş. (2014). *Televizyon Dizilerinde Oryantalizm Etkisi: Muhteşem Yüzyıl Dizisinde Harem Temsili*. İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Yeğenoğlu, M. (2017). *Sömürgeci Fantaziler Oryantalist Söylemde Kültürel ve Cinsel Fark*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Yeşilyurt, Ş. (2009). “New Historicist Contextual Reading Of The Novels Of Nedim Gürsel”. *Journal Of Turkish Studies*, 412 (4), 1989–2009.
- Yılancıoğlu, S. ve M. N. Kula. (2016). “Nedim Gürsel’in Yazınsal Yolculuğu”. *Frankofoni*, (28), 59–66.
- Yılancıoğlu, S. (2017). “Nedim Gürsel’in 50 Yıllık Yazın Serüveni”. *Kitaplık*, 24 (189), 82–86.
- Yılancıoğlu, S. (2006). “Nedim Gürsel’in Yapıtlarında Fransız Kültürünün İzleri”. *Hürriyet Gösteri*, (277), 24–27.
- Yılancıoğlu, S. (2006). *Nedim Gürsel'e Armağan Pera'dan Paris'e*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Yılancıoğlu, S. (2014). *Göçebeliğin Büyüsü*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Yıldız, F. (2004). *Geçmişten Günümüze Oryantalizme Sosyolojik Bir Bakış*. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale.

- Yıldız, Ş. (2002). *Oryantalizm ve İslam Tarihine Oryantalist Yaklaşımlar*. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bursa.
- Yıldız, A. (2007). *Oryantalizm Tartışma Metinleri*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Yüksel, E. (1998). “*Hesap*”, TDV İslam Ansiklopedisi (17, 240-242). Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Zakzûk, H. (2006). *Oryantalizm veya Medeniyetler Hesaplaşması*. İzmir: Akademi Yayınları.
- Walia, S. (2004). *Edward Said ve Tarih Yazımı*. (Çev. Gürol Koca). İstanbul: Everest Yayınları.
- WEB_1. (2019). <http://tdk.gov.tr/>. <https://sozluk.gov.tr/> (14.06.2020).
- WEB_2. (2020). <https://kuran.diyinet.gov.tr/mushaf> (03.07.2020).

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı, Soyadı: Yusuf EREN

Uyruğu: Türkiye (TC)

Doğum Tarihi ve Yeri: 1 Ekim 1986, Ortaköy

Medeni Durumu: Evli

Tel: 537 282 1643

Email: yazaryusufere@gmail.com

Yazışma Adresi: Meydan Mah. 957. Sok. 6/8- Aksaray

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
Tezsiz Yüksek Lisans	Başkent Üniv. Eğitim Bilimleri Ens.	2010
Lisans	Kafkas Üniv. Fen - Edb. Fak. TDE	2009
Lise	Ortaköy Lisesi, Aksaray	2004

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görev
2011-Halen	Milli Eğitim Bakanlığı	Öğretmen

YABANCI DİL

İngilizce